

Financiële gevolgen van de coronacrisis voor studenten in mbo en hoger onderwijs

Onderzoek mogelijk gemaakt door Instituut Gak

Ardita Muja | Joris Cuppen | Anja van den Broek

Financiële gevolgen van de coronacrisis voor studenten in mbo en hoger onderwijs

Ardita Muja, Joris Cuppen, Anja van den Broek

November 2021

Met medewerking van:

Tessa Termorshuizen

Matthijs Brink

© 2021 ResearchNed Nijmegen mogelijk gemaakt door Instituut Gak. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2015 voor kwaliteitsmanagementsystemen, NEN-ISO 20252:2019 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek en NEN-ISO 27001:2017 voor informatiebeveiliging.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	4
1 Aanleiding onderzoek	8
1.1 Aanleiding	8
1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen	9
1.3 Aanpak onderzoek	10
1.4 Leeswijzer	11
2 Feitelijke veranderingen voor en tijdens corona	12
2.1 Aanpak en gebruikte data	12
2.2 Studenten en het hebben van betaald werk voor en tijdens corona	14
2.3 Het inkomen van studenten uit betaalde arbeid	20
2.4 Sectoren waarin studenten werken	25
2.5 Reflectie van het werkveld (kwalitatief)	28
3 Perspectief van studenten	32
3.1 Aanpak en gebruikte data	32
3.2 Het hebben van een betaalde baan	33
3.3 Inkomsten uit verschillende bronnen	34
3.4 Uitgaven en copingstrategieën	36
3.5 Ervaren financiële moeilijkheden	38
3.6 Woonsituatie	40
3.7 Kennis en gebruik van steun- en herstelregelingen	41
4 Conclusies en aanknopingspunten beleid en praktijk	44
4.1 Conclusie per onderzoeksvraag	44
4.2 Aanknopingspunten voor beleid en verder onderzoek	48
Bijlage 1: Overzicht van figuren en tabellen	50
Bijlage 2: Overzicht sectoren	53
Bijlage 3: Figuren CBS	55
Bijlage 4: Vragenlijst financiële situatie studenten mbo en ho	61

Managementsamenvatting

Aanleiding en aanpak onderzoek

De uitbraak van de coronacrisis en daarbij horende maatregelen heeft een aanzienlijke impact gehad op de Nederlandse economie en arbeidsmarkt. Aan het begin van de coronacrisis was er sprake van een historische economische krimp die zich ook vertaalde naar de arbeidsmarkt en dit heeft in de eerste helft van 2020 geleid tot een toenemende werkloosheid. Ruim de helft van de studenten in Nederland werkt in sectoren die veel hinder ondervinden van de getroffen corona-maatregelen.

In dit onderzoek zijn de financiële gevolgen van de coronacrisis voor studenten in het mbo en hoger onderwijs onderzocht. Om de impact van de coronacrisis op het inkomens- en oplossingsgedrag van studenten te onderzoeken, is een vergelijking van de huidige situatie met die van vóór de coronacrisis noodzakelijk. Onze onderzoeksopzet kent daarom een design met meting voor en tijdens corona (0- en 1-meting) op basis van verschillende databronnen.

Met behulp van administratieve gegevens over onderwijsregistraties in combinatie met polisadministratiegegevens (CBS-microdata) is gekeken naar de feitelijke veranderingen per maand (voor de periode september 2018 t/m december 2020) op het gebied van: het hebben van werk, werken in een bepaalde sector en het bijbehorende inkomen. De feitelijke informatie afkomstig van de CBS-microdata is aangevuld met verdiepende informatie vanuit het perspectief van studenten met behulp van survey-gegevens. Om de financiële situatie van studenten voor en tijdens corona in kaart te brengen is gebruik gemaakt van de Studentenmonitor hoger onderwijs uit studiejaar 2018-2019 als meetmoment van de situatie vóór corona (0-meting). Daarnaast is in de zomer van 2021 een aanvullende enquête uitgezet onder studenten in het mbo en hoger onderwijs om de situatie tijdens corona in kaart te brengen (1-meting). Deze aanvullende enquête bevat exact dezelfde vragen als de Studentenmonitor maar ook nieuwe corona-gerelateerde vragen. Op basis van deze enquête-data (0- en 1-meting) zijn de volgende uitkomsten onderzocht: het hebben van een betaalde baan, inkomsten en uitgaven, ervaren financiële moeilijkheden, woonsituatie, hoe studenten omgaan met veranderingen in het inkomen (copingstrategieën) en in hoeverre studenten kennis hebben en gebruik maken van corona gerelateerde tegemoetkomingsregelingen die onder andere door DUO worden gecommuniceerd.

Veranderingen in inkomen uit betaalde arbeid

Het percentage studenten dat een betaalde baan had is na maart 2020 afgenomen, dit is echter in de zomer van 2020 grotendeels hersteld; in augustus 2020 lag het percentage mbo bol, hbo voltijd en wo voltijd studenten dat een baan had respectievelijk 2, 2 en 1 procentpunt lager dan in augustus 2019. In de periode van september 2020 tot en met december 2020 (een periode met méér coronamaatregelen) is het percentage studenten met werk wel weer afgenomen.

Het gemiddelde inkomen wat studenten hiermee verdienden lag op respectievelijk 262, 447 en 263 euro en is tussen februari 2020 en mei 2020 met 18, 34 en 14 euro gedaald voor mbo bol, hbo voltijd en wo voltijd studenten. Voor mbo bol studenten is deze daling groter voor studenten in een entreeopleiding of niveau 2 opleiding ten opzichte van niveau 3 en 4 studenten. Ook op het gebied van het gemiddelde inkomen zien we echter een herstel: het inkomen in augustus 2020 in voor studenten uit alle drie onderwijssectoren op vrijwel hetzelfde niveau als in augustus 2019.

Niet alle groepen studenten hebben in dezelfde mate last gehad van het verlies van een baan en/of inkomen. In de mbo bol-leerweg zijn studenten met ouders met een lager inkomen, studenten met lager opgeleide ouders en studenten met een niet-westerse en westerse migratieachtergrond vaker inkomen verloren. Voor hbo en wo voltijd studenten zijn de verschillen naar het ouderlijk inkomen en opleidingsniveau kleiner. Wel geldt ook voor hen dat studenten met een westerse en niet-westerse migratieachtergrond vaker minder zijn gaan verdienen dan studenten zonder migratieachtergrond.

Veranderingen in inkomsten en uitgaven

Studenten genereren inkomsten uit verschillende bronnen, zoals betaalde arbeid, studiefinanciering, studielening, een ouderbijdrage en overige bronnen (bijvoorbeeld studiebeurs of uitkering). De vraag is of het totale inkomen uit deze bronnen is veranderd in coronatijd. Onze resultaten laten zien dat dit niet het geval is: er zijn geen significante verschillen in het totale inkomen (inclusief natura) van ho-studenten tussen studiejaar 2018-2019 en 2020-2021. En hoewel sommige groepen studenten een hoger totaal inkomen hebben dan andere studenten (bijvoorbeeld oudere studenten meer dan jongere studenten), zijn de verschillen tussen deze groepen studenten in het hoger onderwijs niet groter (of kleiner) geworden in coronatijd.

Wel zijn significante veranderingen zichtbaar in de drie grootste inkomstenbronnen van studenten in het hoger onderwijs: arbeid, studielening en ouderlijke bijdrage. Alleen voor studenten met een inkomen uit betaalde arbeid, lijkt dit inkomen te zijn toegenomen in 2020-2021 in vergelijking met twee jaar ervoor. Dit is tegenstelling tot de CBS-analyses waarin het inkomen is gebaseerd op alle studenten, ongeacht of zij werk hebben. Sommige studenten genereren meer inkomsten uit betaalde arbeid dan andere studenten, maar ook hier geldt dat deze verschillen niet aanzienlijk zijn toe- of afgenomen tijdens de coronapandemie. Wat betreft het leengedrag zijn wo-studenten minder gaan lenen in 2020-2021; het leengedrag van hbo-studenten is daarentegen onveranderd gebleven. Toch is het gat in het leenbedrag tussen hbo- en wo-studenten niet significant kleiner geworden in coronatijd. Studenten in het wo lenen nog altijd meer dan studenten in het hbo. Tussen eerstejaars- en ouderejaarsstudenten is wel sprake van toegenomen verschillen in het leenbedrag gedurende corona, waarbij eerstejaars aanzienlijk minder zijn gaan lenen dan ouderejaars in 2020-2021 (ten opzichte van twee jaar ervoor). Tot slot is de gemiddelde ouderbijdrage (inclusief natura) aanzienlijk afgenomen tijdens de coronacrisis dan twee jaar ervoor. Verschillen in de ouderbijdrage tussen groepen studenten zijn niet aanzienlijk veranderd om 2020-2021.

De totale maandelijkse uitgaven van studenten in het hoger onderwijs zijn significant afgenomen in coronatijd. Studenten zijn dus beduidend minder gaan uitgeven tijdens de coronacrisis. Doordat studenten met hoogopgeleide ouders en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen minder zijn gaan uitgeven tijdens de pandemie, zijn de verschillen in de totale maandelijkse uitkomsten met eerstegeneratiestudenten en studenten waarvan de ouders een ondermodaal inkomen hebben, aanzienlijk kleiner geworden.

Strategieën voor omgaan met verandering in inkomen

De meest gebruikte strategieën voor het omgaan met een terugval in het inkomen door corona zijn voor studenten in het mbo en hoger onderwijs hetzelfde, namelijk: (1) uitgaven terugbrengen; (2) extra geld lenen via DUO, en (3) extra geld van ouders ontvangen. Niet geheel verassend blijkt het terugbrengen van de uitgaven de meest gekozen strategie om terugval in het inkomen op te vangen. Opvallend is dat extra geld lenen via DUO of geld ontvangen van ouders vaker als strategie voorkomt bij studenten met ouders die bovenmodaal verdienen dan studenten met de ouders die een minder dan modaal inkomen hebben. Daarnaast zijn meer uren gaan werken en een extra (bij)baan ook vaak aangekruiste strategieën onder studenten in het mbo en ho.

Tot slot blijkt dat ho-studenten tijdens de coronapandemie meer bij hun ouders wonen dan voor de pandemie. Voor ongeveer 12,5 procent van de ho-studenten is de woonsituatie door corona veranderd, waarbij de meest aangegeven verandering is dat zij weer thuis zijn gaan wonen. Een reden om (weer) thuis te wonen voor studenten kan uiteraard zijn om (extra) kosten te drukken.

Ervaren financiële moeilijkheden voor en tijdens corona

Het aandeel studenten dat veel tot ernstige financiële moeilijkheden ervaart is alleen onder hbo-studenten aanzienlijk gestegen in 2020-2021 ten opzichte van twee jaar ervoor; voor wo-studenten is dat niet het geval. Waarom alleen sprake is van een stijging onder hbo-studenten blijkt niet te komen door (een sterkere) invloed van relevante achtergrondkenmerken van studenten, zoals de financiële situatie van ouders. Deze bevinding lijkt echter wel in lijn met het beeld uit bestaande onderzoeken. Ook de Monitor beleidsmaatregelen 2020-2021 en het Nibud Studentonderzoek (2021) vinden dat hbo-studenten vaker meer financiële moeilijkheden ervaren of dat hbo-studenten minder vaak dan wo-studenten aangeven makkelijker rond te komen. Verder geven de volgende groepen studenten in het hoger onderwijs vaker financiële moeilijkheden te ervaren: vrouwen, oudere studenten en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen ervaren aanzienlijk minder vaak financiële moeilijkheden. De verschillen in ervaren financiële moeilijkheden tussen deze groepen studenten (bijvoorbeeld tussen mannen en vrouwen) zijn echter niet toegenomen in coronatijd; dat is alleen het geval voor de verschillen tussen hbo- en wo-studenten.

Daarnaast ervaart een groter aandeel mbo-studenten financiële moeilijkheden vergeleken met studenten in het hoger onderwijs, ook wanneer we rekening houden met relevante achtergrondkenmerken. Omdat onder mbo-studenten geen voormeting heeft plaats gevonden, is niet bekend of binnen deze groep studenten sprake is van een toe- of afname in de ervaren mate van financiële moeilijkheden tijdens de coronacrisis ten opzichte van de situatie daarvoor. Wel blijkt uit de bevindingen van dit onderzoek dat het aandeel studenten dat aangeeft dat corona invloed heeft gehad op hun financiële moeilijkheden het grootst te zijn onder mbo-studenten (47% t.o.v. 36% in hbo en 27% in wo). Binnen de groep mbo-studenten ervaren studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en studenten waarvan de ouders een ondermodaal inkomen hebben vaker financiële moeilijkheden.

Veranderingen in sectoren waar studenten werken, krapte op de arbeidsmarkt en studentenwerving

Voor het aantal werkende studenten in een bedrijvensector zien we drie patronen: sectoren met een tijdelijke dip (o.a. Horeca), sectoren met een (voorlopig) blijvende dip (o.a. Zakelijke dienstverlening en Cultuur, recreatie en overige diensten) en sectoren waarin geen veranderingen te zien zijn. De sectoren waar studenten het vaakst werken zijn Horeca, Handel en Zakelijke dienstverlening; ook tijdens corona is dit het geval. Binnen sectoren zijn verschillende verschuivingen waarneembaar; studenten stoppen in sectoren terwijl er tegelijkertijd studenten starten in die sector. Daarnaast zijn er studenten die wisselen van sector. Deze verschuivingen vonden ook plaats voor corona (en in het geval van wisselingen tussen sectoren kwam dit juist vaker voor vóór corona), maar het aandeel gestopte studenten is wel duidelijk groter geworden. Er zijn geen duidelijke verschuivingen zichtbaar tussen sectoren; ook voor zwaarder getroffen sectoren als Horeca geldt dat er substantiële aantallen nieuwe studenten en studenten die in een andere sector werkten beginnen in die sector.

Voor al deze sectoren is de vacaturegraad (het aantal openstaande vacatures per aantal banen) toegenomen sinds het vierde kwartaal van 2020. Het is lastig te voorspellen hoe deze krapte zich verder ontwikkelt; door de toegenomen krapte hebben werkzoekende studenten meer keuzemogelijkheden waardoor het aanbod moeilijker te vinden is; aan de andere kant is het evident dat eventuele verdere coronamaatregelen de vraag naar personeel direct kan doen dalen. Interviews met twee uitzendbureaus bevestigen het beeld van de CBS-cijfers: nu de economie weer aantrekt is er inderdaad sprake van krapte.

Zij bemerken dat de vraag naar werk op dit moment groter is dan het aandeel studenten dat zij in dienst hebben.

De sectoren die een grote daling in het aandeel studenten hebben ervaren en waarmee gesproken is, zijn (1) Sport en recreatie (cultuursector), (2) Logiesverstrekking, (3) Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer en (4) Eet- en drinkgelegenheden. Aan hen is gevraagd hoe zij, ook gedurende de coronacrisis, op succesvolle wijze studenten werven. Dit gaat volgens een aantal geïnterviewden deels vanzelf omdat studenten een sterke affiniteit hebben met hun sector waardoor zij automatisch veel studenten trekken, zoals in de cultuursector (poppodia en bioscopen). Veelgenoemde manieren om studenten 'actief' te werven is via-via (netwerk van zittend personeel) en middels promotie via sociale media. Daarnaast is het hebben van een hecht en gezellig team een belangrijke reden voor studenten om ergens te gaan werken. Sommige geïnterviewden geven aan dat zij ten tijden van corona ook een loonsverhoging of een eenmalige financiële beloning ingezet hebben als extra stimulans voor hun personeel om in dienst te blijven. Nota bene, de interviews geven geen representatief beeld van de gehele sector; bij het trekken van conclusies over de gehele groep of sector in kwestie moet daarom de nodige voorzichtigheid worden betracht. De gesprekken helpen de kwantitatieve resultaten wel beter te duiden en deze te koppelen aan de praktijk.

Samengevat

Bovenstaande resultaten laten zien dat de coronacrisis voor een groot deel van de studenten op financieel vlak invloed heeft gehad, maar dat de (blijvende) impact tegelijkertijd mee lijkt te vallen. Met behulp van alternatieve inkomstenbronnen en het terugschroeven van de uitgaven lijkt de meerderheid van de studenten geen enorme last te hebben gehad van de coronacrisis. De negatieve effecten die we hier hebben onderzocht zijn duidelijk te relateren aan de coronamaatregelen die plaatsvonden; opheffing van die maatregelen heeft na de eerste lockdown voor een aanzienlijk deel tot herstel geleid. Met de gegevens die we voor ons onderzoek hebben gebruikt hebben we niet kunnen onderzoeken of dit ook het geval is voor verdere lockdowns maar dit lijkt (onder gelijkblijvende omstandigheden zoals de ruimhartige overheidssteun) wel een hoopvol teken. Wat betreft de kennis en het gebruik van studenten van tegemoetkomingsregelingen van DUO, lijkt er sprake te zijn van een onderrapportage van het gebruik van regelingen. Dit is mogelijk een aanwijzing dat niet alle studenten goed op de hoogte waren/zijn van de tegemoetkomingen en dat zij daarvoor (al) in aanmerking (zijn) (ge)komen. Het is aan te bevelen om de bekendheid met deze tegemoetkomingsregelingen van DUO te verbeteren.

1 Aanleiding onderzoek

1.1 Aanleiding

De coronacrisis is anderhalf jaar geleden begonnen als een gezondheids crisis, maar laat sporen na in vele componenten van de samenleving. De pandemie en getroffen maatregelen hebben onder andere een aanzienlijke impact gehad op de Nederlandse economie en arbeidsmarkt. Door maatregelen ter voorkoming van de verspreiding van het virus moesten bijvoorbeeld winkels, musea en horeca-etablisementen tijdelijk hun deuren sluiten. Aan het begin van de coronacrisis was er sprake van een economische krimp van 8,5 procent die voor een groot deel veroorzaakt werd door een sterke daling in consumptie van huishoudens¹. De krimp vertaalde zich ook naar de arbeidsmarkt en heeft in de eerste helft van 2020 geleid tot een toenemende werkloosheid.

Ruim de helft van de studenten in Nederland werkt in sectoren die veel hinder ondervinden van de getroffen maatregelen². De meeste studenten met een bijbaan werkten in 2018 in de (detail)handel (bijvoorbeeld als vakkenvuller, verkoop- of kassamedewerker), gevolgd door de sector verhuur en overige zakelijke diensten (hier behoren uitzendbureaus toe) en, op enige afstand, de horeca. In deze sectoren verdwenen in de coronacrisis veel banen. Dat studenten relatief hard getroffen zijn in de coronacrisis komt niet geheel als verassing; jongvolwassenen (waaronder studenten) worden doorgaans harder getroffen door economische recessies doordat zij vaker flexibele contracten hebben dan oudere leeftijdsgroepen^{3,4}. Ook in de huidige crisis worden zij het hardst getroffen: in april 2020 nam de werkzame beroepsbevolking jonger dan 25 jaar af met 7,5 procent⁵.

Centraal in dit onderzoek staat het in kaart brengen van de gevolgen van de coronacrisis op de inkomenssituatie van studenten in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en hoger onderwijs (ho). Het is aannemelijk dat het wegvallen van banen verschillende negatieve financiële gevolgen heeft gehad voor studenten. Een derde van de 18- tot 25-jarigen zag inkomsten terugvallen en een kwart vreest geen inkomen meer te krijgen⁶. Grofweg zijn drie strategieën te onderscheiden voor studenten om te compenseren voor weggevalen inkomsten: het vinden van vervangende inkomstenbronnen, het terugdringen van uitgaven (zoals weer thuis gaan wonen) of het aanspreken van spaargeld. Mogelijke opties voor vervangend inkomen zijn (extra) lenen, een (extra) beroep doen op ouders of werk zoeken in kraptesectoren. Jongerenorganisaties hebben zorgen geuit bij minister Van Engelshoven over de financiële situatie van studenten. Studenten komen vaak niet in aanmerking voor WW of compensatieregelingen, terwijl hun lasten gelijk blijven. De minister adviseert bij dreigende financiële problemen om (meer) bij DUO te lenen.⁷ Dit kan zorgen voor een hogere studieschuld, hetgeen in de toekomst weer kan resulteren in onder andere een slechtere positie op de woningmarkt. Inzicht in en zorgen over deze financiële gevolgen vormen de aanleiding voor dit onderzoek.

1 <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/33/economie-krimpt-met-8-5-procent-in-tweede-kwartaal-2020>

2 <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/44/studenten-lenen-en-verdienen-steds-meer>

3 <https://www.scp.nl/onderwerpen/corona/documenten/publicaties/2020/07/09/kwetsbare-groepen-op-de-arbeidsmarkt---beleidssignalement-maatschappelijke-gevolgen-coronamaatregelen>

4 <https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/specifieke-groepen/jeugd/waarom-jeugdwerkloosheid-stijgt>

5 <https://www.cpb.nl/internationale-vergelijking-arbeidsmarkt>

6 <https://www.nibud.nl/beroepsmatig/peiling-coronacrisis-financiele-gevolgen-voor-huishoudens/>

7 Minister blijft erbij: studenten in problemen kunnen extra lenen - ScienceGuide

2020/04/<https://www.scienceguide.nl/2020/04/minister-blijft-erbij-studenten-in-problemen-kunnenextra-lenen/>

Inmiddels blijkt dat de economische impact van de coronacrisis uiteindelijk minder langdurig is dan aanvankelijk werd gedacht. De economie lijkt sterk bij te trekken en toont veerkracht, ook in de sectoren waar relatief veel studenten werken. De werkloosheid onder jongeren nam na de sterke toename weer gestaag af.⁸ Nu veel sectoren weer open zijn, neemt juist het personeelstekort toe. In sommige sectoren, zoals de horeca, leidt dit zelfs tot hogere lonen om aantrekkelijker te worden en te blijven voor werknemers.⁹ Het aantal openstaande vacatures nam toe. Ook liep bijvoorbeeld het aantal WW-uitkeringen terug: aan het begin van de coronacrisis hadden mensen onder de 30 jaar een hoger aandeel in het aantal nieuwe WW-uitkeringen dan daarvoor (38% vs. 25%). Na de piek is dat aandeel teruggelopen tot 26 procent in het afgelopen voorjaar. Vooral de horeca zag een grote daling aan WW-uitkeringen^{10,11}. Deze ontwikkelingen zijn een indicatie dat de algehele economie aan het bijtrekken is.

De impact van de coronacrisis op de financiële situatie van studenten is vooralsnog onbekend. De vraag is in welke mate sprake is van veranderingen in de inkomenssituatie van studenten, wat de financiële consequenties zijn voor mbo- en ho-studenten en welke strategieën zij hanteren om terugval in inkomen op te vangen. Tot op heden lag de focus van bestaande onderzoeken naar het effect van de coronacrisis op studenten primair bij mentale aspecten en studievoortgang. Onderzoek naar de financiële impact is beperkt en gebaseerd op kleine steekproeven. Door dit onderzoek kunnen de uitkomsten van bestaand en lopend corona-onderzoek aangevuld worden met feiten over de impact op hun financiën. Hiermee levert het onderzoek een verbreding van de scope op de effecten van de coronacrisis voor studenten.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is om meer inzicht te geven in gevolgen van de coronacrisis op de financiële situatie van studenten in mbo en ho. Het gaat om het verzamelen van feitelijke informatie over de inkomenssituatie van studenten en de invloed van de coronacrisis daarop. Hoe en in welke mate worden studenten door de coronacrisis geraakt in hun inkomen en welke copingstrategieën passen zij toe om met een achteruitgang om te gaan? Door het wegvallen van (bij)verdiensten uit betaalde arbeid (bijbanen, stagevergoedingen, werkervaringsplaatsen) kan het inkomen van studenten dalen. Hoe lossen zij dit op? Gaan zij in andere sectoren werken? Gaan ze meer lenen of vragen zij ouders om (extra) financiële ondersteuning? Spreken zij spaargeld aan of bezuinigen zij op uitgaven?

Om de impact van de coronacrisis op het inkomens- en oplossingsgedrag van studenten te onderzoeken, is een vergelijking van de huidige situatie met die van vóór de coronacrisis noodzakelijk. De centrale vraagstelling luidt:

Wat zijn de gevolgen van de coronacrisis op de inkomenssituatie van studenten en wat zijn de mogelijkheden om deze situatie te verbeteren?

Deze vraagstelling valt uiteen in de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoe ziet de inkomenssituatie van studenten eruit voor en tijdens de coronacrisis? Wat zijn hun bronnen van inkomen en wat is de hoogte van het inkomen?
2. Is er sprake van een verandering van de inkomenssituatie in vergelijking met de situatie voor corona?
3. Wat zijn de voornaamste oorzaken van deze verandering in inkomen?
4. Hoe gaan studenten met verandering van het inkomen om? Welke copingstrategieën passen zij toe?
5. Ervaren studenten tijdens de coronacrisis meer financiële moeilijkheden dan in de periode vóór de coronacrisis?

8 <https://nos.nl/collectie/13856/artikel/2372436-een-jaar-corona-zware-economische-crisis-veerkracht-en-risico-s>

9 <https://nos.nl/artikel/2393550-personeelstekort-leidt-tot-hogere-lonen-in-veel-sectoren-nog-nooit-gezien>

10 <https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/prognose-trends/duiding-arbeidsmarkt-eerste-helft-2021>

11 <https://www.werk.nl/arbeidsmarktinformatie/specifieke-groepen/ww/ww-ontwikkelingen>

Om te onderzoeken of er een verschuiving heeft plaatsgevonden in arbeidsmarktparticipatie van studenten in sectoren met verlies van banen naar andere sectoren en hoe het werkveld hierop heeft gereageerd of hierin heeft geworven, nemen wij de volgende onderzoeksvragen op:

6. In welke sectoren werkten studenten voor de coronacrisis en waar werken ze nu?
7. In welke sectoren zijn (bij)banen voor studenten weggevallen door de coronacrisis?
8. Zijn dit sectoren met krapte op de arbeidsmarkt (ook voorheen) of met een tijdelijke toenemende behoefte?
9. Worden studenten actief geworven door deze sectoren?
10. Hoe kunnen studenten gestimuleerd worden om in deze sectoren te gaan werken?

1.3 Aanpak onderzoek

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen gebruikt het onderzoek een design met een meting vóór en tijdens corona (0- en 1-meting) op basis van verschillende databronnen (zie hieronder). Voor de nulmeting brengen we studiejaar 2018-2019 en 2019-2020 in kaart; voor de 1-meting studiejaar 2019-2020 en 2020-2021. Doordat de variabelen op exact dezelfde manier zijn gemeten in de voor- en nameting, kan er een betrouwbaar effect worden vastgesteld. Daarnaast gaan we na of het effect van de coronacrisis op de arbeids- en inkomenspositie van studenten varieert voor (sociaaleconomische) achtergrondkenmerken, waaronder migratieachtergrond, opleidingsniveau ouders, en de inkomenspositie van ouders. We sluiten het onderzoek af met een beknopte kwalitatieve studie onder werkgevers uit sectoren die het hardst getroffen zijn door de coronamaatregelen en waar relatief veel studenten werken.

Concreet is de volgende aanpak gehanteerd:

Registerdata: Op basis van CBS-microdata is feitelijke informatie verzameld over veranderingen in (i) het aantal en aandeel studenten met een betaalde baan, (ii) de inkomsten, en (iii) sectoren waarin studenten werkzaam waren. Hierbij zijn studiejaren 2018-2019, 2019-2020 en 2020-2021 met elkaar vergeleken. Tevens zijn maandelijkse veranderingen in kaart gebracht voor een vergelijking van de perioden waarin verschillende maatregelen van kracht waren. De maandelijkse veranderingen geven een gedetailleerder beeld dan menige studies die een meetmoment in het jaar gebruiken.

Studentenmonitor hoger onderwijs: Op basis van bestaande data van de Studentenmonitor 2019 (studiejaar 2018-2019) is informatie verzameld over de inkomsten en uitgaven van ho-studenten uit verschillende bronnen (waaronder betaalde arbeid, ouderbijdrage, lenen/aanvullende beurs), ervaren financiële moeilijkheden en hun woonsituatie.

Aanvullende vragenlijst: Bovenstaande datagegevens van de Studentenmonitor worden aangevuld met een enquête afgenomen in de zomer van 2021 onder een groot studentenpanel dat ResearchNed beheert. Aan hen zijn exact dezelfde vragen als in de Studentenmonitor voorgelegd over de situatie tijdens de coronacrisis (1-meting). Daarnaast is gevraagd naar (subjectieve) beleving van de impact van de coronacrisis op hun arbeidsmarktparticipatie, financiële situatie en de wijze waarop zij hiermee zijn omgegaan. Ook de mate van kennis en gebruik van de grootste steun- en herstelregelingen is in kaart gebracht. De gehanteerde vragenlijst is opgenomen in bijlage 4.

Interviews met werkgevers: Op basis van de CBS-data is gekeken naar de grootste daling in het aantal werkende studenten per sector voor en tijdens corona. Met een aantal werkgevers uit deze sectoren hebben interviews plaatsgevonden. In deze gesprekken stonden (mogelijke verklaringen over) veranderingen en wisselingen in het personeel (studenten) centraal. Ook is gevraagd naar ervaren personeelstekorten en hoe studenten gestimuleerd worden om (terug) bij hen in dienst te komen.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 volgt een uitwerking van de analyses op basis van feitelijke informatie van CBS-microdata en een uitwerking van de interviews met het werkveld. Daarna staat in hoofdstuk 3 het perspectief van studenten in het mbo en hoger onderwijs centraal. Op basis van de Studentenmonitor en de aanvullende enquête worden veranderingen in de volgende uitkomsten besproken: het hebben van een betaalde baan, inkomsten en uitgaven, het ervaren van financiële moeilijkheden, copingstrategieën, woonsituatie en gebruik van en bekendheid met tegemoetkomingsregelingen vanuit de overheid. Hoofdstuk 4 bevat tot slot de samenvattende conclusies en aanknopingspunten voor beleid en praktijk en verder onderzoek.

2 Feitelijke veranderingen voor en tijdens corona

2.1 Aanpak en gebruikte data

Op basis van registerdata van het CBS zijn de volgende drie zaken bekeken, waar voor alle drie de vraag geldt in hoeverre dit veranderd is sinds de coronapandemie:

- aantal en het aandeel studenten met betaald werk;
- inkomsten van studenten uit betaalde arbeid;
- sectoren waarin studenten werkzaam zijn.

De CBS-microdata bevatten onder andere alle dienstverbanden van werknemers in Nederland, in alle publieke sectoren en marktsectoren. Dit betekent dat gegevens van zelfstandigen niet geregistreerd zijn. Sinds 2006 is de bron hiervan de Polisadministratie van het UWV in combinatie met bestanden van de Belastingdienst over loongegevens. De bestanden met dienstverbanden bevatten informatie over banen, inclusief loongegevens. Deze bestanden zijn gekoppeld aan andere relevante registratiebestanden van het CBS, waaronder die over bevolkingsgegevens (zoals het opleidings- en inkomensniveau van de ouders) en ingeschrevenen in het middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs (bron-mbo en bron-ho). De gegevens zijn beschikbaar voor alle ingeschrevenen van het studiejaar 2019-2020 en 2020-2021. Voor de analyses zijn de volgende groepen afgebakend. Voor mbo-studenten kijken we alleen naar de leerwegen bol en bbl. Voor het hbo en wo kijken we naar voltijdstudenten; deeltijd- en duale studenten worden dus niet meegenomen. Per studiejaar kijken we naar studenten die stonden ingeschreven op 1 oktober van dat studiejaar. Koppeling binnen de CBS-microdata bestanden vindt plaats op een gepseudonimiseerde persoonlijke sleutel waarmee koppelingen met andere (administratieve) gegevens kunnen worden gemaakt. Voor een deel van de studenten kan dit niet omdat zij niet staan ingeschreven in de Basisregistratie Personen (BRP). Dit gebeurt vaker bij internationale studenten. Voor deze groep kan er dus ook geen koppeling worden gemaakt met de Polisadministratie; het bronbestand of studenten al dan niet een baan hebben. Dat deze studenten in werkelijkheid geen baan hebben is geen vaststaand feit, mogelijk vindt er dus een onderschatting plaats van het aantal studenten met werk. In tabel 2.1 is het percentage studenten dat vanuit de onderwijsbestanden in 2020-2021 niet gekoppeld kan worden weergegeven.¹²

Tabel 2.1: Studenten in BRP per onderwijssoort (2020/2021)

		n	%
Mbo bol	Niet in BRP	144	0,0%
	Wel in BRP	371.856	100,0%
Mbo bbl	Niet in BRP	79	0,1%
	Wel in BRP	132.934	99,9%
Hbo vt	Niet in BRP	7.168	1,7%
	Wel in BRP	417.349	98,3%
Wo vt	Niet in BRP	16.130	4,9%
	Wel in BRP	311.405	95,1%

Bron: CBS-Microdata (eigen berekeningen)

We analyseren de stand van zaken per maand (en jaar) zodat we onderscheid kunnen maken naar perioden voor en tijdens de uitbraak van het coronavirus, maar ook naar de maanden tijdens de pandemie waarin verschillende maatregelen van kracht waren. We bekijken veranderingen voor de totale groep (neemt het aandeel werkende studenten af) en voor veranderingen voor individuen (hoeveel studenten hebben in een bepaalde periode geen baan meer).

¹² In 2018-2019 en 2019-2020 liggen de percentages van studenten niet in het BRP wat lager.

De resultaten zijn uitgesplitst naar onderwijstype en niveau en naar de volgende (sociaaleconomische) achtergrondkenmerken van de student, namelijk migratieachtergrond, opleidingsniveau van de ouders¹³ en het huishoudensinkomen van de ouders¹⁴. De verdeling van de populatie naar deze kenmerken is te zien in tabel 2.2. Niet alle gegevens zijn bekend; voor elk kenmerk is een categorie met 'onbekend' opgenomen. Voor migratieachtergrond is dit gegeven voor de meeste studenten bekend. Het inkomensniveau van de ouders is in mindere mate bekend (tussen de 4% en 24%), evenals het hoogst behaalde opleidingsniveau van de ouders (tussen de 22% en 39%).

Tabel 2.2: Achtergrondkenmerken naar student

Onderwijs	Categorie	Achtergrondkenmerk	18-19	19-20	20-21
Mbo bol	Inkomensniveau ouders	Q1	25%	25%	26%
		Q2	23%	23%	23%
		Q3	21%	21%	21%
		Q4	17%	16%	16%
		Q5	11%	10%	10%
		Inkomen onbekend	4%	4%	4%
	Opleidingsniveau ouders	Opleidingsniveau onbekend	26%	26%	25%
		Laag	19%	18%	18%
		Midden	33%	33%	33%
		Hoog	22%	23%	24%
	Migratieachtergrond	Geen migratieachtergrond	69%	68%	67%
		Niet-westerse migratieachtergrond	26%	26%	27%
		Westerse migratieachtergrond	6%	6%	6%
		Migratieachtergrond onbekend	0%	0%	0%
	Hbo vt	Inkomensniveau ouders	Q1	15%	14%
Q2			16%	16%	16%
Q3			18%	18%	19%
Q4			21%	21%	21%
Q5			20%	20%	20%
Inkomen onbekend			9%	10%	10%
Opleidingsniveau ouders		Opleidingsniveau onbekend	32%	32%	30%
		Laag	9%	9%	9%
		Midden	24%	24%	24%
		Hoog	34%	36%	37%
Migratieachtergrond		Geen migratieachtergrond	71%	71%	71%
		Niet-westerse migratieachtergrond	17%	17%	18%
		Westerse migratieachtergrond	10%	10%	10%
		Migratieachtergrond onbekend	2%	1%	2%
Wo vt		Inkomensniveau ouders	Q1	9%	9%
	Q2		10%	9%	9%
	Q3		12%	12%	12%
	Q4		17%	17%	17%
	Q5		30%	30%	29%
	Inkomen onbekend		22%	24%	24%
	Opleidingsniveau ouders	Opleidingsniveau onbekend	39%	39%	39%
		Laag	4%	4%	4%
		Midden	13%	13%	13%
		Hoog	43%	44%	45%
	Migratieachtergrond	Geen migratieachtergrond	63%	62%	61%
		Niet-westerse migratieachtergrond	15%	16%	15%
		Westerse migratieachtergrond	18%	20%	19%
		Migratieachtergrond onbekend	4%	3%	5%

¹³ Geoperationaliseerd als het hoogst behaalde opleidingsniveau van beide ouders.

¹⁴ Geoperationaliseerd als het opgetelde persoonlijke inkomen (belastbaar inkomen) van beide (juridische) ouders in 2019, verdeeld in kwintielen.

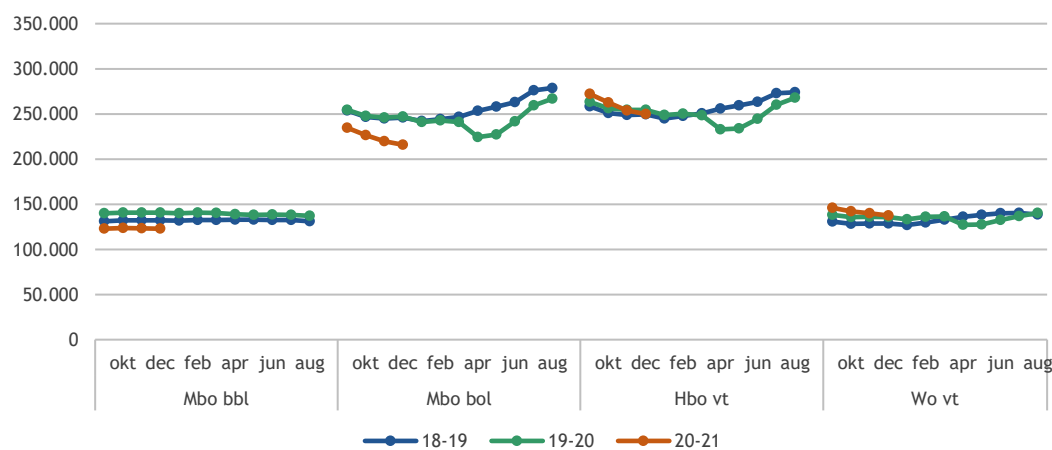
2.2 Studenten en het hebben van betaald werk voor en tijdens corona

Allereerst bekijken we met behulp van de CBS-microdata of er veranderingen zijn in het aantal en aandeel studenten met een betaalde baan. Hierbij maken we geen onderscheid naar het aantal uren betaald werk. Zoals eerder opgemerkt vallen hier alleen de werknemerbanen onder; werk als zelfstandige wordt niet geregistreerd binnen de gebruikte databronnen.

Aantal werkende studenten

In figuur 2.1 is het aantal werkende studenten gepresenteerd per maand. Te zien is dat het aantal werkende mbo bol en hbo- en wo-voltydstudenten in collegejaar 2019-2020 parallel loopt met 2018-2019, tot maart 2020; in april 2020 is er voor deze groepen een daling zichtbaar. Deze daling herstelt zich echter weer in de zomermaanden; in augustus 2020 is het aantal werkenden vrijwel gelijk aan het aantal werkenden in augustus 2019. Voor mbo bol studenten ligt dit enigszins lager met zo'n 12.000 minder werkende studenten. Voor mbo bbl studenten, die meestal vier dagen per week werken en één dag naar de mbo-instelling gaan, is er geen verandering te zien; studenten die eenmaal een bbl-opleiding zijn gestart in 2019-2020 zijn dus niet gaandeweg het jaar hun aanstelling kwijtgeraakt. Als we het aantal werkende bbl'ers afzetten tegen het aantal studerende bbl'ers gaat het, niet verrassend, om vrijwel de gehele groep. Omdat deze groep atypisch is in vergelijking met de mbo bol en voltijd hoger onderwijs studenten laten we deze verder buiten beschouwing in dit onderzoek.¹⁵

De resultaten voor het hebben van werk zijn vergeleken tussen alle studenten en studenten die het jaar erna een herinschrijving hebben; zo wordt gecontroleerd of studenten die gaandeweg het jaar afstuderen en de arbeidsmarkt betreden als niet-student de resultaten vertekenen. Dit is enigszins het geval; in vergelijking met de studenten die een jaar later herinschrijven, is het percentage studenten met een betaalde baan voor alle studenten in september 2019 0,2 tot 0,9 procentpunt lager; in augustus, wanneer meer afgestudeerden de arbeidsmarkt hebben betreden als niet-student, ligt dit percentage juist 0,5 tot 1 procentpunt hoger.

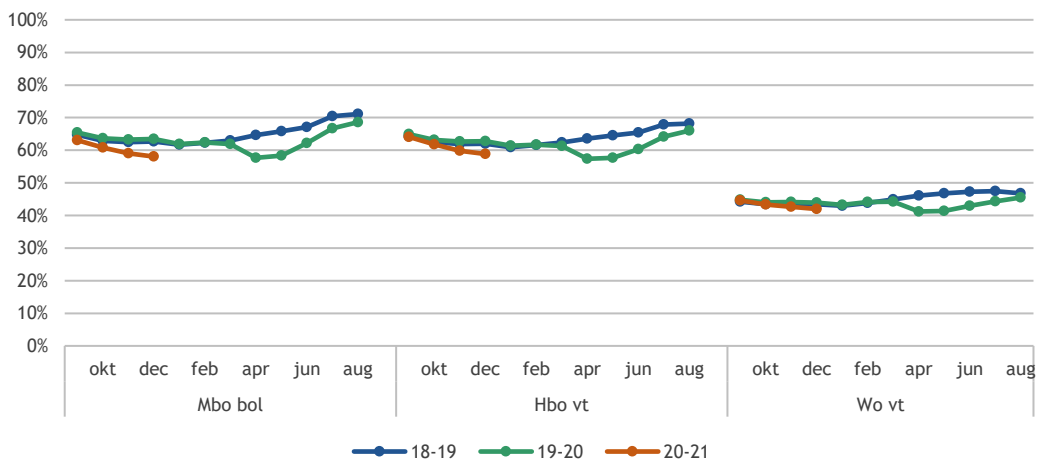
Figuur 2.1: Aantal werkende studenten naar onderwijstype (absolute aantallen) (bron: CBS-microdata)

Aandeel werkende studenten ten opzichte van totale groep (per type onderwijs)

Het aantal werkende studenten is afgezet tegen de totale groep ingeschreven studenten (op 1 oktober van het studiejaar), zichtbaar in figuur 2.2. Te zien is dat het aandeel werkende studenten is afgenomen voor alle onderwijsgroepen in april 2020, maar dat dit aandeel vrijwel hersteld is in augustus 2020 (dit verschil bedraagt voor mbo bol/ hbo vt/ wo vt respectievelijk 2, 2 en 1 ppnt. t.o.v. augustus 2019).

¹⁵ Instroomgegevens lijken wel een effect van corona te laten zien; het aantal nieuwe bbl'ers dat niet vanuit het voortgezet onderwijs is ingestroomd ligt in 2020-2021 zo'n 5.000 instromers lager dan 2019-2020. Het aantal instromers vanuit het voortgezet onderwijs is vergelijkbaar voor deze jaren.

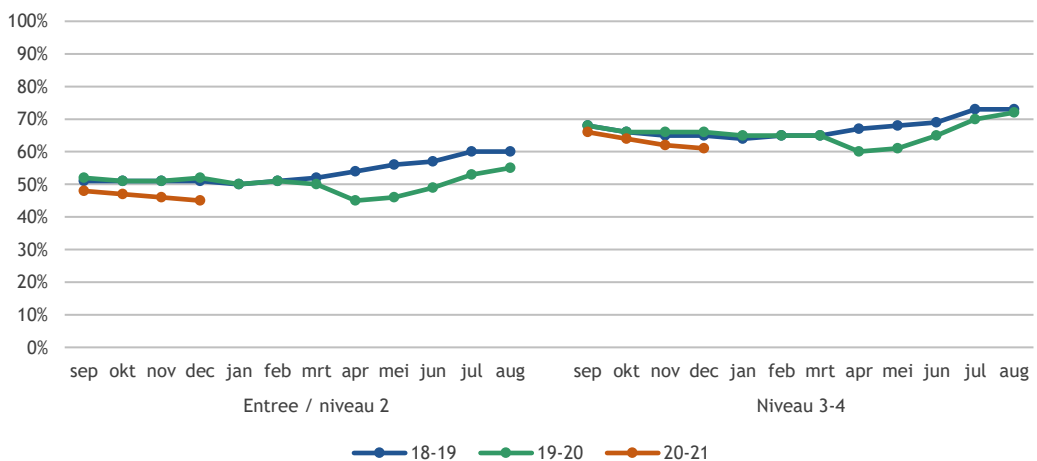
Wel is er voor studenten ingeschreven in 2020-2021 (rode lijn) een daling van het aandeel werkenden te zien vanaf september 2020, die, met name voor mbo bol en hbo vt studenten, sterker is dan in de twee voorgaande studie jaren; dit verschil bedraagt voor mbo bol/hbo vt/wo vt respectievelijk vijf, vier en twee procentpunt.

Figuur 2.2: Aandeel werkende studenten naar onderwijstype (%) (bron: CBS-microdata)

Aandeel werkende mbo bol studenten naar onderwijsniveau

Binnen de groep mbo bol studenten zijn er verschillen te zien naar het niveau van de opleiding; hiervoor zijn de entreeopleiding en niveau 2 samengenomen en niveau 3 en 4, gepresenteerd in figuur 2.3. Hierin wordt duidelijk dat het herstel wat we eerder zagen met name bij mbo studenten in niveau 3 en 4 heeft plaatsgevonden; daar is het percentage werkenden in augustus 2020 vergelijkbaar met augustus 2019. Studenten in de entreeopleiding of niveau 2 lijken meer geraakt door de coronapandemie; op augustus 2020 ligt het aandeel werkenden vijf procentpunt lager ten opzichte van augustus 2019.¹⁶ In december 2020 ligt dit zeven procentpunt lager ten opzichte van december 2019 (voor niveau 3-4 gaat 5 ppnt. verschil).

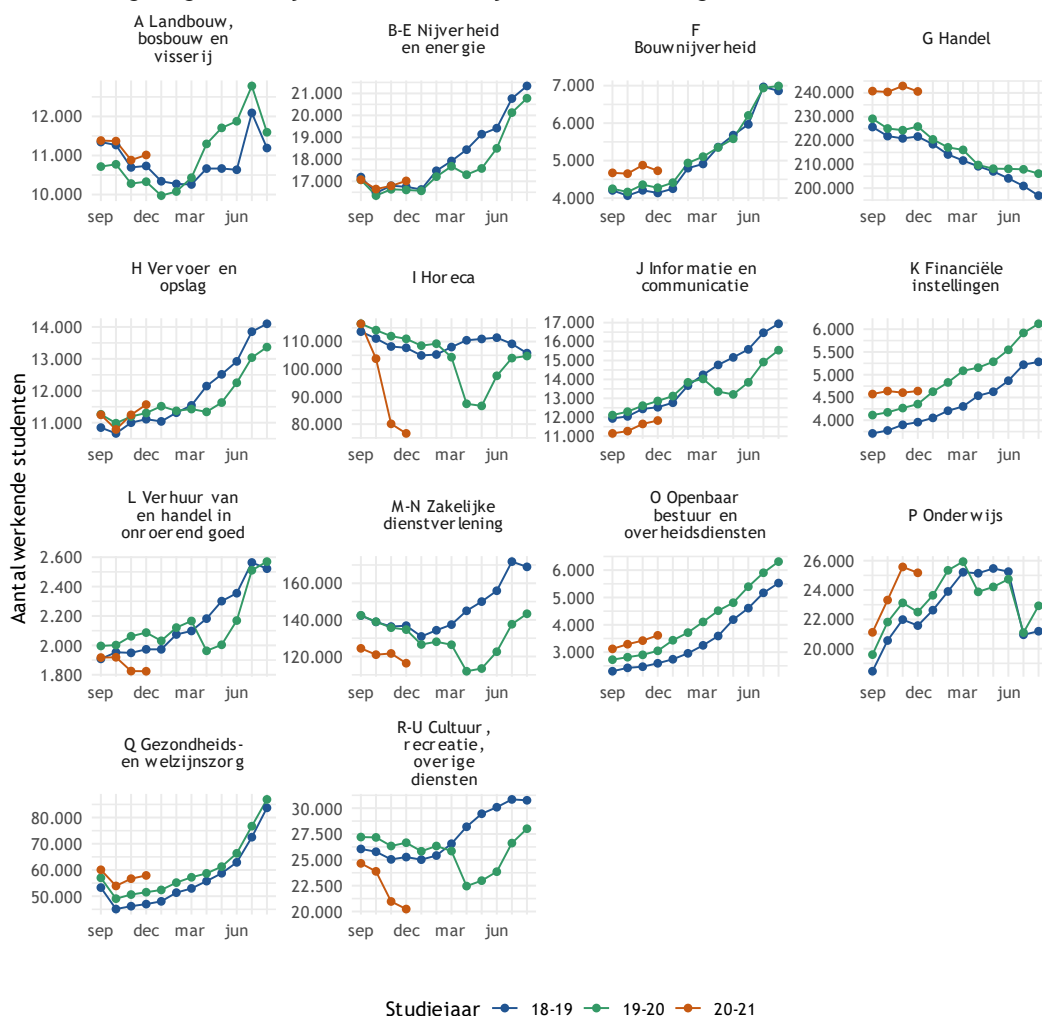

Figuur 2.3: Aandeel werkende studenten per maand voor mbo bol naar niveau (%) (bron: CBS-microdata)

¹⁶ Binnen deze groep zit zo'n vier op de vijf studenten in niveau 2.

Aantal werkende studenten per sector

Figuur 2.4 toont het aantal werkende studenten per sector.¹⁷ Hierin wordt duidelijk dat er aanzienlijke verschillen zijn tussen de sectoren. Bij bepaalde sectoren zijn er geen of weinig verschillen, zoals Landbouw, bosbouw en visserij, Bouwnijverheid, Financiële instellingen, Openbaar bestuur en overheidsdiensten en Gezondheids- en welzijnszorg. Duidelijke dalingen zijn zichtbaar bij Nijverheid en energie, Vervoer en opslag, Horeca, Informatie en communicatie¹⁸, Verhuur van en handel in onroerend goed, Zakelijke dienstverlening¹⁹ en Cultuur, recreatie en overige diensten. Per sector zit er ook verschil in de mate waarin het aantal werkenden zich herstelt na het dieptepunt in april/mei. Voor alle sectoren geldt dat dit weer toeneemt in juni/juli, maar het niveau is in augustus 2020 niet overal weer op hetzelfde niveau als eerder. Bij zakelijke dienstverlening zijn er zo'n 20.000 studenten minder werkzaam in augustus 2020 ten opzichte van augustus 2019. Voor Horeca geldt dat het in augustus 2020 wel op het niveau van augustus 2019 ligt, maar dat de hardste klap pas later plaatsvindt: tussen september 2020 en december 2020 is het aantal met 30.000 werkende studenten gedaald. Een zelfde ontwikkeling is te zien bij Cultuur, recreatie en overige diensten; ook hier geldt dat het aantal werkende studenten enigszins herstelt na mei 2020, maar dat er een zelfde daling te zien is vanaf september 2020. Bij Handel valt het op dat het aantal voor 2018-2019 en 2019-2020 gedurende het jaar is gedaald, terwijl dit voor 2020-2021 de laatste maanden van 2020 hoger ligt dan de jaren ervoor en vrijwel niet afneemt gedurende deze vier maanden.

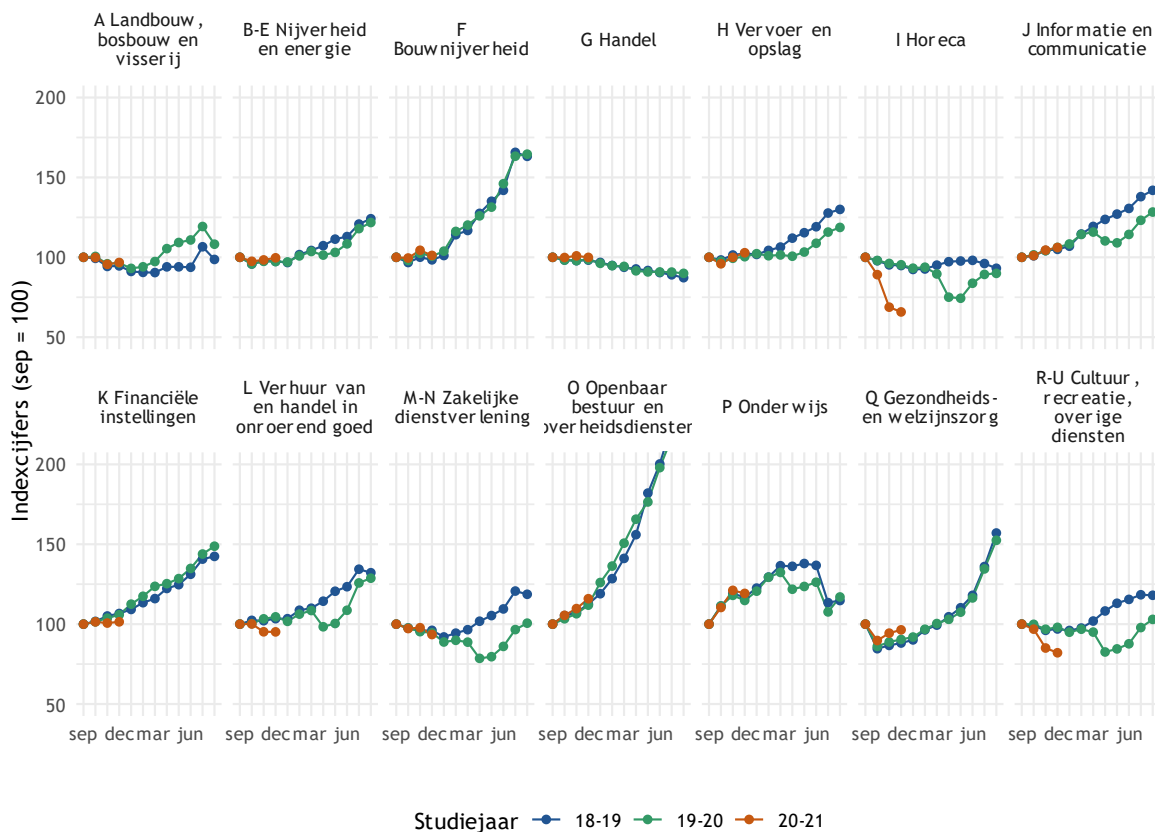
Figuur 2.4: Aantal werkende studenten (mbo bol, hbo vt, wo vt) per maand naar sector (bron: CBS-microdata)

¹⁷ Zie bijlage 2 voor een overzicht van de hier genoemde sectoren en onderliggende sub-sectoren.

¹⁸ Hier vallen o.a. bioscopen onder.

¹⁹ Hier vallen o.a. uitzendbedrijven onder.

Ook in figuur 2.5 is per sector de ontwikkeling te zien van werkende studenten; hierin zijn echter indexcijfers weergegeven (waarbij september geldt als 100) zodat de ontwikkelingen onderling beter vergelijkbaar zijn. Ook hierin wordt duidelijk dat de impact per sector sterk verschilt, met sectoren die geen verandering hebben ondergaan; een daling zagen maar met (vrijwel) volledig herstel en sectoren die een daling zagen maar geen volledig herstel. Deze ontwikkelingen zijn verder uitgesplitst naar onderwijstype (mbo bol, hbo vt en wo vt), deze onderlinge verschillen zijn echter zeer beperkt.²⁰

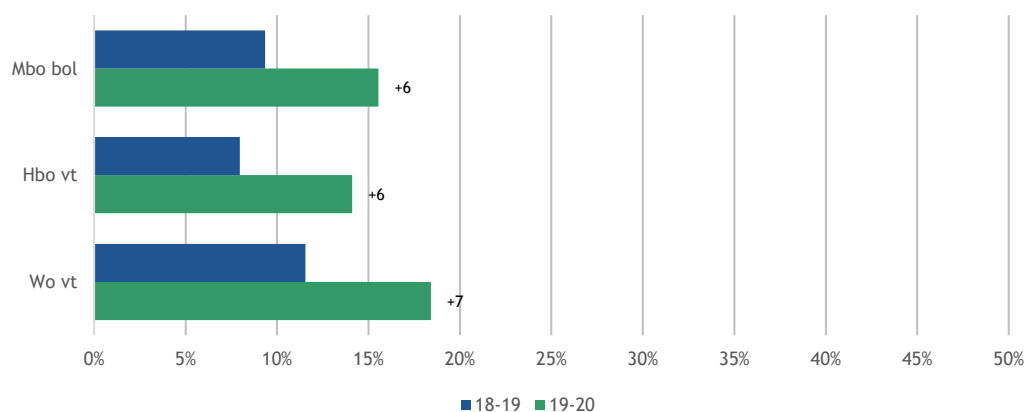

Figuur 2.5: Aantal werkende studenten (mbo bol, hbo vt, wo vt) per maand naar sector in indexcijfers (september = 100) (bron: CBS-microdata)

Individuele veranderingen in het hebben van betaald werk tussen februari en mei 2020

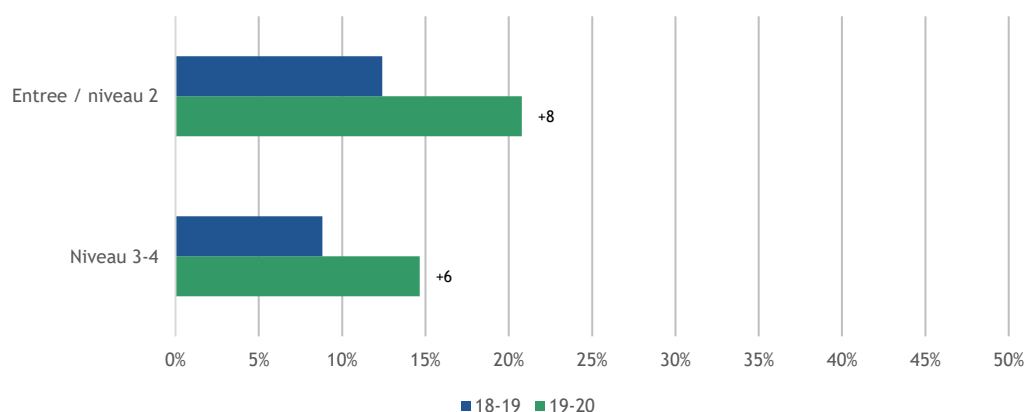
Dat het totale aandeel werkende studenten voor een groep verandert of niet wil niet zeggen dat er voor individuele studenten iets verandert. Daarom kijken we ook naar individuele veranderingen. In figuur 2.6 is het aandeel studenten gepresenteerd dat in februari van het studiejaar werk had, maar in mei niet meer. We vergelijken hierbij studiejaar 2018-2019 en 2019-2020, waarbij het voor het laatste jaar dus gaat om de verandering na de corona-uitbraak. Te zien is dat het aandeel studenten dat in mei niet meer werkt, na in februari wel te hebben gewerkt, is toegenomen ten opzichte van 2018-2019; het verschil bedraagt voor mbo bol/hbo vt/wo vt respectievelijk zes, zes en zeven procentpunt en is daarmee redelijk vergelijkbaar voor de verschillende onderwijssoorten.

²⁰ Zie bijlage 3.

Figuur 2.6: Aandeel studenten dat werk had in februari, maar niet meer in mei, naar onderwijstyp (bron: CBS-microdata)

Wanneer we binnen mbo bol kijken naar verschillen tussen studenten in de entreeopleiding en niveau 2 ten opzichte van studenten in niveau 3/4 zien we dat voor de eerste groep het aandeel studenten dat niet meer werkt in mei ten opzichte van februari hoger ligt, namelijk acht procentpunt meer; voor studenten in niveau 3 of 4 gaat het om een verschil van zes procentpunt.

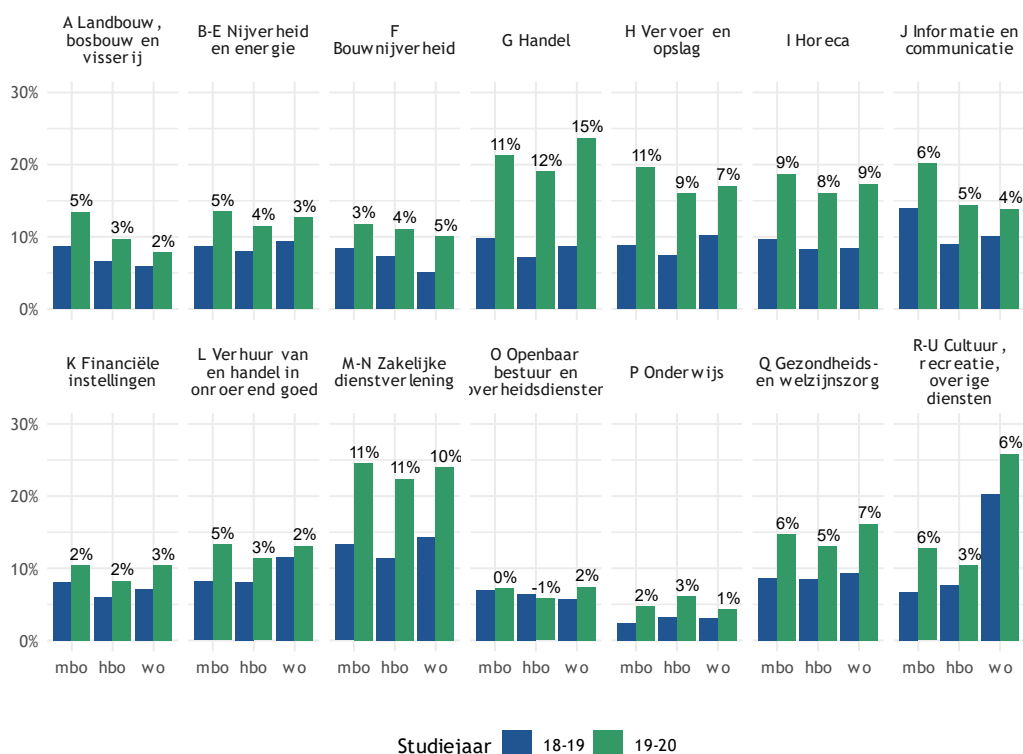
Figuur 2.7: Aandeel mbo bol studenten dat werk had in februari, maar niet meer in mei, naar niveau (bron: CBS-microdata)

Individuele veranderingen in het hebben van werk, naar opleidingsniveau, inkomensniveau ouders en migratieachtergrond

Het aandeel studenten dat niet meer werkt in mei (t.o.v. februari) is uitgesplitst naar het hoogst behaalde opleidingsniveau van de ouders en het inkomen van de ouders (zie bijlage 3). Duidelijk wordt dat er binnen mbo bol geen verschil is tussen studenten met lager of hoger opgeleide ouders; wel geldt voor het hbo, in mindere mate, en voor het wo dat studenten met hoger opgeleide ouders enigszins vaker niet meer in mei werken. Ook zijn er verschillen naar het ouderlijke inkomen (zichtbaar in figuur 0.6). Het aandeel studenten dat in mei niet meer werkt maar in februari wel, is voor mbo bol en hbo vt bij de lagere en hogere inkomensgroepen meer toegenomen dan bij de middelste inkomensgroepen; voor wo vt geldt dit voor studenten uit de hogere inkomensgroepen. Daarnaast is duidelijk te zien dat verreweg de sterkste stijgingen te zien zijn voor studenten van wie het ouderlijke inkomen onbekend is. Voor de migratieachtergrond van de studenten geldt dat de verschillen in 2019-2020 ten opzichte van 2018-2019 groter zijn voor studenten met een migratieachtergrond. Voor hbo en wo is duidelijk te zien dat deze resultaten nog groter zijn voor studenten met een westerse migratieachtergrond.

Individuele veranderingen in het hebben van werk, naar sector

In figuur 2.8 is het aandeel studenten dat in februari werk had maar in mei niet weergegeven naar sector(cluster). Met name binnen de sectoren Handel, Vervoer en opslag, Horeca, Zakelijke dienstverlening is in 2019-2020 een aanzienlijk groter aandeel studenten in mei van dat jaar niet meer werkzaam ten opzichte van het jaar ervoor.

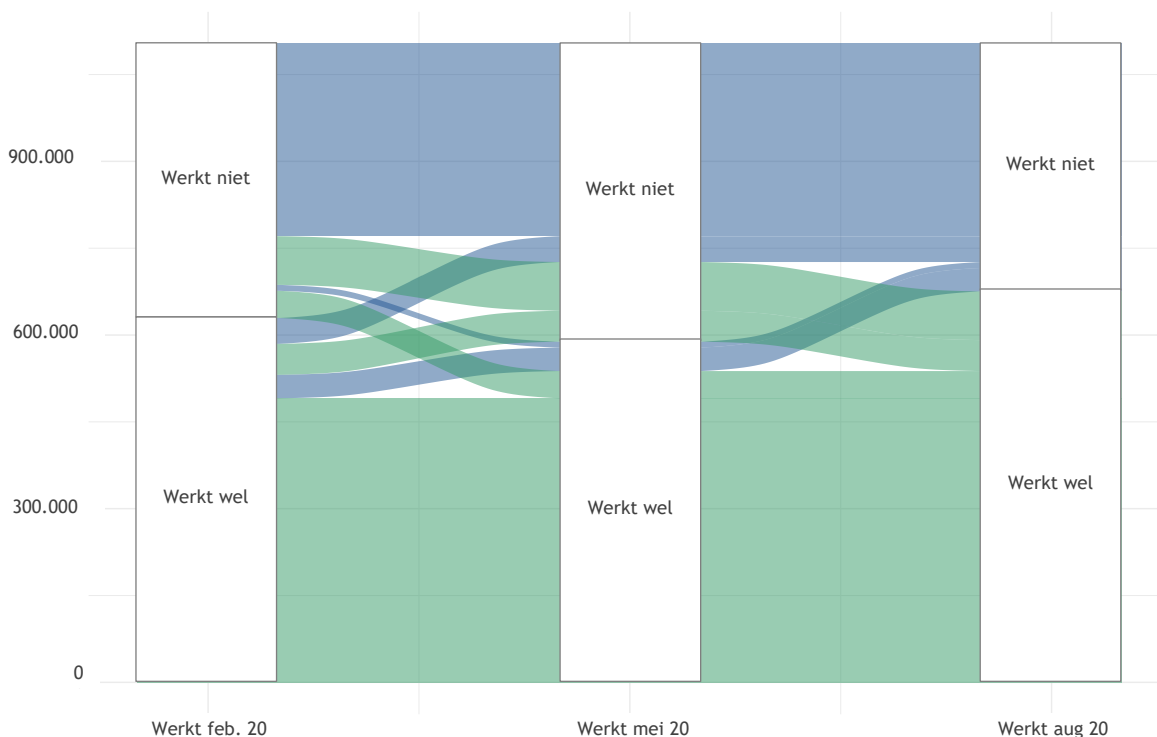

Figuur 2.8: Aandeel studenten met werk in februari maar niet in mei, naar onderwijstype en sector (bron: CBS-microdata)

Individuele verandering in het hebben van werk, na de lockdowns?

Dat er zich individuele veranderingen hebben voorgedaan tussen februari en mei 2020 is duidelijk. Een belangrijke vervolgvraag is uiteraard hoe het zich hierna heeft ontwikkeld voor studenten. Eerder zagen we in figuur 2.1 dat het aantal werkende studenten daalde in de eerste maanden van de coronacrisis maar dat dit erna (grotendeels) herstelde. Dit blijkt ook uit figuur 2.9, waarin de veranderingen voor studenten te zien zijn. De stromen geven de grootte van de groep studenten aan die van de ene fase (al dan niet werkende in een maand) naar de andere fase gaan. De blauwe stromen staan voor studenten die uiteindelijk in augustus 2020 niet werken, de groene stromen staan voor studenten die in augustus 2020 wel werken. Het grootste deel van de studenten werkt in alle drie deze maanden, zo blijkt. Ook wordt duidelijk dat hoewel een aanzienlijk deel van de studenten die in februari werkt, dat niet meer doet in mei, binnen deze groep het merendeel (54%) in augustus 2020 toch weer werkt.²¹ Het effect zichtbaar in mei 2020 is dus voor een deel van de studenten van tijdelijke aard.

²¹ Dit geldt ook wanneer we alleen kijken naar de studenten die herinschrijven, dus exclusief de studenten die het onderwijs verlaten; het percentage werkenden in augustus (en dus ook in februari maar niet in mei werkend) voor deze groep is ook 54%.

Figuur 2.9: Aantal werkende studenten voor februari, mei en augustus 2020 (mbo bol, hbo vt en wo) en veranderingen daarin (bron: CBS-microdata)

Individuele verandering in het hebben van werk: factoren vergeleken

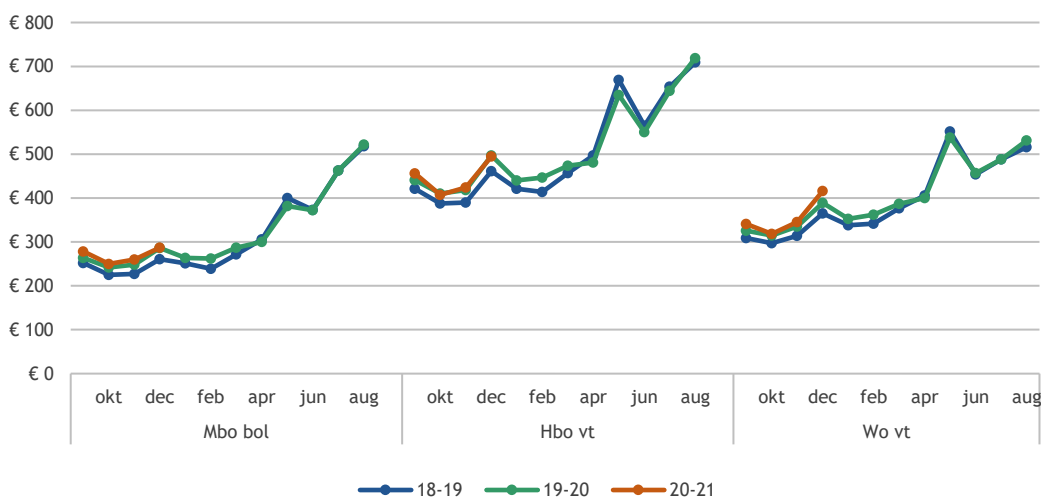
Het aantal studenten dat werk had is dus veranderd tijdens de eerste maanden van de coronapandemie. In een overkoepelende multivariate logistische regressieanalyse hebben we de hier genoemde kenmerken, inclusief enkele andere controlekenmerken, in een reeks regressiemodellen geanalyseerd.²² Hiermee kunnen we de individuele samenhang tussen de opgenomen kenmerken en de uitkomstmaat onderzoeken (het niet meer hebben van werk in mei, na in februari wel te hebben gewerkt). Voor het opleidingsniveau van de ouders, het inkomensniveau van de ouders en de migratieachtergrond zijn zogenaamde interactie-modellen uitgevoerd zodat duidelijk wordt in hoeverre het effect anders is in 2019-2020 ten opzichte van 2018-2019. Hieruit komt naar voren dat de ouderlijke kenmerken niet veranderd zijn wat betreft de invloed; onder controle van andere kenmerken is er geen statistisch interactie-effect van het jaar 2019-2020 en het opleidingsniveau of inkomen van de ouders op het niet meer werken in mei. Wel geldt dat voor studenten waarvan het inkomen van de ouders onbekend is, aanzienlijk vaker niet meer werken in mei 2019-2020 (t.o.v. 2018-2019). Het lijkt aannemelijk dat hier niet de hoogte van het inkomen een rol speelt maar dat hier een andere (administratieve) oorzaak van invloed is. Ook blijkt dat studenten met een westerse migratieachtergrond in 2019-2020 vaker niet meer werken in mei ten opzichte van studenten zonder migratieachtergrond. Voor studenten met een niet-westerse migratieachtergrond is dit verschil niet zichtbaar.

2.3 Het inkomen van studenten uit betaalde arbeid

In onderstaande paragraaf gaat het om de vraag of het inkomen van studenten vanuit betaalde arbeid is veranderd. Hiervoor kijken we eerst naar het gemiddelde salaris voor de gehele populatie studenten, hierna kijken we naar de individuele veranderingen waarbij we kijken naar hoeveel (en welk aandeel) van de studenten een substantiële inkomensdaling heeft in mei ten opzichte van februari.

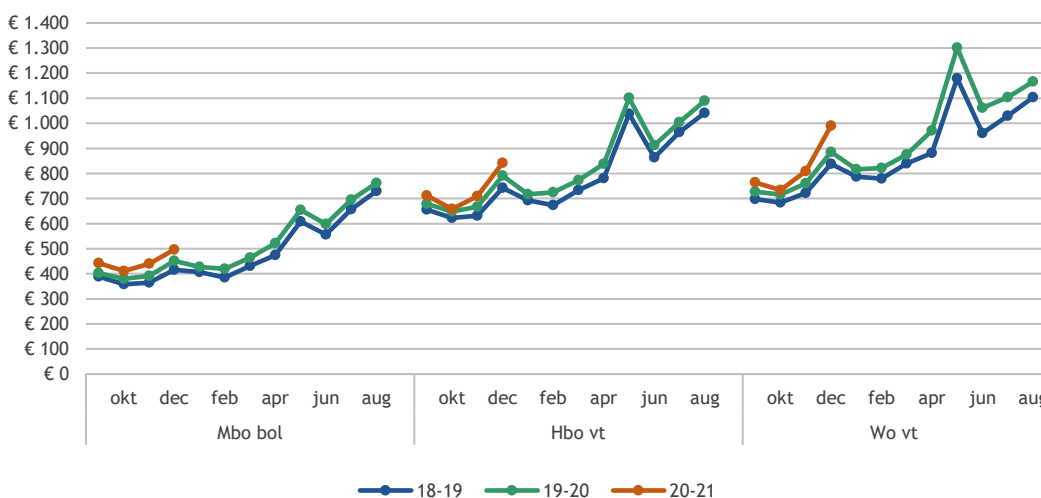
²² De volgende controlevariabelen zijn opgenomen in de regressie-modellen: geslacht, leeftijd, aantal jaren in het onderwijs, sector (1-digit), vooropleiding en het al dan niet hebben van een herinschrijving in het onderwijs een jaar erna.

In figuur 2.10 is het gemiddelde inkomen weergegeven voor alle studenten (dus inclusief studenten zonder werk).²³ Te zien is dat er geen zichtbare daling is opgetreden; de ontwikkeling voor studenten in 2019-2020 is vergelijkbaar met de ontwikkeling in 2018-2019.

Figuur 2.10: Gemiddelde inkomen per maand naar opleidingssoort voor alle studenten (bron: CBS-microdata)

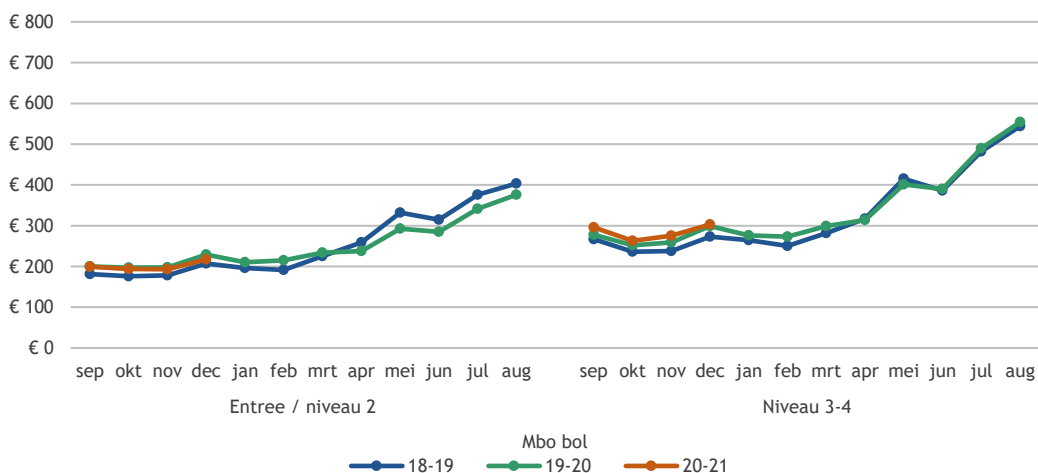
In figuur 2.11 is het gemiddelde inkomen weergegeven voor studenten met werk. Het gemiddelde inkomen ligt uiteraard hoger; de trends zijn vergelijkbaar.

Figuur 2.11: Gemiddelde inkomen per maand naar opleidingssoort voor werkende studenten (bron: CBS-microdata)

Wanneer we binnen het mbo kijken naar eventuele verschillen tussen de niveaus zien we dat er voor niveau 3/4 geen verandering zichtbaar is. Voor de entreeopleiding en niveau 2 is er echter wel een verschil te zien; het gemiddelde inkomen ontwikkelde zich in vanaf april 2020 in mindere mate ten opzichte van het jaar ervoor. Uiteindelijk ligt het gemiddelde inkomen in augustus 2020 op 376 euro ten opzichte van 403 euro in augustus 2019.

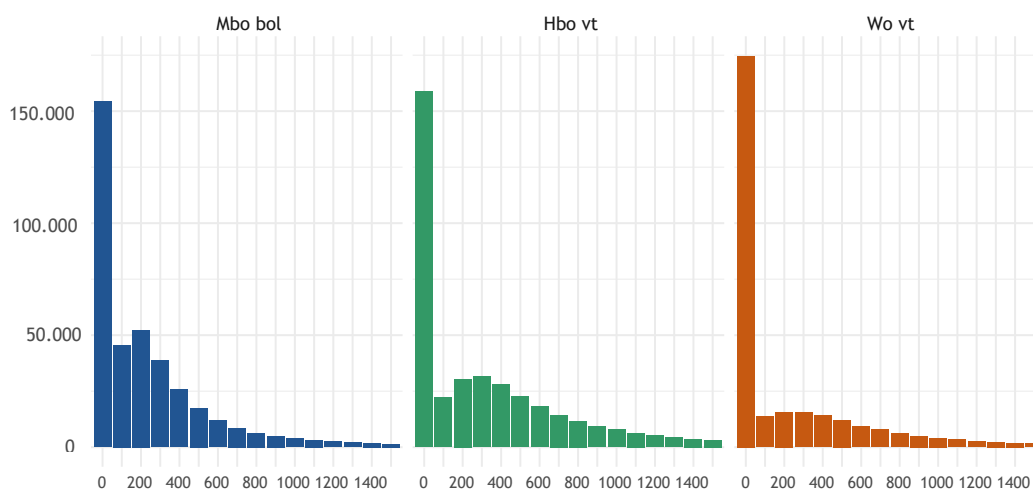
²³ Inkomen is hier het loon waarover loonbelasting en premie volksverzekeringen (loonheffing) wordt berekend; hieronder vallen ook loon voor overwerk en loon in natura (zoals een auto van de zaak). Betaalde pensioenpremies worden niet meegerekend.

Figuur 2.12: Gemiddelde inkomen per maand voor mbo bol, naar niveau, voor alle studenten (bron: CBS-microdata)

Individuele veranderingen in daling inkomen februari-mei

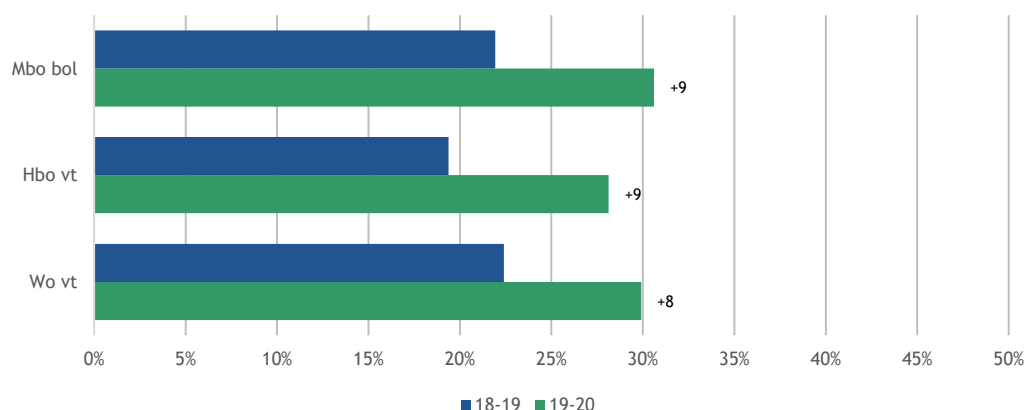
Om meer inzicht te krijgen in het inkomen van studenten kijken we naar de onderlinge verdeling van de hoogte van het inkomen (afgerond naar honderdtallen en gepresenteerd tot en met inkomens van €1.500; figuur 2.13). Te zien is dat studenten met een inkomen van 100 euro of meer in mbo bol en wo het vaakst afgerond 200 euro verdienen. Voor hbo-studenten ligt dit wat hoger; hier is een bedrag van afgerond 300 euro het meest voorkomend.

Figuur 2.13: Verdeling inkomen voor studenten; gepresenteerd tot en met €1.500 voor februari 2020 (bron: CBS-microdata)

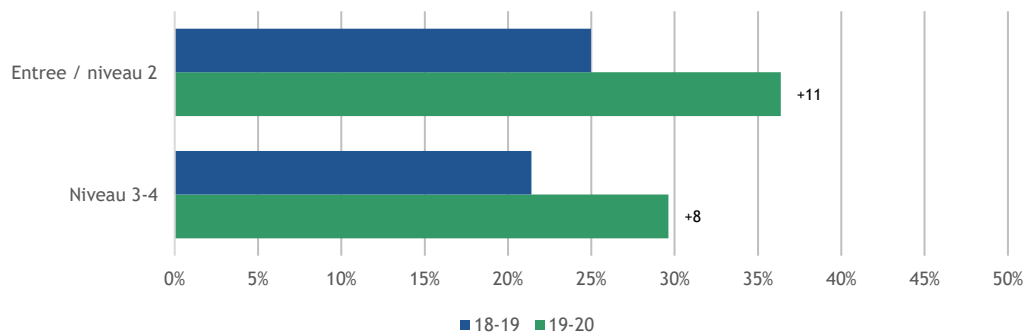
Om de individuele verandering vast te stellen bekijken we voor studenten die in februari werk hadden, of hun inkomen in mei van hetzelfde jaar met meer dan tien procent van het gemiddelde inkomen (per jaar en onderwijssector) is gedaald (hierbij zijn studenten die in mei geen werk meer hadden inbegrepen).²⁴ Allereerst bekijken we dit voor de drie onderscheiden onderwijsniveaus in figuur 2.14; de numerieke waarde bij de staaf voor 2019-2020 staat voor het verschil in procentpunten ten opzichte van 2018-2019. Hieruit komt naar voren dat voor alle groepen geldt dat het percentage studenten met een inkomensdaling van meer dan tien procent van het gemiddelde inkomen is gestegen, variërend van acht tot negen procentpunt stijging.

²⁴ Voor mbo bol gaat het om een daling van €38,50/42 in respectievelijk 2018-2019 2019-2020; voor hbo vt om €67,30/72,40; voor wo vt om €78/82.

Figuur 2.14: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei, naar onderwijstype (bron: CBS-microdata)

Binnen het mbo is dit uitgesplitst naar niveau (zie figuur 2.15). Hieruit blijkt dat het aandeel studenten met een inkomensverlies van 200 euro of meer, meer is gestegen voor de entreeopleiding en niveau 2 (11 procentpunt stijging ten opzichte van 2018-2019); voor niveau 3/4 is dit gestegen met acht procentpunt.

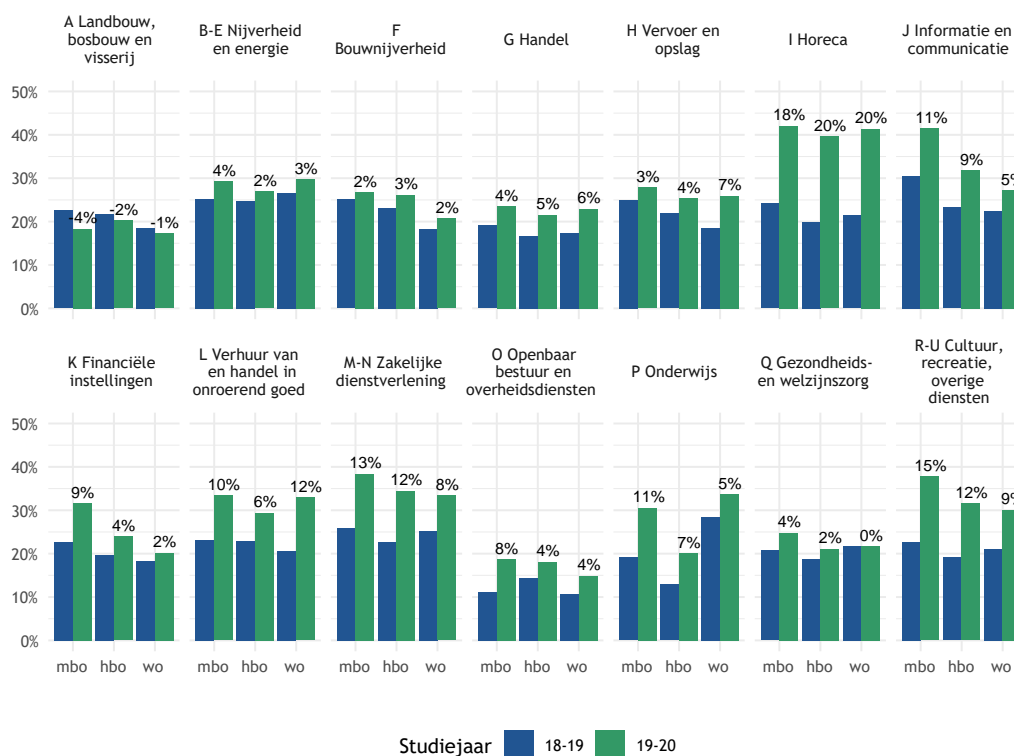
Figuur 2.15: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei voor studenten mbo bol, naar niveau (bron: CBS-microdata)

Individuele verandering in daling inkomen februari-mei, naar opleidingsniveau, inkomensniveau ouders en migratieachtergrond

Het aandeel studenten dat een inkomensdaling van meer dan tien procent van het gemiddelde inkomen heeft is ook uitgesplitst naar het ouderlijk opleidingsniveau, het inkomensniveau van de ouders en de migratieachtergrond van de student (zie bijlage 3). Hieruit blijkt dat het aandeel mbo bol studenten met een gedaald inkomen iets meer is toegenomen voor studenten met lager opgeleide ouders. Binnen het hbo en wo zijn deze verschillen minder groot. Voor het ouderlijke inkomen (figuur 0.9) geldt dat voor mbo bol studenten het percentage studenten dat in mei minder verdient dan in februari in 2019-2020 met name is toegenomen voor studenten uit het laagste inkomenskintiel (toename van 11 procentpunt); dit ligt lager voor studenten afkomstig uit hogere inkomenskintielen. Voor hbo en wo zijn deze verschillen ook hier een stuk minder groot. Wel geldt dat voor alle drie de onderwijstypes studenten van wie het ouderlijke inkomen onbekend is aanzienlijk vaker minder verdienen in mei. Voor de migratieachtergrond van de student geldt dat te zien is dat studenten met een westerse en een niet-westerse migratieachtergrond in 2019-2020 vaker dan studenten zonder migratieachtergrond een verlies van inkomen hebben meegemaakt.

Individuele verandering in daling inkomen februari-mei naar sector

In figuur 2.16 is per sector en onderwijstype het aandeel studenten weergegeven dat minder verdient in mei; de verschillen zijn, zoals verwacht, het grootst in de sectoren waar ook minder studenten zijn gaan werken: met name in de Horeca, Zakelijke dienstverlening en Cultuur, recreatie en overige dienstverlening.

Figuur 2.16: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei, naar onderwijstype en sector (bron: CBS-microdata)

Individuele inkomensdalingen: factoren vergeleken

Voor een substantieel deel komt het verliezen van inkomen logischerwijs doordat studenten werk verliezen, zo blijkt ook uit onderstaande analyse. In een overkoepelende multivariate logistische regressieanalyse hebben we de hier genoemde kenmerken, inclusief enkele andere controlekenmerken²⁵, in een reeks regressie-modellen geanalyseerd, om zo de samenhang per kenmerk met de uitkomstmaat te onderzoeken (het verlies van meer dan 10% van het gemiddelde inkomen uit arbeid in mei t.o.v. februari, voor studenten die in februari werk hebben). De uitkomsten zijn vergelijkbaar met de uitkomsten voor het niet meer werken in mei.

Wederom zijn voor het opleidingsniveau van de ouders, het inkomensniveau van de ouders en de migratieachtergrond zogenaamde interactiemodellen uitgevoerd zodat duidelijk wordt in hoeverre het effect anders is in 2019-2020 (t.o.v. 2018-2019). Hieruit komt naar voren dat de invloeden van de ouderlijke kenmerken weinig veranderd zijn tussen 2018-2019 en 2019-2020; onder controle van andere kenmerken is er geen statistisch interactie-effect van het jaar 2019-2020 en het opleidingsniveau op het niet meer werken in mei. Wel geldt voor het verlies van inkomen dat studenten van wie het inkomen van de ouders onbekend is of studenten afkomstig uit het laagste inkomenskwantiel vaker een lager inkomen hebben in mei 2019-2020 (t.o.v. 2018-2019). Ook zien we dat studenten met een migratieachtergrond (niet-westerse en westerse) in 2019-2020 vaker een inkomensverlies hebben geleden in mei ten opzichte van 2018-2019.

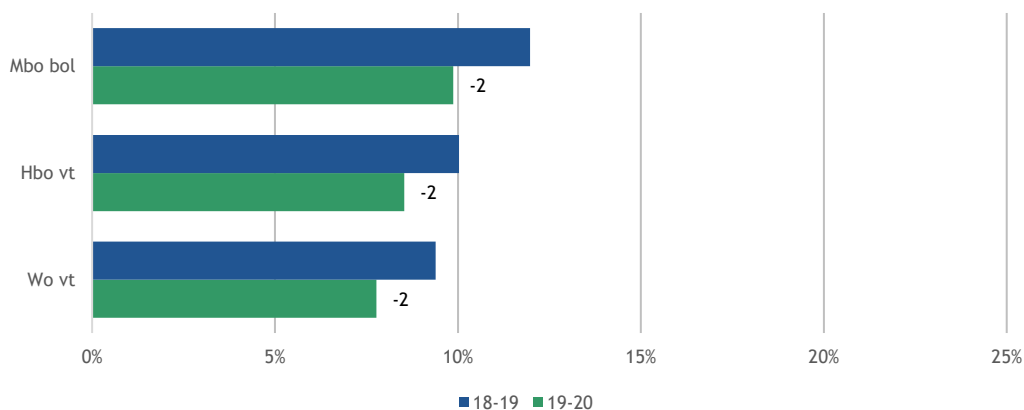
²⁵ De volgende controlevariabelen zijn opgenomen in de regressie-modellen: geslacht, leeftijd, aantal jaren in het onderwijs, sector (1-digit), vooropleiding en het al dan niet hebben van een herinschrijving in het onderwijs een jaar erna.

In een aanvullend regressiemodel is hetzelfde model uitgevoerd op alleen studenten die in mei ook werkten; studenten die een inkomensverlies hebben doordat ze hun baan zijn verloren worden daarmee uitgesloten. Hieruit komen vergelijkbare uitkomsten; het is dan ook aannemelijk dat factoren die ertoe leiden dat studenten een baan verliezen, vergelijkbaar zijn met factoren die ertoe leiden dat het inkomen van studenten lager wordt.

2.4 Sectoren waarin studenten werken

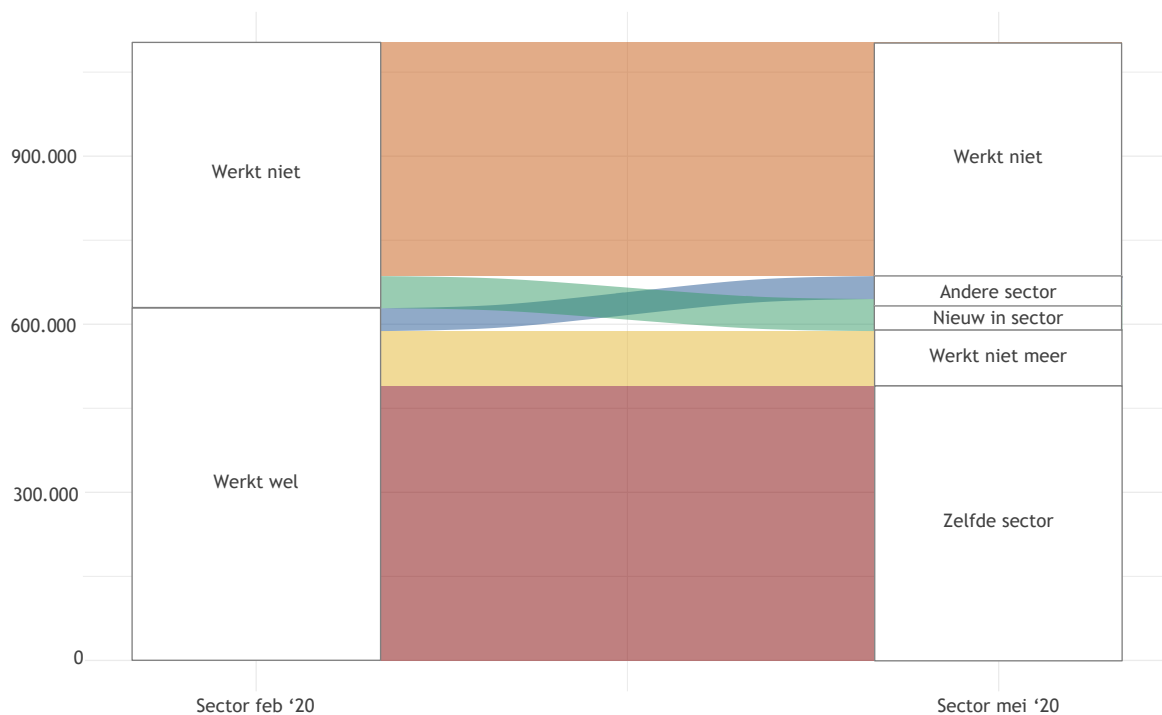
Eerder zagen we in figuur 2.4 dat er aanzienlijke verschillen zijn tussen sectoren in de mate waarin veranderingen zich hebben voorgedaan sinds de uitbraak van corona. In onderstaande paragraaf gaan we nader in op welke studenten van sector zijn gewisseld. Hiervoor kijken we, voor studenten die in februari van het betreffende jaar werk hadden, wie in mei in een andere sector werkte dan in februari. Studenten die in mei niet meer werkten zijn hier buiten beschouwing gelaten.

In figuur 2.17 is dit weergegeven voor de drie onderzochte onderwijstypen. Hierin wordt duidelijk dat de studenten die in februari en mei werk hebben juist minder vaak van sector zijn gewisseld. Hoewel studenten dus in dezelfde periode vaker hun baan zijn verloren (dan in het pre-coronajaar), zijn diegene die zijn blijven werken juist minder vaak van sector gewisseld.

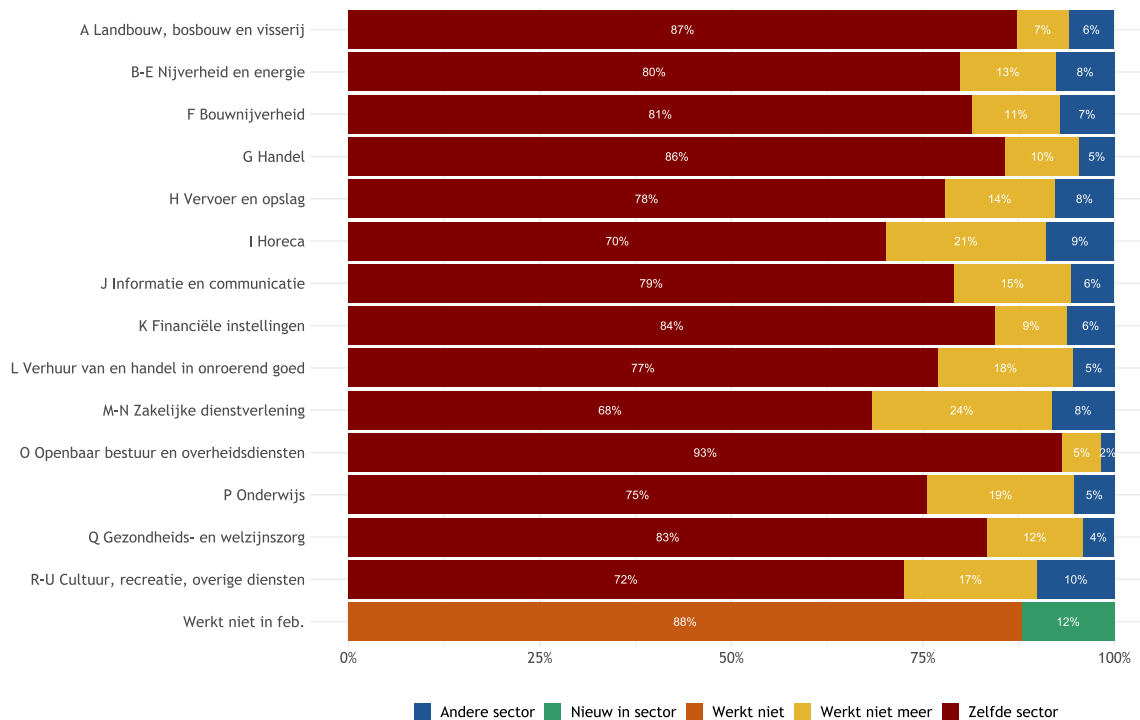
Figuur 2.17: Verandering werken in sector feb-mei naar onderwijstype (bron: CBS-microdata)

Dat studenten die werk hadden in februari 2020 in beperkte mate van sector zijn gewisseld wordt ook duidelijk in figuur 2.18. In deze figuur is voor studenten die al dan niet werkten in februari 2020 bekeken of ze in mei 2020 in een zelfde of andere sector werken, of juist niet meer werken (voor studenten die wel werk hadden) of juist wel werken (voor studenten die geen werk hadden). Hierin wordt duidelijk dat er meer studenten zijn die nieuw zijn in een sector (vanuit niet werken) dan studenten die gewisseld zijn van sector; het gaat hier om respectievelijk 2,6 procent en 1,9 procent van het totaal aantal studenten.

Figuur 2.18: Overgang februari/mei 2020: werk hebben en in dezelfde sector voor mbo bol, hbo vt en wo vt (bron: CBS-microdata)

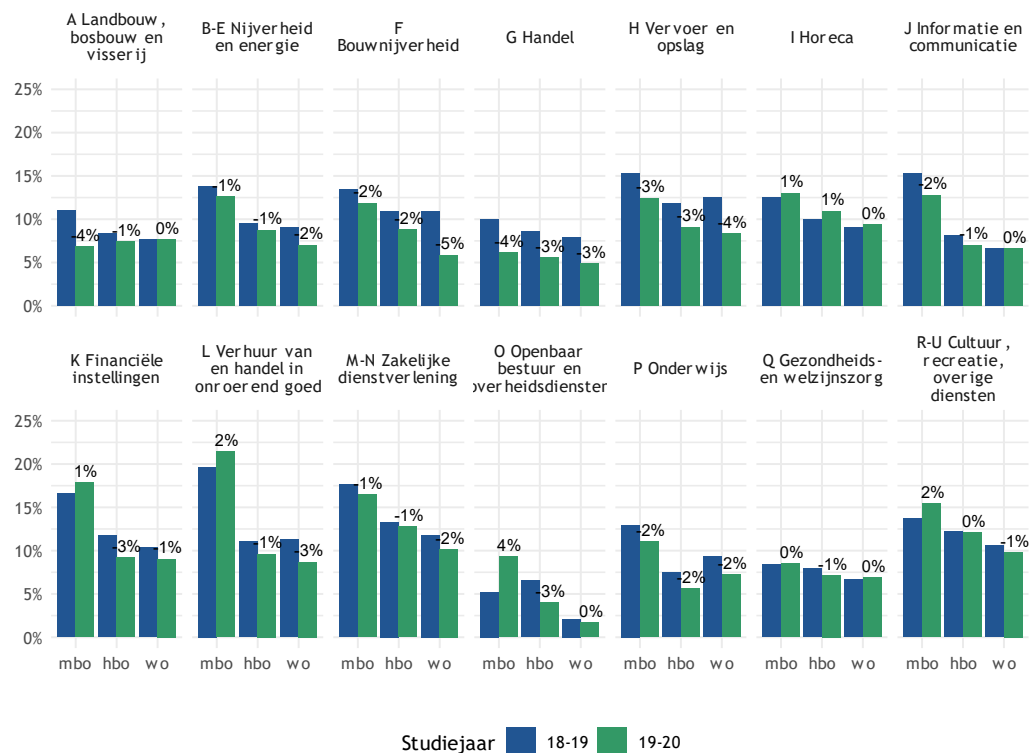
Hoe dit verschilt per sector is in figuur 2.19 te zien. Het percentage studenten dat in een andere sector werkt varieert tussen de twee en tien procent; dit is met name hoger voor studenten werkzaam in Cultuur, recreatie, overige diensten, Horeca, Zakelijke dienstverlening, Nijverheid en energie en Vervoer en opslag. Dit hangt deels samen met het aandeel studenten dat niet meer werkt per sector; voor de sectoren Zakelijke dienstverlening en Horeca geldt dat ook het aandeel studenten dat niet meer werkt hoger ligt. Voor Nijverheid en energie en Vervoer en opslag ligt dit relatief lager.

Figuur 2.19: Overgang februari/mei 2020: Werk hebben en in dezelfde sector voor mbo bol, hbo vt en wo vt per sector (bron: CBS-microdata)

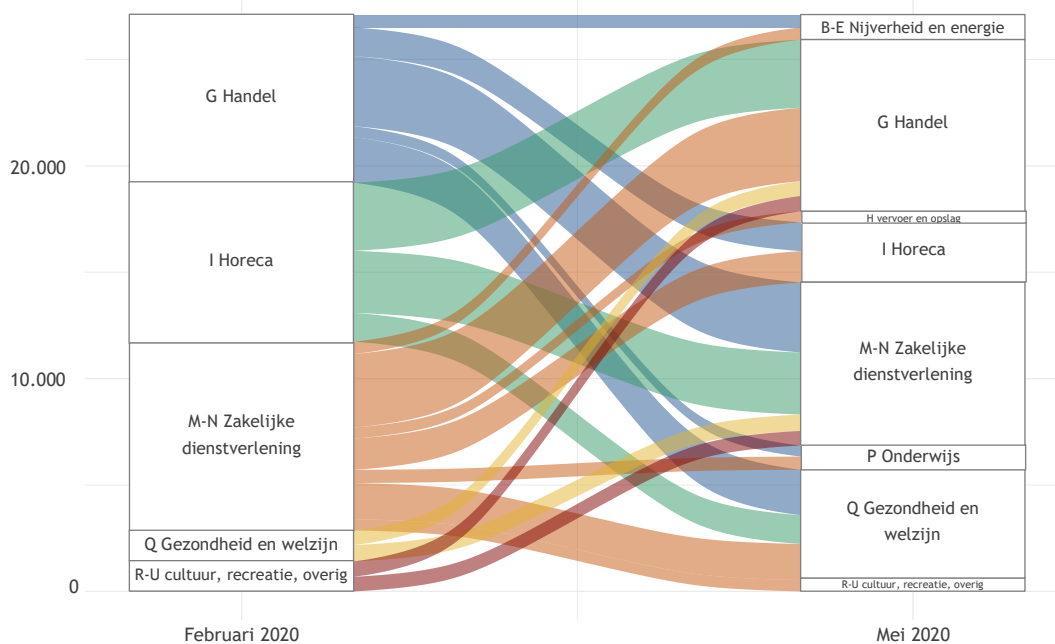
Individuele verandering in sector

In figuur 2.20 is het aandeel studenten, van de studenten die in februari en mei werken, dat van sector is gewisseld weergegeven; binnen deze groep is het aandeel studenten dat wisselt voor het merendeel van de sectoren juist lager dan in 2018-2019.

Figuur 2.20: Verandering werken in sector feb-mei naar onderwijstype en sector (t.o.v. het aantal studenten dat in februari en mei werk had) (bron: CBS-microdata)

In figuur 2.21 is te zien hoe studenten van sector zijn veranderd. Van de studenten die in mei 2020 in een andere sector werkten dan in februari 2020 is te zien wat de grootste stromen tussen sectoren in deze periode was (in de figuur zijn stromen te zien van meer dan 500 studenten). Te zien is dat de sector Handel vrijwel even groot is; hoewel er dus veel studenten zijn vertrokken en in een andere sector zijn gaan werken geldt evengoed dat er studenten vanuit andere sector juist in deze sector zijn gaan werken. Dit kunnen uiteraard wel andere activiteiten zijn, zoals binnen de Horeca het bezorgen van maaltijden in plaats van het werken in een café. Studenten die werkzaam waren in de Handel zijn het vaakst overgestapt naar Zakelijke dienstverlening. Studenten die werkzaam waren in de Horeca zijn weer het vaakst overgestapt naar Handel. Dit laatste geldt ook voor studenten die werkzaam waren in de Zakelijke dienstverlening. Voor deze drie grotere sectoren geldt ook dat een aanzienlijk deel in de Gezondheids- en welzijnszorg is gaan werken.

Figuur 2.21: Studentenstromen van sector waar ze in februari 2020 werken naar sector in mei 2020 (mbo bol, hbo vt, wo vt) (bron: CBS-microdata)

Individuele verandering in sector: factoren vergeleken

Uit bovenstaande analyses blijkt er dus in mei ten opzichte van februari op individueel niveau weinig verandering te hebben plaatsgevonden wat betreft de sectoren waarin studenten werken; in 2018-2019 werd juist meer gewisseld van sector dan in 2019-2020. In een overkoepelende multivariate logistische regressieanalyse hebben we de hier genoemde kenmerken, inclusief enkele andere controlekenmerken²⁶, in een reeks regressiemodellen geanalyseerd, om zo te onderzoeken of de samenhang van kenmerken met de uitkomst is veranderd. In een overkoepelende analyse zijn in een multivariate logistische regressieanalyse de afzonderlijke kenmerken getoetst. Wat betreft de ouderlijke kenmerken zijn er geen duidelijke verschillen zichtbaar wat betreft 2019-2020 ten opzichte van 2018-2019. Wel blijkt voor migratieachtergrond dat studenten met een niet-westerse en westerse migratieachtergrond juist vaker in dezelfde sector werken in 2019-2020 (t.o.v. 2018-2019). Eerder zagen we dat studenten met een westerse migratieachtergrond vaker niet meer werkten in mei ten opzichte van februari sinds de uitbraak van corona. Dit kan er toe leiden dat studenten die wel hun werk behouden daarna minder snel geneigd zijn om verder te zoeken.

2.5 Reflectie van het werkveld (kwalitatief)

Om een beter beeld te krijgen wat er in verschillende sectoren speelt en om duiding te geven aan bovengenoemde resultaten zijn er enkele gesprekken gevoerd met 9 bedrijfsleiders, eigenaren, HR- en locatiemanagers uit de sectoren waarin de grootste veranderingen hebben plaatsgevonden. Belangrijk om te vermelden is dat deze 9 gesprekken niet de gehele sector vertegenwoordigen. Conclusies kunnen dus niet automatisch uitgebreid worden tot de sectoren waaronder deze bedrijven, organisaties of ketens vallen. Om een selectie te maken voor welke sectoren we vertegenwoordigers wilden spreken is gekeken naar de daling op het niveau van 2-digit SBI (zie de tweede kolom) van het aantal werkenden tussen mei en februari 2020. Voor elke sector zijn twee interviews gehouden met vertegenwoordigers (op Logiesverstrekking na, daar is met één persoon gesproken die wel overzicht had over meerdere locaties).

²⁶ De volgende controlevariabelen zijn opgenomen in de regressie-modellen: geslacht, leeftijd, aantal jaren in het onderwijs, sector (1-digit), vooropleiding en het al dan niet hebben van een herinschrijving in het onderwijs een jaarerna.

Daarnaast is er nog gesproken met een leidinggevende uit de sector Gezondheidszorg (GGD) en is voor de uitzendbureaus één bureau uitgekozen die zich mede richt op de gezondheidssector voor een completer beeld.

Tabel 2.3: Sectoren geselecteerd voor interviews

Sector (1-digit-SBI)	Sector (2-digit-SBI)	Absolute daling mei - feb.	Daling in % mei - feb.
R-U Cultuur, recreatie, overige diensten	Sport en recreatie	-2.350	-17%
I Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	Logiesverstrekking	-2.553	-19%
M-N Zakelijke dienstverlening	Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer	-13.383	-15%
I Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	Eet- en drinkgelegenheden	-20.061	-21%

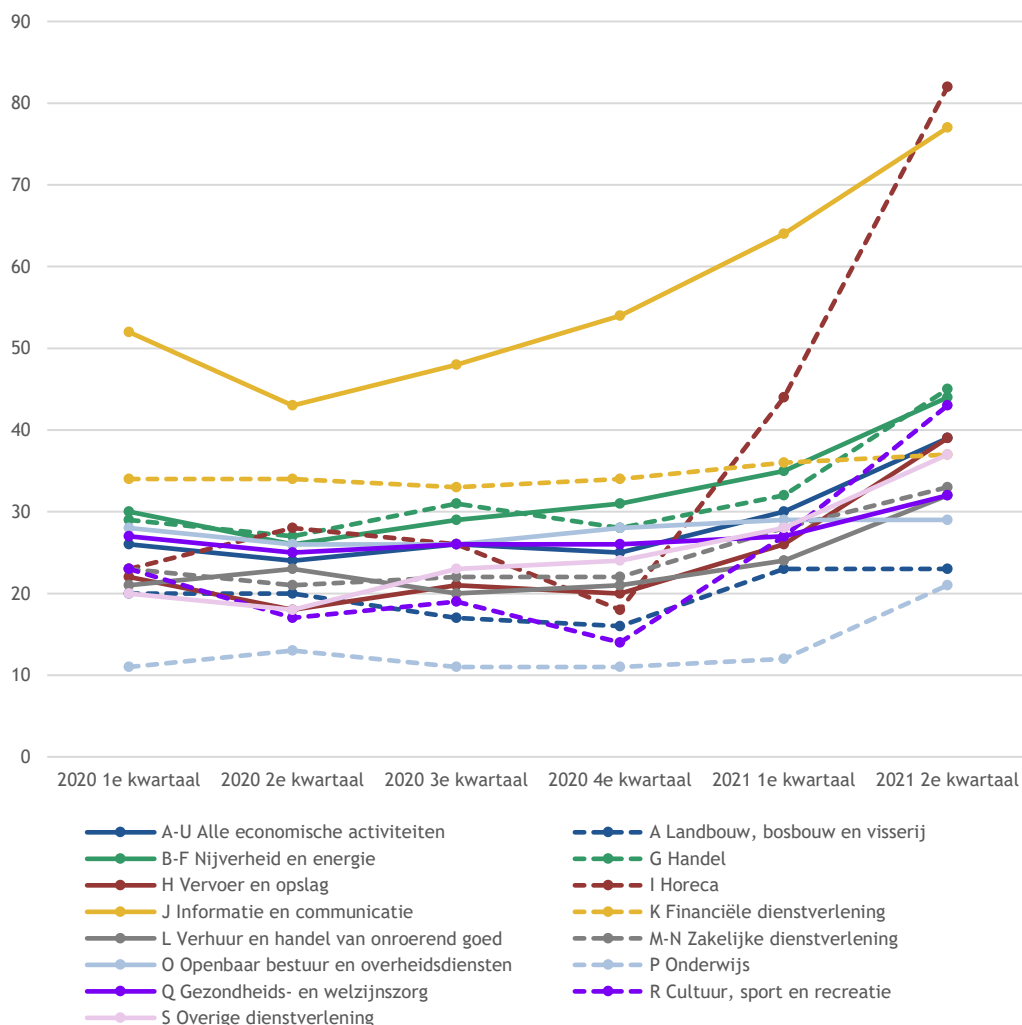
Impact coronamaatregelen op het bedrijf en personeel

Het beeld dat geschetst wordt door de geïnterviewden uit de sectoren cultuur, logiesverstrekking en eet-en drinkgelegenheden is hetzelfde: de impact op het bedrijf en de gevolgen voor het personeel is het grootst geweest in de perioden dat de deuren gesloten moesten worden. De gevolgen voor het personeel vielen enigszins mee dankzij de coronasteunmaatregelen van de overheid. Dit dekte ook (voor een groot deel) de kosten voor het personeel. Het studentenpersoneel heeft grotendeels flexibele contracten of werkt op oproepbasis. De geïnterviewden geven aan dat zij (zeer) weinig studenten hebben moeten laten gaan vanwege coronamaatregelen maar dat er wel weinig uren waren die studenten konden maken. De uren die op het contract stonden, kregen studenten wel uitbetaald. Studenten op oproepbasis kregen geen oproep of zijn tijdelijk moeten laten gaan, met de boodschap dat ze hopen dat ze terug in dienst komen zodra de versoepelingen op gingen treden. Enkele contracten die afliepen zijn niet verlengd, maar zodra de maatregelen versoepelden werden oud-medewerkers terug in dienst gevraagd. De ervaring is dat zodra maatregelen versoepelden de economie ook snel bijtrok waardoor er automatisch weer meer werk is voor studenten en oud-medewerkers ook weer terugkwamen.

Het aandeel studenten in dienst bij de geïnterviewden is volgens hen niet drastisch veranderd. In dezelfde bovengenoemde sectoren wordt over het algemeen gesproken van een 'normale' uitstroom: veel medewerkers stoppen als ze student-af zijn. Hierbij geeft een enkeling wel aan dat sommige studenten, voornamelijk op oproepbasis, elders zijn gaan werken, bijvoorbeeld bij de GGD als bron- en contactonderzoeker of in de teststraten. Dit betekent niet automatisch dat hier sprake was van óf-óf, sommige studenten zijn meerdere banen gaan combineren: studenten werkten dan nog steeds bij de geïnterviewde én bij bijvoorbeeld de GGD.

Personeelstekorten en verwachtingen over het (terug) werven van studenten

De vragen rondom de arbeidssectoren gaan deels over het spanningsveld tussen vraag en aanbod, terwijl veranderingen in het aantal werkende studenten niets zegt over het aanbod van studenten voor het werkveld. Daarom kijken we ook naar de vacaturegraad van het CBS; deze maat geeft per kwartaal aan wat de verhouding is tussen het aantal openstaande vacatures en het aantal banen; hoe hoger de waarde, hoe meer openstaande vacatures er zijn op het aantal banen. Te zien is dat deze vacaturegraad voor het merendeel van de sectoren is gestegen sinds het vierde kwartaal in 2020, en dat deze het sterkst is gestegen in de sector Horeca. Nota bene, het gaat hier om alle openstaande vacatures, dus ook vacatures waar een groot deel van de studentenpopulatie niet in aanmerking komt gezien de eisen die worden gesteld. Voor de sectoren waar een groot deel van de studentenpopulatie werkt (Horeca, Zakelijke dienstverlening, Handel) geldt dus overal dat dit fluctueerde tot kwartaal 4 2020, en hierna is gestegen tot het tweede kwartaal 2021.

Figuur 2.22: Vacaturegraad per sector (bron: CBS statline)

Over het personeelstekort en verwachtingen over het (terug) werven van studenten geven de geïnterviewden uit de horeca aan dat er wel sprake was van een personeelstekort maar dat dat langzamerhand weer lijkt bij te trekken. Het personeelstekort (aan studenten) is volgens hen ontstaan doordat de grotendeels 'normale' uitstroom lastig was aan te vullen met (nieuw) personeel, met name ervaren personeel. Dit heeft een paar keer geleid tot het sluiten van de deuren. In de sectoren logiesverstrekking en sport en recreatie was er geen sprake van personeelstekorten; de aanwas is nog steeds enorm. Wel hebben zij meer moeite met het vervullen van meer leidinggevende functies of functies voor ongeveer 25 uur (of meer) in de week. Het vervullen van dit soort functies blijft in deze sectoren nog wel moeilijk in coronatijd.

Uit de gesprekken met uitzendbureaus is de ervaring dat de pandemie heeft geleid tot een verschuiving in vraag van sectoren en is er tevens sprake van 'nieuwe' vraag, zoals bron- en contactonderzoek bij de GGD. Er was niet zozeer sprake van minder werk voor studenten, maar wel van meer verschuivingen. Oorspronkelijke studentenbanen in bijvoorbeeld de evenementensector kwamen stil te liggen maar tegelijkertijd ontstond veel vraag in de zorg en logistieke centra. Op dit moment bemerkt een van de geïnterviewden dat er sprake is van krapte nu de economie weer aantrekt: de vraag naar werk is groter dan het aandeel studenten dat zij in dienst hebben. Hier is dus wel sprake van een personeelstekort.

Aan de geïnterviewden is gevraagd welke succesvolle manieren of methodes zij gebruiken om studenten te werven. Veelgenoemde manieren zijn via-via werven, promotie via sociale media (bijvoorbeeld Instagram en Facebook), een loonsverhoging óf eenmalige beloning (ontstaan in coronatijd) en het hebben van een hechte en gezellige team. Daarnaast hebben studenten ook meer affiniteit met bepaalde sectoren waardoor deze sectoren automatisch veel studenten trekken, zoals poppodia en bioscopen. Op de vraag hoe andere werkgevers meer studenten terug kunnen werven geeft een geïnterviewde aan dat werkgevers goede secundaire voorwaarden kunnen bieden en samen te kijken naar doorgroeimogelijkheden.

3 Perspectief van studenten

3.1 Aanpak en gebruikte data

De feitelijke informatie afkomstig van de CBS-microdata wordt aangevuld met verdiepende informatie over de arbeidsmarkt- en financiële situatie vanuit het perspectief van studenten zelf. Hierbij staat wederom de vergelijking van de financiële situatie van studenten voor en tijdens corona centraal. Om dit in kaart te brengen is gebruikgemaakt van de Studentenmonitor hoger onderwijs uit studiejaar 2018-2019 als meetmoment van de situatie voor corona (0-meting). Daarnaast is in de zomer van 2021 een aanvullende enquête uitgezet die exact dezelfde vragen bevat als de Studentenmonitor. Deze enquête brengt de situatie van studenten tijdens corona in kaart (1-meting).

Aan de hand van de Studentenmonitor en de aanvullende enquête is op de volgende gebieden een vergelijking gemaakt van de situatie voor en tijdens de coronapandemie:

- het hebben van een betaalde baan;
- inkomsten uit verschillende bronnen (lenen/aanvullende beurs, ouderbijdrage en overig²⁷);
- uitgaven aan verschillende posten (studie, levensonderhoud, ontspanning en overig²⁸);
- ervaren financiële moeilijkheden;
- woonsituatie (thuis- of uitwonend).

Daarnaast geven alle respondenten in de aanvullende enquête (1-meting) hun oordeel over de invloed van de coronacrisis op hun inkomen, ervaren financiële moeilijkheden, woonsituatie, welke copingstrategieën zij hanteren en in hoeverre zij gebruikmaken van regelingen die onder andere door DUO worden gecommuniceerd.

Bij het bestuderen van de relatie tussen de gevolgen van corona en bovengenoemde uitkomsten, is rekening gehouden met de invloed van verschillende achtergrondkenmerken van studenten. Ook is onderzocht hoe deze uitkomsten samenhangen met deze achtergrondkenmerken. Het betreft de volgende kenmerken: geslacht, leeftijd, eerstejaars- of ouderejaarsstudenten, niet-westerse migratieachtergrond, eerstegeneratiestudenten (studenten van wie beide ouders geen opleiding op ho-niveau hebben afgerond), financiële situatie van het gezin en het hebben van een kind.

Studentenmonitor

Elk jaar wordt in opdracht van het ministerie van OCW de Studentenmonitor hoger onderwijs uitgevoerd. Dit is een grootschalige enquête onder studenten in het hoger onderwijs met vragen over onder andere: betaalde arbeid, inkomsten en uitgaven, studievoortgang en woonsituatie. De data van de Studentenmonitor zijn zodanig gewogen dat het beeld representatief is voor de landelijke studentenpopulatie. De gegevens zijn gewogen naar geslacht, type hoger onderwijs, soort hoger onderwijs en sector van de opleiding. Na selecties zijn de volgende (ongewogen) aantallen opgenomen in de analyses (tabel 3.1).

27 De volgende inkomstenbronnen bestaan uit meerdere (samengevoegde) bronnen: lening (incl. collegegeldkrediet), arbeid (inkomsten huidige baan en eerdere baan), ouders inclusief (kosten die ouders rechtstreeks betalen én in natura uitkeren), overig (studiebeurs, profileringsfonds, uitkering, eigen vermogen/spaargelden, overig maar geen studiefinanciering).

28 Ook hier geldt dat deze uitgavenposten bestaan uit meerdere posten, namelijk: studie (collegegeld, reiskosten, studiekosten waaronder studieboeken, contributies aan studieverenigingen of -vakbonden en overige studiegerelateerde uitgaven zoals bijles), levensonderhoud (huisvesting, eten en drinken en ziektekosten waaronder zorgverzekering), ontspanning (uitgaan, sport, mobiele telefoon, internet, ontspanning), en overig (kleding, toiletartikelen, sigaretten, kleine gadgets, huisdieren, kosten zorg voor kind zoals kinderopvang, en overige grote uitgaven zoals laptop, vakantie, auto).

Tabel 3.1: Ongewogen steekproefaantallen Studentenmonitor hoger onderwijs 2018-2019

Studentenmonitor 2019	Ruwe aantallen	Aantallen na selecties*
Hbo	9.302	7.419
Wo	8.131	7.507
Totaal	17.433	14.926

Bron: Studentenmonitor, 2019; * volgende records verwijderd: deeltijdstudenten, studeert niet meer, onvoldoende ingevuld, missings op belangrijke waarden (bv. bachelor- of masterstudent).

Aanvullende enquête

De aanvullende enquête is uitgezet onder studentenpanels die ResearchNed beheert. Dit betreft zowel studenten in het ho als in het mbo. Voor studenten in het ho is het mogelijk om een vergelijking te maken met de situatie vóór corona (studiejaar 2018-2019). Voor mbo-studenten is dit niet mogelijk aan de hand van de Studentenmonitor, omdat mbo-studenten niet onder de doelgroep vallen. Wel is het mogelijk om vergelijkingen tussen mbo- en ho-studenten te maken.

Tabel 3.2 toont de respons van de aanvullende enquête uitgezet onder mbo- en ho-studenten in juli en augustus 2021. In totaal hebben 116.938 studenten een uitnodigingsmail ontvangen. Hiervan repondeerden 12.678 studenten, een bruto respons van elf procent. Voor een deel behoorde deze groep niet tot de populatie (geen student meer), rondten zij een te klein deel van de vragenlijst af of behoorden ze tot een te kleine subgroep (deeltijd). In totaal betrof het hier 4.812 records die buiten de analyses zijn gehouden. Dat maakt dat er een bruikbare respons is van zeven procent. Dit betreft gegevens van 624 mbo-studenten, 3.375 hbo-studenten en 3.867 wo-studenten. Aan alle records is een weegfactor toegekend door middel van een raking weegmethode, om recht te doen aan de onderlinge verdeling in de populatie (naar geslacht, mbo/hbo/wo, bachelor en master en sector). Alle gepresenteerde resultaten zijn gewogen voor deze steekproefafwijking, tenzij anders is aangegeven.

Tabel 3.2: Responsverantwoording aanvullende vragenlijst 2021

	Mbo	Hbo	Wo	Missing	Studeert niet meer	Geen AVG-toestemming	Totaal
Incomplete	598	1.640	1.272	320	1.597	1.074	6.501
Complete	345	2641	3191				6.177
Totaal	943	4.281	4.463	320	1.597	1.074	12.678
Totaal benaderd	33%	67%					116.938
Bruto respons							11%
Verwijderd*							4.812
Bruikbare respons	624	3.375	3.867				7.866
Bruikbaar responspercentage							7%

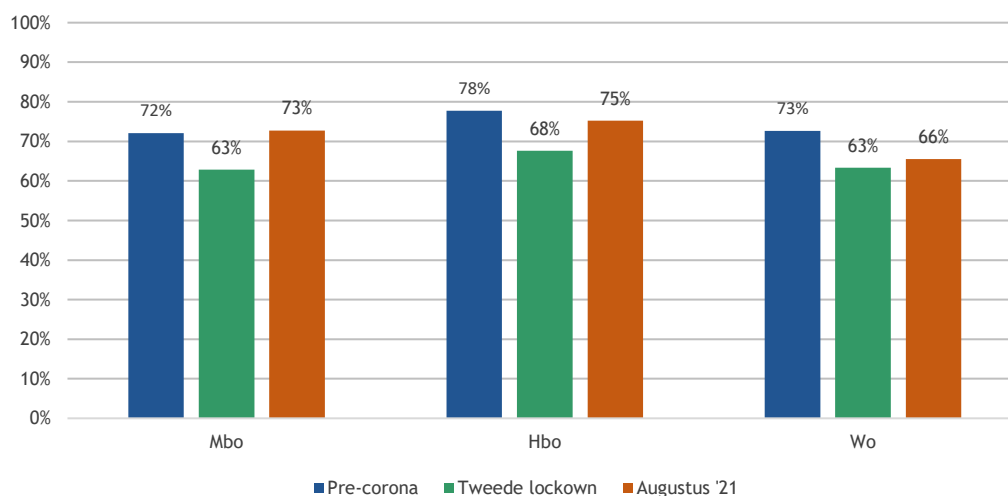
Bron: ResearchNed, aanvullende vragenlijst, 2021; * records verwijderd vanwege deeltijdstudenten (kleine aantallen), onvoldoende ingevuld, missings op belangrijke variabelen (bv. onderwijsniveau), onmogelijke waarden.

3.2 Het hebben van een betaalde baan

In de aanvullende enquête is aan studenten in het mbo en ho gevraagd of zij een betaalde baan²⁹ hadden vóór de uitbraak van corona (maart 2020), tijdens de tweede lockdown periode (oktober 2020 tot en met mei 2021), en op het moment van het invullen van de vragenlijst (juli-augustus 2021). Figuur 3.1 geeft een weergave van het aandeel mbo-, hbo- en wo-studenten met een betaalde baan. Te zien is dat tijdens de tweede lockdown sprake was van een daling in het aandeel werkende studenten; voor alle drie de groepen is dat ongeveer tien procentpunt. Deze daling heeft zich na deze tweede lockdown echter niet doorgezet.

²⁹ Het is mogelijk dat studenten een betaalde stage ook beschouwen als het hebben van een betaalde baan, al zijn vragen over stagelopen wel in een andere blok in de enquête voorbij gekomen (zie bijlage 4).

In de zomer van 2021 is sprake van een lichte stijging onder alle groepen studenten. Onder mbo- en hbo-studenten is het percentage werkende studenten (bijna) terug op het niveau van voor de corona uitbraak.

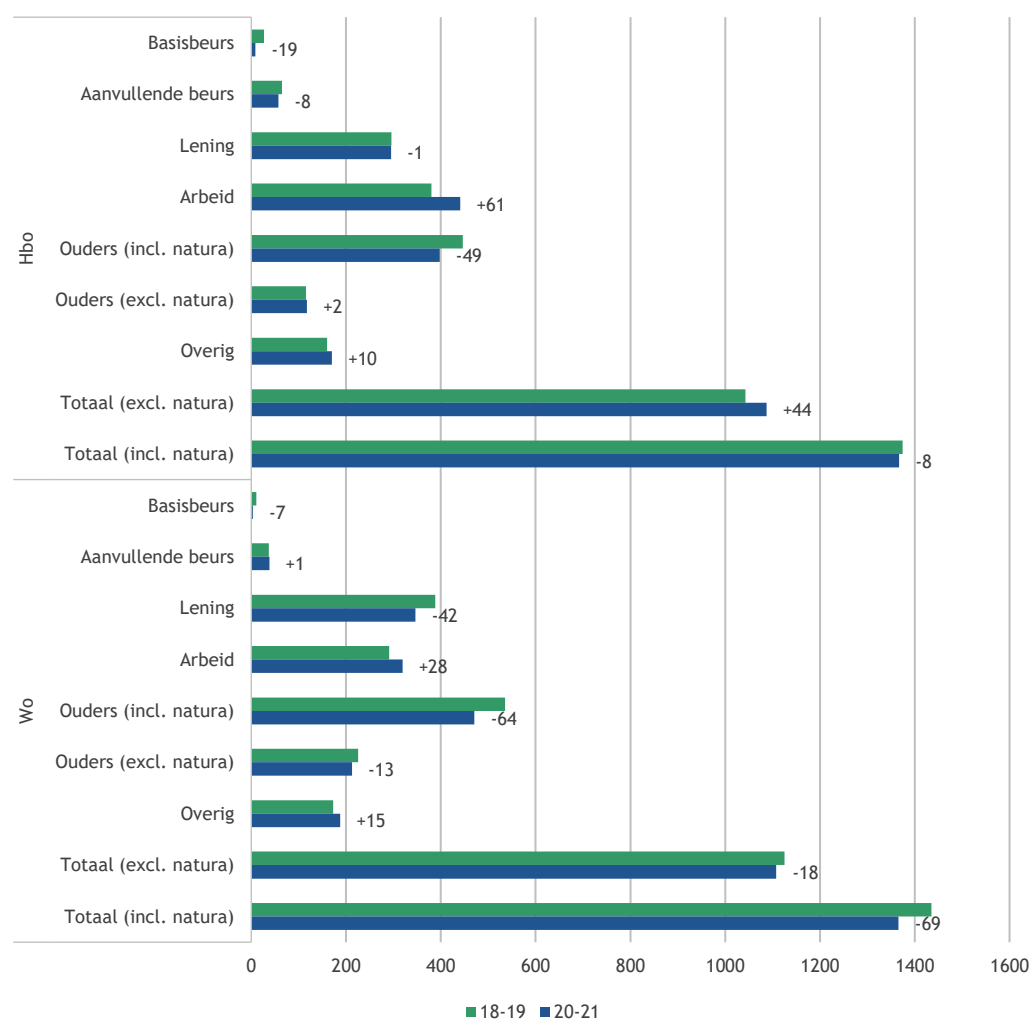

Figuur 3.1: Aandeel studenten met een betaalde baan voor en tijdens corona (bron: aanvullende enquête 2021)

Door middel van multivariate logistische regressieanalyses onderzochten we of de kans op een betaalde baan samenhangt met bepaalde achtergrondkenmerken van studenten. De kans op het hebben van een betaalde baan vóór corona, tijdens de tweede lockdown en in augustus 2021 was in het hoger onderwijs groter voor: vrouwen, eerstegeneratiestudenten, hbo-studenten en studenten zonder een niet-westerse migratieachtergrond (ten opzichte van mannen, studenten met hoogopgeleide ouders, wo-studenten en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond). In het mbo was de kans in deze drie perioden groter voor: studenten met een bovengemiddelde financiële gezinssituatie en studenten zonder een niet-westerse migratieachtergrond.

3.3 Inkomsten uit verschillende bronnen

De financiële gevolgen van corona voor studenten zijn mogelijk terug te zien in de maandelijkse inkomsten van studenten. Voor studenten in het hbo en wo is het mogelijk om een vergelijking te maken tussen studiejaar 2018-2019 en 2020-2021. Figuur 3.2 laat zowel de verdeling zien van de inkomsten, als de hoogte van de inkomsten uit de verschillende bronnen. Allereerst valt op dat wo-studenten minder zijn gaan lenen in 2020-2021, terwijl het leengedrag van hbo-studenten onveranderd is gebleven. Verder genereren beide groepen studenten meer inkomsten uit betaalde arbeid in 2020-2021 dan twee jaar ervoor. Daarnaast is sprake van een toename in inkomsten uit overige bronnen (bijvoorbeeld studiebeurzen, uitkeringen, spaargelden). Tegelijkertijd ontvangen zowel hbo- als wo-studenten een lagere ouderbijdrage dan twee jaar ervoor. Hier is met name een daling in natura zichtbaar en niet zozeer (of in mindere mate) in kosten die ouders rechtstreeks betalen. Al met al zijn de totale inkomsten van hbo- en wo-studenten licht gedaald, respectievelijk acht en 69 euro per maand. Of hier sprake is van significante toe- of afnames wordt hieronder besproken aan de hand van de resultaten van multivariate regressieanalyses.

Figuur 3.2: Maandelijkse inkomsten (in euro-bedragen) uit verschillende bronnen van studenten in het hbo en wo in 2018-2019 en 2020-2021 (bron: Studentenmonitor 2019 en aanvullende enquête 2021)

Met behulp van multivariate regressieanalyses waarin we tevens controleren voor relevante achtergrondkenmerken, toetsen we allereerst of er sprake is van significante verschillen in het totale inkomen (inclusief natura) van studenten tussen de twee studie jaren. Hieruit blijkt het totale inkomen van studenten niet significant te verschillen tussen 2018-2019 en 2020-2021. Wel blijken sommige groepen studenten een hoger gemiddeld inkomen te hebben dan andere studenten. Zo hebben wo-studenten, vrouwen, oudere studenten, studenten waarvan het ouderinkomen bovenmodaal is en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond gemiddeld een hoger inkomen (t.o.v. mannen, jongere studenten, studenten waarvan de ouders ondermodaal verdienen en studenten zonder een niet-westerse migratieachtergrond³⁰). Vervolgens toetsen we middels interactie-modellen of de gevonden verschillen tussen deze groepen studenten significant zijn toe- of afgenomen in 2020-2021 ten opzichte van twee jaar ervoor. Uit deze resultaten komt naar voren dat de verschillen tussen deze groepen studenten niet groter (of kleiner) zijn geworden in 2020-2021.

30 In de bespreking van de volgende regressieanalyses staat de referentiegroep niet meer vermeld, maar wordt wel op dezelfde wijze bedoeld op de tegenovergestelde groep studenten (bijvoorbeeld vrouwen versus mannen).

Drie grootste inkomensbronnen van ho-studenten

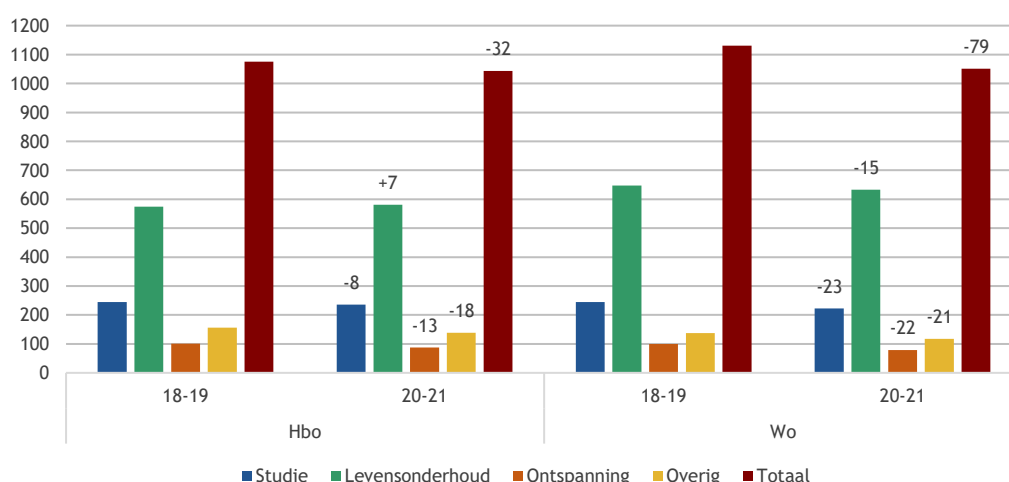
Met behulp van multivariate lineaire regressieanalyses zijn ook de drie grootste inkomstenbronnen nader bekeken: arbeid, studielening en inkomsten van ouders (inclusief natura). Allereerst blijkt dat het gemiddelde inkomen uit betaalde arbeid is toegenomen in 2020-2021 dan twee jaar ervoor. Wie gemiddeld genomen meer inkomsten genereren uit betaalde arbeid zijn: oudere studenten, eerstegeneratiestudenten en studenten in het hbo. Verschillen in inkomsten uit betaalde arbeid tussen groepen studenten zijn echter niet aanzienlijk kleiner of groter geworden tijdens de coronapandemie.

Wat betreft het leenbedrag blijkt dat wo-studenten gemiddeld meer lenen dan hbo-studenten, ook wanneer rekening gehouden wordt met de invloed van relevante achtergrondkenmerken van studenten. Hoewel wo-studenten in 2020-2021 minder zijn gaan lenen, is het gat in het leenbedrag tussen hbo- en wo-studenten echter niet significant kleiner geworden in coronatijd. Tussen eerstejaars- en ouderejaarsstudenten is wél sprake van significant toegenomen verschillen in leenedrag in 2020-2021 ten opzichte van twee jaar ervoor: eerstejaars zijn aanzienlijk minder gaan lenen dan ouderejaars tijdens de pandemie. Hier is het gat wel groter geworden.

Tot slot is de gemiddelde ouderbijdrage (zowel in geld als in natura) significant afgenomen gedurende coronatijd in vergelijking met twee jaar ervoor. Daarnaast ontvangen sommige studenten een grotere ouderbijdrage dan anderen. Gemiddeld genomen ontvangen vrouwen, studenten met ouders die bovengemiddeld verdienen, studenten met hoogopgeleide ouders, jongere studenten en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond een hogere maandelijkse bijdrage. De verschillen in ouderbijdrage tussen bovengenoemde groepen zijn echter niet groter of kleiner geworden in coronatijd.

3.4 Uitgaven en copingstrategieën

Om te kijken of er verandering is opgetreden in de maandelijkse uitgaven van studenten tijdens de coronacrisis, is studenten gevraagd naar hun uitgaven voor verschillende posten (zie figuur 3.3). Studenten in het hoger onderwijs hebben hun maandelijkse uitgaven in 2020-2021 voor bijna alle posten gereduceerd ten opzichte van twee jaar ervoor. Hbo-studenten hebben met name hun kosten voor ontspanning en overige posten³¹ verminderd, maar zijn wel iets meer gaan uitgeven aan levensonderhoud. Wo-studenten zijn vooral minder geld gaan besteden aan studiekosten, ontspanning en overige posten. In totaal hebben hbo-studenten en wo-studenten respectievelijk 32 euro en 79 euro minder uitgaven per maand in 2020-2021.

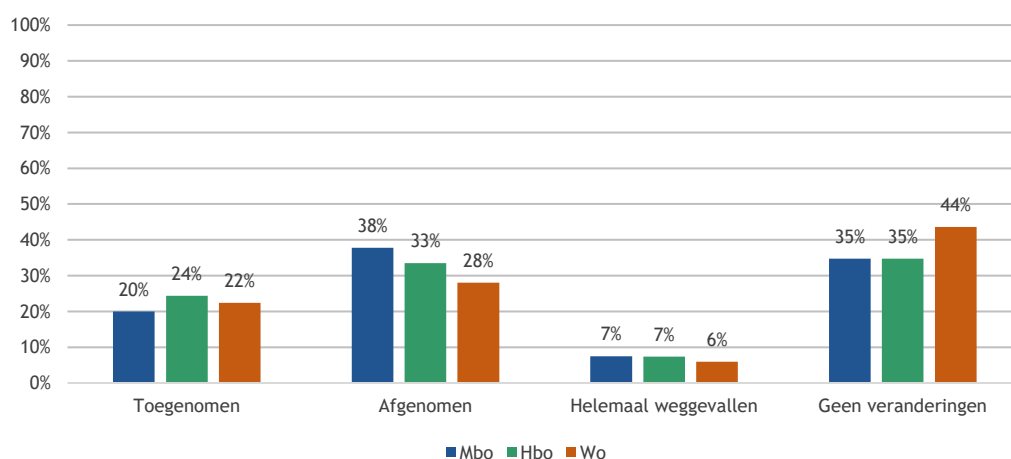
Figuur 3.3: Maandelijkse uitgaven (in euro-bedragen) van studenten in het hbo en wo in 2018-2019 en 2020-2021 (bron: Studentenmonitor 2019 en aanvullende enquête 2021)

31 Zie voor definities paragraaf 3.1 of voetnoot 27 en 28.

Wat betreft de maandelijkse totale uitgaven zien we wel een significant verschil tussen de jaren: studenten in 2020-2021 geven maandelijks gemiddeld minder uit dan in 2018-2019. Studenten met gemiddeld hogere uitgaven zijn: wo-studenten, vrouwen, oudere studenten, studenten met hoogopgeleide ouders, en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen en studenten met kinderen. Daarnaast is gekeken of en voor welke groepen studenten in coronatijd sprake is van een significante toe- of afname in de totale uitgaven ten opzichte van twee jaar ervoor. Uit deze interactie-modellen komt naar voren dat studenten met hoogopgeleide ouders en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen minder zijn gaan uitgeven in 2020-2021 ten opzichte van twee jaar ervoor. Hierdoor zijn de verschillen in de totale maandelijkse uitgaven tussen deze groepen studenten kleiner geworden gedurende corona.

Verandering in inkomen door coronamaatregelen

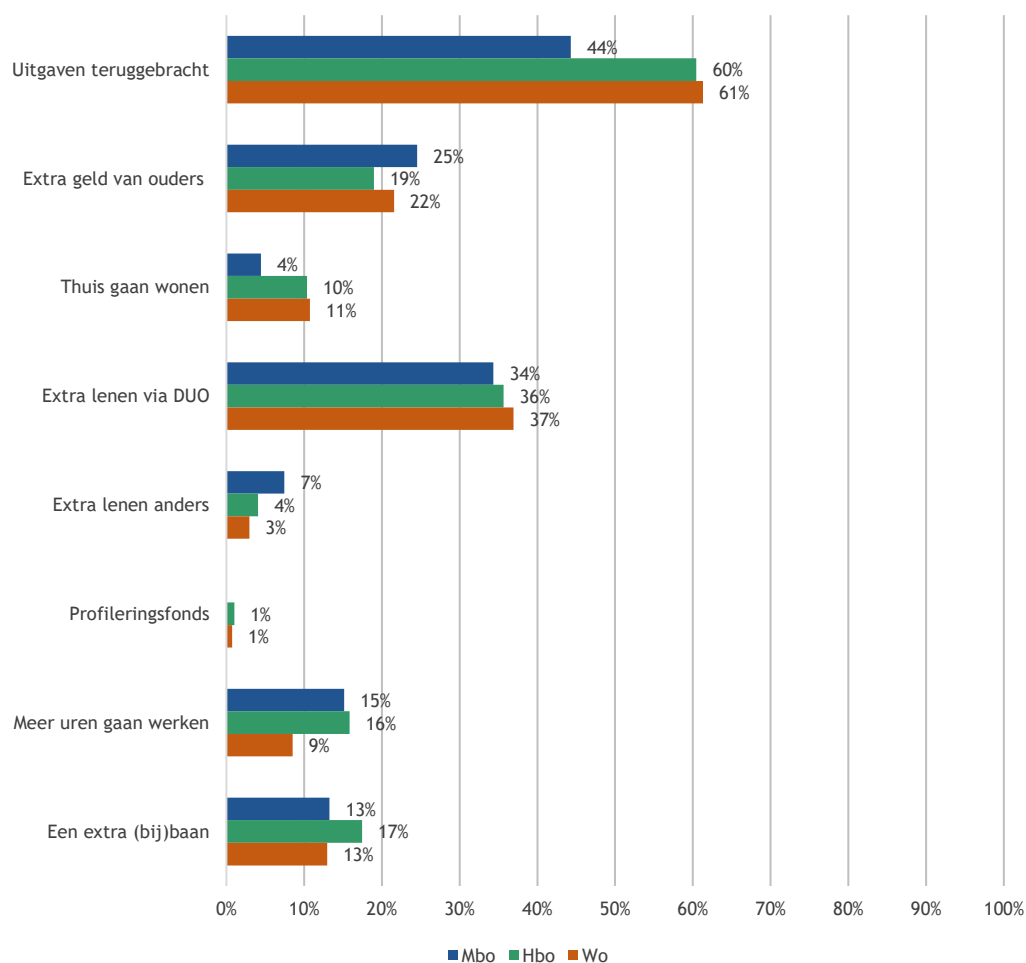
Vervolgens is aan studenten in het mbo en ho is gevraagd of hun inkomen in 2020-2021 is afgenomen door corona (zie figuur 3.4). Onder alle drie de groepen geeft meer dan de helft van de studenten aan dat het totale inkomen niet is veranderd of zelfs is toegenomen (55% in het mbo, 59% in het hbo en 66% in het wo). Van de studenten die aangeven wel een terugval in inkomen te ervaren, is niet bekend hoe groot die terugval is. Wel is bekend in welke mate studenten financiële moeilijkheden ervaren (zie paragraaf 3.5).

Figuur 3.4: Totale inkomen veranderd in studiejaar 2020-2021 door corona, naar opleidingsniveau (bron: aanvullende enquête 2021)

Aan de hand van regressieanalyses bekeken we welke studentengroepen een toename in het inkomen ervaren in 2020-2021. Studenten waarvan de ouders een bovenmodaal inkomen hebben, ervaren minder vaak een terugval in hun inkomen door corona. Ook verschillen tussen de opleidingsgroepen zijn zichtbaar: studenten in het wo vaker een toename dan studenten in het hbo en mbo. Studenten in het mbo ervaren aanzienlijk minder vaak een toename dan studenten in het hoger onderwijs.

In figuur 3.5 is onder de groep studenten die door corona een terugval in het inkomen ervaren heeft, weergegeven hoe hiermee is omgegaan. De drie meest gebruikte strategieën zijn onder studenten in het mbo en ho hetzelfde, namelijk uitgaven terugbrengen, extra lenen via DUO en extra geld van ouders ontvangen. Wat betreft het laatste is niet duidelijk of dit om een eenmalige of een structurele bijdrage gaat.

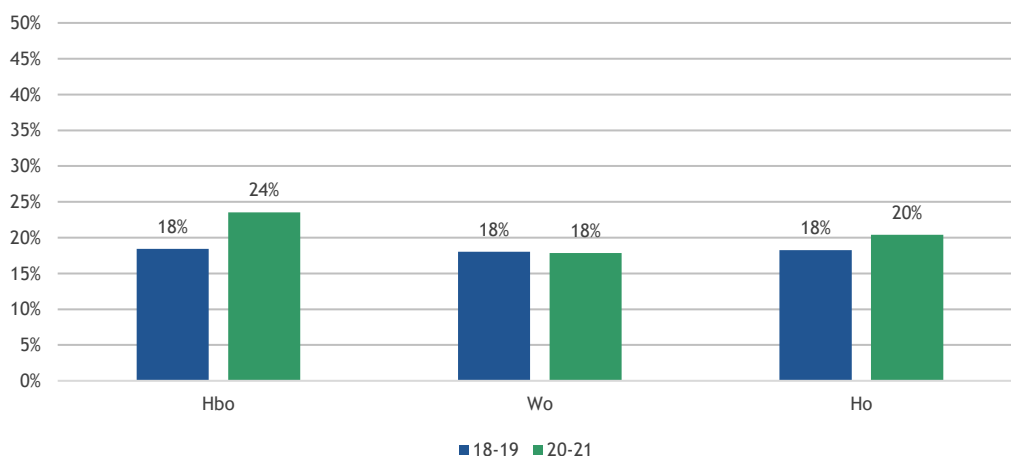
Figuur 3.5: Copingstrategieën van studenten die terugval in inkomsten hebben ervaren, naar opleidingsniveau (bron: aanvullende enquête)

Voor de meest gekozen strategieën is gekeken hoe deze samenhangen met achtergrondkenmerken van studenten. In het hoger onderwijs blijken ouderejaars vaker aan te geven hun uitgaven te hebben teruggebracht dan de eerstejaars. Extra geld ontvangen van de ouders komt vaker voor onder vrouwen, oudere studenten en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen. Extra geld via DUO komt als coping strategie vaker voor onder studenten met ouders die bovenmodaal verdienen. Wie vaker aangeeft meer uren te zijn gaan werken zijn jongere studenten, eerstegeneratiestudenten en hbo-studenten. Een extra (bij)baan is vaker aangegeven door vrouwen, studenten waarvan de ouders ondermodaal verdienen en hbo-studenten. Onder mbo-studenten is het aantal studenten dat deze vraag heeft ingevuld te laag om verder uit te splitsen naar alle relevante achtergrondkenmerken.

3.5 Ervaren financiële moeilijkheden

Een verandering in inkomen ten opzichte van twee jaar ervoor (figuur 3.2 en figuur 3.3) of door corona (figuur 3.4) geeft nog geen helder beeld van de mate van ervaren financiële moeilijkheden van studenten. In deze paragraaf kijken we allereerst naar veranderingen in ervaren financiële moeilijkheden tussen 2018-2019 en 2020-2021 voor studenten in het ho (zie figuur 3.6). Vervolgens zoomen we in op 2020-2021 en brengen we in kaart in welke mate zowel studenten in het mbo als in het ho financiële moeilijkheden ervaren en in welke mate corona daar volgens hen invloed op heeft gehad (figuur 3.7).

Er is sprake van een lichte stijging (van 2 ppnt.) in de ervaren financiële moeilijkheden bij alle studenten in het hoger onderwijs. Wat opvalt is dat het aandeel wo-studenten dat veel financiële moeilijkheden ervaart, gelijk is gebleven. Alleen onder hbo-studenten is sprake van een stijging van zes procentpunt.

Figuur 3.6: Ervaren financiële moeilijkheden (subjectief) in het hoger onderwijs, studiejaar 2018-2019 en 2020-2021 (bron: Studentenmonitor 2019 en aanvullende enquête)

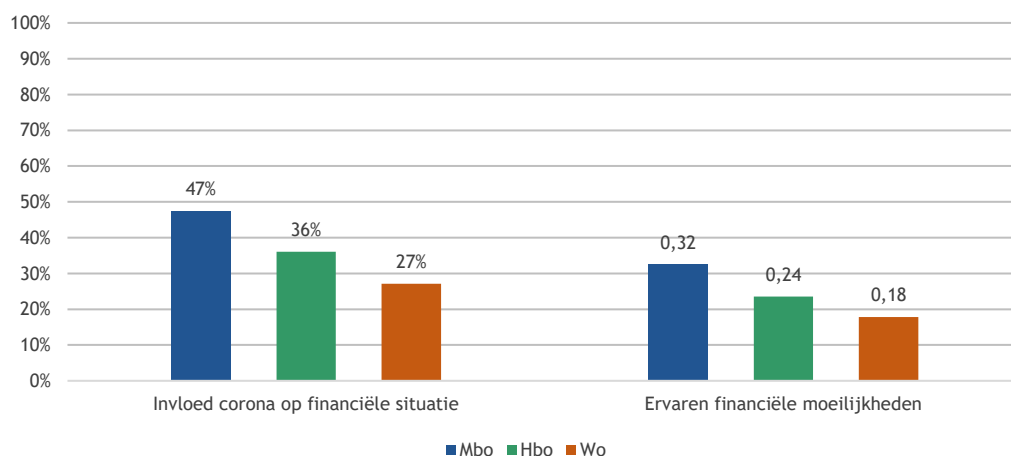
Uit multivariate regressieanalyses blijkt dat het aandeel studenten dat veel of ernstige financiële moeilijkheden ervaart alleen onder hbo-studenten aanzienlijk is gestegen in 2020-2021 ten opzichte van twee jaar ervoor, voor wo-studenten is dat niet het geval. Waarom dit alleen onder hbo-studenten het geval is, heeft mogelijk te maken met een mogelijk sterkere invloed van andere achtergrondkenmerken, zoals de financiële situatie van ouders of verzorgers, het hebben van een niet-westerse migratieachtergrond of de leeftijd van de student. De resultaten uit de regressieanalyse wijzen echter niet op een bewijs voor deze verklaring. Uit trendcijfers van Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2020-2021³² blijkt dat de ervaren mate van financiële moeilijkheden onder hbo-studenten doorgaans iets hoger ligt, al sinds het begin van het eerste meetmoment (studiejaar 2010-2011). In sommige jaren is het verschil nihil, maar als dat er wel is, geven hbo-studenten iets vaker aan financiële moeilijkheden te ervaren. Ook in het Nibud Studentenonderzoek van 2021 blijkt dat wo-studenten vaker dan hbo-studenten aangeven makkelijker rond te komen.³³

In het hoger onderwijs ervaren vrouwen, oudere studenten en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond vaker veel tot ernstige financiële moeilijkheden. Studenten waarvan de ouders een bovenmodaal inkomen hebben ervaren daarentegen minder vaak financiële moeilijkheden. De verschillen tussen deze groepen studenten zijn echter niet groter geworden in 2020-2021 (dan twee jaar ervoor). In figuur 3.7 is aan de linkerkant dezelfde vraag als hierboven afgebeeld maar dan alleen voor studiejaar 2020-2021 (hierboven de groene balken) én inclusief mbo-studenten. Iets minder dan een derde van de mbo-studenten ervaart veel tot ernstige financiële problemen in 2020-2021; dat is een hoger aandeel dan onder hbo- en wo-studenten (resp. 24 en 18%). Omdat de Studentenmonitor alleen is uitgevoerd onder studenten in het hoger onderwijs, is niet bekend of er onder mbo-studenten sprake is van een (aanzienlijke) daling of stijging ten opzichte van het voorgaande studiejaar. In de aanvullende enquête is vervolgens gevraagd of corona invloed heeft gehad op de mate van ervaren financiële moeilijkheden (rechts in figuur 3.7).

32 Broek, A. van den, Termorshuizen, T., Cuppen, J. & Warps, J. (red.) (2021). Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2020-2021. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie HO&S. Nijmegen: ResearchNed. Link naar het meest recente rapport: <https://www.researchned.nl/2021/06/effecten-van-beleidsmaatregelen/>

33 Groen, A., & Houtsma, N. (2021). Nibud Studentenonderzoek 2021. Onderzoek naar de geldzaken van hbo- en wo-studenten. Nibud: Utrecht. Link naar het onderzoek: <https://www.nibud.nl/beroepsmatig/nibud-studentenonderzoek-2021/>

Hieruit blijkt dat, onder alle drie de groepen, een hoger percentage studenten aangeeft dat corona in negatieve zin invloed had op hun financiële moeilijkheden, maar het percentage dat aangeeft veel tot ernstige financiële moeilijkheden te ervaren ligt lager (rechts afgebeeld).

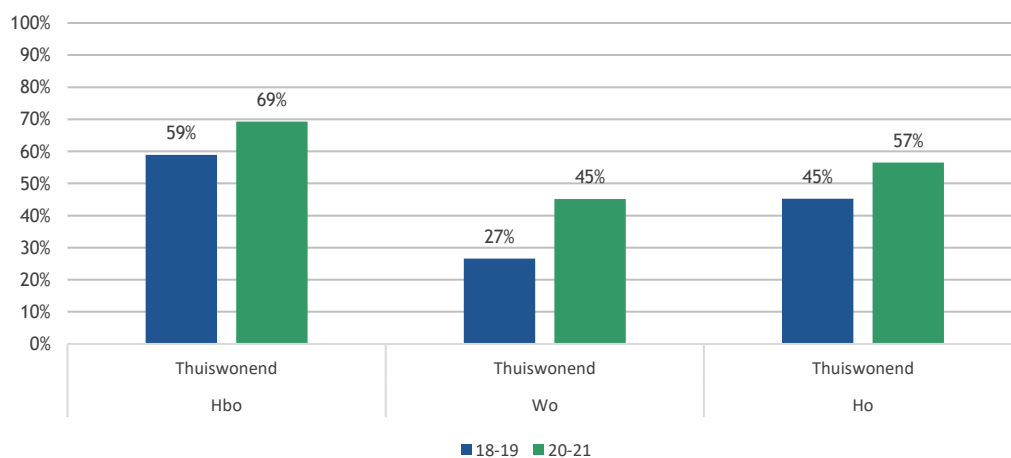

Figuur 3.7: Ervaren financiële moeilijkheden (rechts) en de invloed van corona daarop in 2020-2021 (links), naar opleidingsniveau (bron: aanvullende enquête 2021)

De bevindingen uit de multivariate logistische regressieanalyses tonen aan dat met name oudere studenten, eerstegeneratiestudenten, studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en mbo- en hbo-studenten aangeven dat corona in negatieve zin invloed had op hun financiële moeilijkheden. Bovendien blijken mbo-studenten vaker financiële moeilijkheden te ervaren dan hbo- en wo-studenten, ook onder controle van relevante achtergrondkenmerken van studenten.

3.6 Woonsituatie

Wat betreft de woonsituatie van studenten in het hoger onderwijs, blijkt dat een groter percentage studenten in 2020-2021 nog thuis woont dan twee jaar ervoor (12 procentpunt in totaal voor ho). Uit multivariate regressieanalyses blijkt dit om een significante toename gaat. Daarnaast is specifiek gevraagd of de woonsituatie is veranderd door corona; dit blijkt voor 12,5 procent het geval te zijn. Onder deze relatief kleine groep, is de meest aangegeven verandering dat zij weer thuis bij hun ouders of verzorgers zijn gaan wonen. In figuur 3.5 hierboven was al te zien dat een klein percentage studenten aangaf weer thuis te zijn gaan wonen om de terugval in inkomen op te vangen.

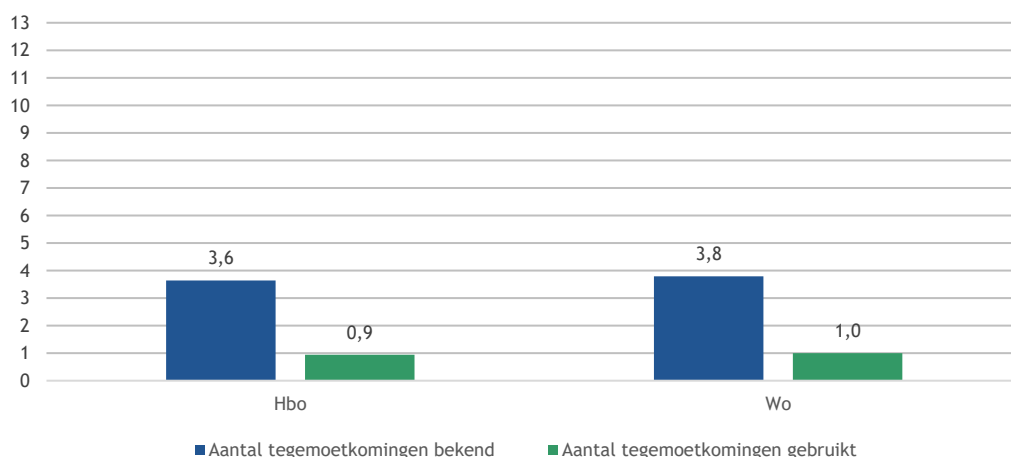

Figuur 3.8: Aandeel thuiswonende studenten in het hoger onderwijs in 2018-2019 en 2020-2021 (bron: Studentenmonitor 2019 en aanvullende enquête 2021)

3.7 Kennis en gebruik van steun- en herstelregelingen

In figuur 3.9 tot en met figuur 3.11 is de mate van kennis en gebruik van de grootste steun- en herstelregelingen weergegeven. Naast de regelingen van DUO³⁴, is ook gevraagd naar de kennis en het indirecte gebruik van steun- en herstelregelingen die op de werkvloer voorkomen³⁵. Voor sommige tegemoetkomingen van DUO komen (bijna) alle studenten in aanmerking en hoeven studenten zelf ook niks aan te vragen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de tegemoetkoming voor het wegvallen van de beurs (door extra studievertraging) en de verlenging van het reisrecht met twaalf maanden. Het kan dus zijn dat studenten niet op de hoogte zijn van de tegemoetkoming maar dat zij die wel ontvangen. De mate van kennis en gebruik van de tegemoetkomingen van studenten kan dus afwijken van de daadwerkelijke situatie.

Het aantal regelingen dat bekend is bij en gebruikt wordt door hbo- en wo-studenten is vrijwel gelijk: gemiddeld kennen studenten zo'n drie tot vier regelingen en maken zij van gemiddeld een regeling gebruik (zie figuur 3.9). De mate van kennis en gebruik hangt samen met bepaalde achtergrondkenmerken van studenten. Zo zijn vrouwelijke studenten minder goed op de hoogte van de verschillende regelingen, maar zij maken van evenveel tegemoetkomingen gebruik als mannelijke studenten. Ouderejaars studenten en studenten in het wo kennen en gebruiken meer tegemoetkomingen dan eerstejaars en hbo-studenten. Tussen studenten met en zonder een niet-westerse migratieachtergrond worden geen verschillen in kennis of gebruik waargenomen.

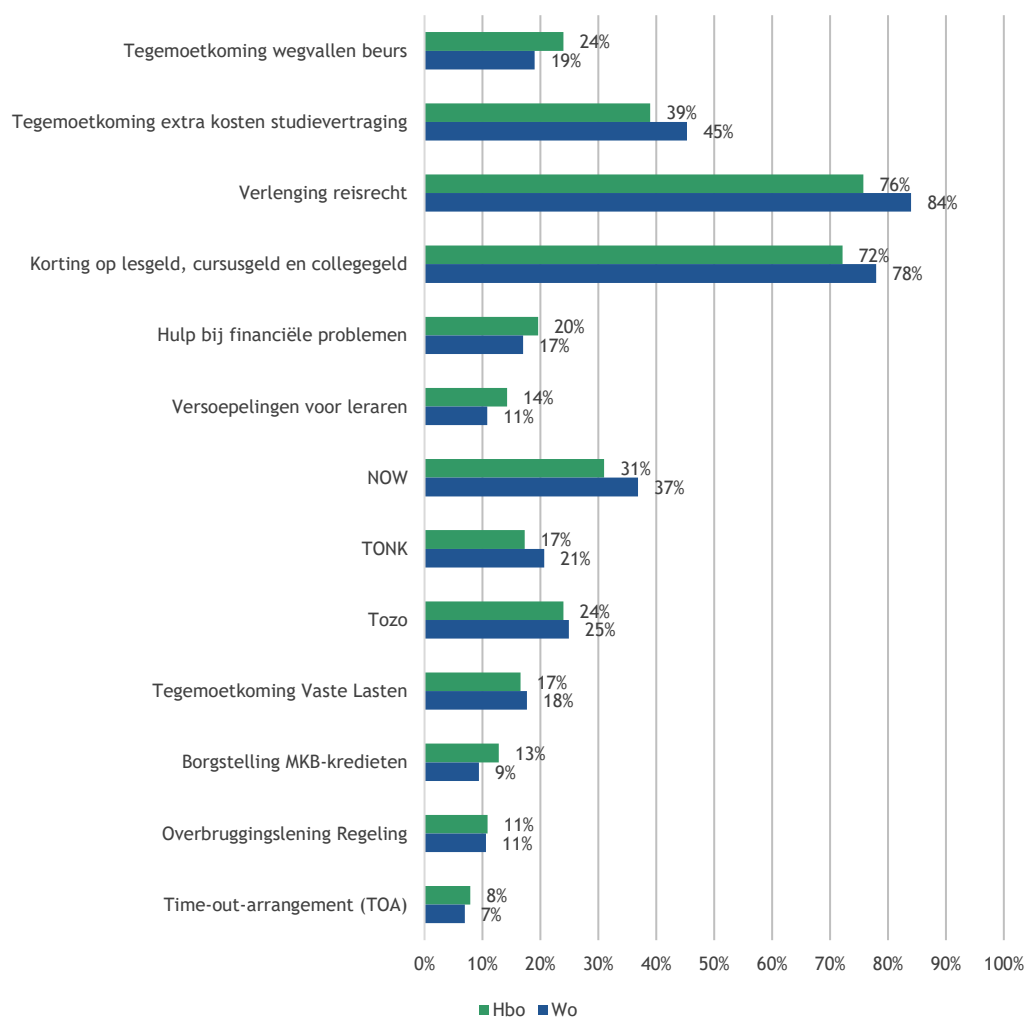

Figuur 3.9: Aantal tegemoetkomingen bekend en gebruikt door studenten in het hoger onderwijs (bron: aanvullende enquête 2021)

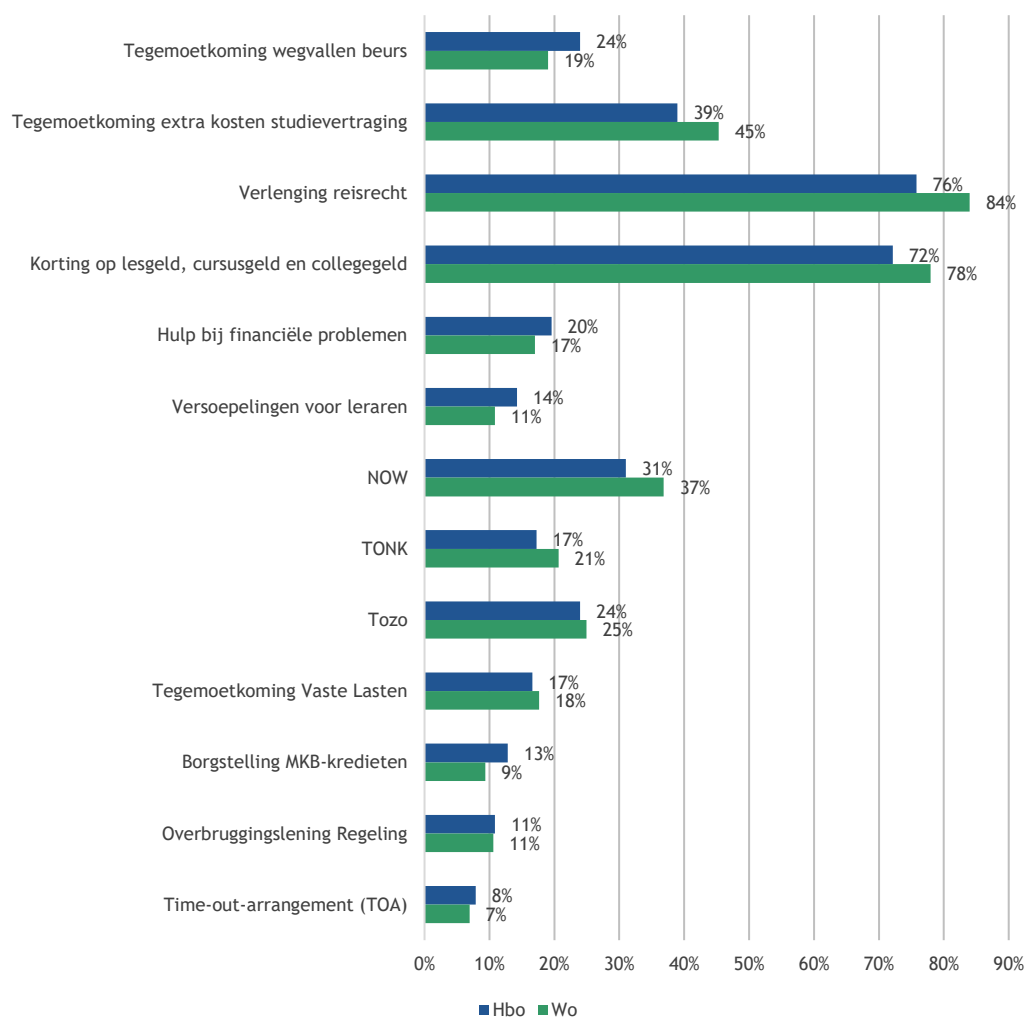
De drie bekendste én meest gebruikte regelingen onder studenten zijn verlenging van het reisrecht, korting op lesgeld, cursusgeld en collegegeld en de tegemoetkoming voor extra kosten bij studievertraging. Alle drie worden zij verstrekt door DUO om studenten te ondersteunen tijdens de coronacrisis. De drie minst bekende en gebruikte regelingen onder studenten zijn regelingen die gericht zijn op ondernemers en startups, namelijk: time-out-arrangement (TOA), de overbruggingslening regeling (COL-regeling) en borgstelling MKB-kredieten (BMKB). Het gebruik van deze regelingen zal in de praktijk doorgaans indirect via de werkgever verlopen. Het is dus goed mogelijk dat studenten niet altijd op de hoogte zijn van (het gebruik) van deze regelingen op de werkvloer.

³⁴ Voor een overzicht zie: <https://duo.nl/particulier/corona/>.

³⁵ Voor een overzicht zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiele-regelingen/overzicht-financiele-regelingen>.

Figuur 3.10: Tegemoetkomingen bekend bij studenten in het hoger onderwijs (bron: aanvullende enquête 2021)

Figuur 3.11: Tegemoetkomingen in gebruik door studenten in het hoger onderwijs (bron: aanvullende enquête 2021)

4 Conclusies en aanknopingspunten beleid en praktijk

Vanuit de overheid en in het nieuws is veel aandacht voor de economische ontwikkelingen ten tijden van corona. In hoeverre veranderingen optreden in de financiële situatie en arbeidsmarktparticipatie van studenten in het mbo en hoger onderwijs is onderhevig aan deze economische ontwikkelingen. In Nederland werkt ruim de helft van de studenten in het mbo en hoger onderwijs in sectoren die veel hinder ondervinden van de getroffen coronamaatregelen³⁶. Hoewel veel aandacht is voor de economische gevolgen van de coronacrisis voor de Nederlandse bevolking in het algemeen, is een minder duidelijk beeld van de daadwerkelijke financiële gevolgen van de coronapandemie voor studenten in het mbo en het hoger onderwijs. Bestaande onderzoeken naar de impact van de coronacrisis voor studenten richten zich primair op mentale aspecten en de studievoortgang. Het doel van het onderzoek is om meer inzicht te geven in gevolgen van de coronacrisis op de financiële situatie van studenten in mbo en ho. Het gaat om het verzamelen van feitelijke informatie over de inkomenssituatie van studenten en de invloed van de coronacrisis daarop. Middels het huidige onderzoek kunnen de uitkomsten van bestaand en lopend coronaonderzoek aangevuld worden met feiten over de impact van corona en de getroffen maatregelen op de financiën van studenten.

In dit hoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvragen op basis van de informatie uit alle onderdelen van het onderzoek. Vanwege de overlap tussen sommige vragen zijn de vragen geclusterd. Ook formuleren we op basis van de bevindingen aanknopingspunten voor beleid en verder onderzoek.

4.1 Conclusie per onderzoeksvraag

Hoe ziet de inkomenssituatie van studenten eruit voor en tijdens de coronacrisis? Wat zijn hun bronnen van inkomen en wat is de hoogte van het inkomen? Is er sprake van een verandering van de inkomenssituatie in vergelijking met de situatie voor corona? Wat zijn de voornaamste oorzaken van deze verandering in inkomen?

Inkomen uit betaalde arbeid

Van de ingeschreven studenten in een mbo bol of hbo voltijd studie had voorafgaand aan de coronacrisis (februari 2020) 62 procent van de studenten betaald werk. Voor wo voltijd studenten lag dit op 44 procent. Dit is voor alle groepen gedaald in de hierop volgende maanden (met de grootste dalingen in april en mei), maar tegelijkertijd is dit na deze maanden weer gestegen zodat het percentage werkende studenten in augustus 2020 respectievelijk 2, 2 en 1 procentpunt lager ligt dan in augustus 2019 voor mbo bol, hbo voltijd en wo voltijd studenten. Het gemiddelde inkomen wat studenten hiermee verdienden lag in februari 2020 op 262 euro voor mbo bol-studenten, 447 euro voor hbo voltijd studenten en 362 euro voor wo voltijd studenten. In mei lag dit voor deze groepen resp. 18, 34 en 14 euro lager. Voor mbo bol studenten is deze daling groter voor studenten in een entreeopleiding of niveau 2 opleiding ten opzichte van studenten die een niveau 3 of 4 opleiding doen. Ook hier zien we echter een herstel; het inkomen in augustus 2020 ligt voor studenten uit alle drie de onderwijssoorten op vrijwel hetzelfde niveau als in augustus 2019. Hoewel in korte tijd dus relatief veel studenten werk en inkomen zijn verloren, is het herstel vrijwel even vlot gegaan.

Als we kijken naar individuele veranderingen zien we dat het aandeel studenten dat in deze periode (februari/mei 2020) meer dan 10 procent van het gemiddelde inkomen minder is gaan verdienen vanuit werk, ongeveer 8 à 9 procentpunt hoger ligt ten opzichte van 2019. Voor mbo-studenten is deze toename relatief hoger voor studenten met lager opgeleide ouders en studenten met ouders met een lager inkomen.

36 <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/44/studenten-lenen-en-verdiene-steeds-meer>

Ook studenten van wie het inkomen van de ouders onbekend is hebben vaker een inkomensverlies ten opzichte van 2019. De verschillen voor het opleidingsniveau en inkomensniveau van de ouders zijn binnen het hbo en wo kleiner. Wel geldt dat studenten met een niet-westerse migratieachtergrond (met name in het mbo) en met een westerse migratieachtergrond (met name in het hbo en wo) vaker een lager inkomen hebben ten opzichte van 2019, in verhouding met studenten zonder migratieachtergrond.

Inkomsten uit verschillende bronnen

Naast het inkomen uit arbeid genereren studenten ook inkomsten uit andere bronnen. De belangrijkste inkomstenbronnen onder studenten in het hoger onderwijs zijn: betaalde arbeid, studielening en ouderbijdrage (incl. natura). Nu is de vraag of de hoogte van het inkomen uit deze bronnen is veranderd in coronatijd. Hierbij bespreken we eerst verschillen in de hoogte van het totale inkomen (optelsom uit alle bronnen) tussen 2018-2019 en 2020-2021, gevolgd door verschillen in de drie grootste inkomstenbronnen.

Uit de analyses waarin we controleren voor relevante achtergrondkenmerken komt naar voren dat er geen significante verschillen in het totale inkomen zijn tussen studiejaar 2018-2019 en 2020-2021. En hoewel sommige groepen studenten een hoger totaal inkomen hebben dan andere studenten (bijvoorbeeld vrouwen en oudere studenten), zijn de verschillen tussen deze groepen studenten in het hoger onderwijs niet groter (of kleiner) geworden in 2020-2021.

Wat betreft de drie grootste inkomstenbronnen onder studenten in het hoger onderwijs is het volgende gevonden. Het gemiddelde inkomen uit betaalde arbeid van studenten is toegenomen in 2020-2021 ten opzichte van twee jaar ervoor. Hierbij genereren de volgende groepen studenten meer inkomsten uit een betaalde baan: oudere studenten, eerstegeneratiestudenten en hbo-studenten. De verschillen in inkomsten uit betaalde arbeid zijn echter niet aanzienlijk toe- of afgenomen tijdens de coronapandemie. Wat betreft het leengedrag zijn wo-studenten aanzienlijk minder gaan lenen in 2020-2021, terwijl het leengedrag van hbo-studenten onveranderd is gebleven. Ondanks dat wo-studenten minder zijn gaan lenen gedurende de coronapandemie, is het gat in leenbedrag niet significant kleiner geworden tussen hbo- en wo-studenten. Wo-studenten lenen nog altijd meer dan hbo-studenten. Wel is tussen eerstejaars en ouderejaars sprake van toegenomen verschillen in het leenbedrag in coronatijd: eerstejaars studenten zijn aanzienlijk minder gaan lenen dan ouderejaars in 2020-2021. Tot slot is de gemiddelde ouderbijdrage aanzienlijk afgenomen gedurende corona dan twee jaar ervoor. Daarnaast blijken sommige studenten een grotere ouderbijdrage te ontvangen dan andere studenten. Opvallend is dat met name studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen, hoogopgeleide ouders en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond een hogere maandelijkse bijdrage ontvangen. De verschillen in ouderbijdrage tussen bepaalde groepen studenten zijn echter niet groter of kleiner geworden tijdens de coronacrisis.

Uitgaven

Studenten hebben hun uitgaven voor drie van de vier verschillende posten (studie, ontspanning en overig³⁷) aanzienlijk teruggeschoefd in 2020-2021 ten opzichte van twee jaar ervoor. Alleen de post levensonderhoud is niet aanzienlijk toe- of afgenomen voor beide groepen studenten tijdens corona (vergeleken met voor corona). Daarmee zijn de totale maandelijkse uitgaven (optelsom van alle posten) van studenten beduidend lager geworden in coronatijd. Dit betekent dat studenten in het hoger onderwijs maandelijks minder zijn gaan uitgeven gedurende de coronapandemie dan daarvoor. Sommige groepen studenten zijn beduidend minder gaan uitgeven dan andere groepen in coronatijd: studenten met hoogopgeleide ouders en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen zijn maandelijks minder gaan uitgeven in 2020-2021 (dan eerstegeneratiestudenten en studenten met ouders die een ondermodaal inkomen hebben). De verschillen in maandelijkse uitgaven zijn tussen deze twee groepen studenten kleiner geworden gedurende corona dan twee jaar daarvoor.

37 Zie paragraaf 3.1 voor definities.

Oorzaken

Per verandering zijn er verschillende oorzaken die in verband staan met elkaar; wie minder verdient uit werk zal zorgen voor alternatieven, zoals een hoger bedrag lenen of ouders om meer geld vragen. De daling van het inkomen wordt grotendeels verklaard doordat studenten niet meer werken; van alle studenten die substantieel minder verdienen, werkt 48 procent ook niet meer in dezelfde maand. In de aanvullende vragenlijst onder studenten in het mbo en hoger onderwijs is specifiek gevraagd in hoeverre het totale inkomen (uit verschillende bronnen) is afgenomen door corona. Onder alle drie de groepen geeft minder dan de helft van de studenten aan dat dit het geval is. Mbo-studenten ervaren daarbij het vaakst een terugval door corona (45%), gevolgd door hbo-studenten (41%) en tot slot door wo-studenten (34%). Het is echter niet bekend hoe groot die terugval in het inkomen is.

Hoe gaan studenten met verandering van het inkomen om? Welke copingstrategieën passen zij toe?

Zoals hierboven is beschreven ervaren mbo-studenten het vaakst een terugval door corona, gevolgd door hbo- en wo-studenten. Wo-studenten ervaren significant minder vaak een terugval door corona dan studenten in het mbo en hbo. Mbo-studenten ervaren daarentegen vaker een terugval in hun inkomen dan studenten in het hoger onderwijs. Verder blijken studenten waarvan de ouders een bovenmodaal inkomen hebben, minder vaak een terugval in hun inkomen te ervaren door corona.

De meest gebruikte strategieën voor het omgaan met een terugval in het inkomen door corona zijn hetzelfde onder studenten in het mbo en hoger onderwijs, namelijk: (1) uitgaven terugbrengen; (2) extra geld lenen via DUO, en (3) extra geld van ouders ontvangen. Niet geheel verassend blijkt het terugbrengen van de uitgaven de meest gekozen strategie om terugval in het inkomen op te vangen. Onder ho-studenten bleek al dat zij op vrijwel alle uitgavenposten hun uitgaven hebben teruggeschroefd. Twee andere vaak aangekruiste strategieën zijn meer uren gaan werken en een extra (bij)baan nemen. Verder valt op dat extra geld lenen via DUO of geld ontvangen van ouders vaker als strategie voorkomt bij studenten met ouders die bovenmodaal verdienen dan studenten met de ouders die een minder dan modaal inkomen hebben. Tot slot is ook gekeken of ho-studenten in coronatijd vaker thuis bij hun ouders wonen dan voor corona. Dit blijkt inderdaad het geval. Daarnaast is aan studenten in het hoger onderwijs specifiek gevraagd of de woonsituatie is veranderd door corona, dit blijkt voor 12,5 procent het geval te zijn waarbij de meest aangegeven verandering is dat studenten weer thuis zijn gaan wonen. Een reden om (weer) thuis te wonen gedurende corona kan uiteraard zijn (extra) kosten te drukken.

Ervaren studenten tijdens de coronacrisis meer financiële moeilijkheden dan in de periode vóór de coronacrisis?

De ervaren mate van financiële moeilijkheden is voor een deel gepaard aan de feitelijke financiële situatie: iemand die ondermodaal verdient zal over het algemeen meer financiële moeilijkheden ervaren dan iemand die modaal verdient. Toch kan de subjectieve beleving ook afwijken van de feitelijke situatie, omdat ervaren financiële moeilijkheden relatief zijn aan de percepties van de persoon zelf.³⁸ Twee mensen met hetzelfde vermogen hebben waarschijnlijk verschillende opvattingen over hun financiële situatie. De mate van ervaren financiële moeilijkheden van studenten geeft daarom additionele inzichten in de financiële effecten van de coronacrisis.

Er is sprake van een aanzienlijke stijging van zes procentpunt in het aandeel hbo-studenten dat veel tot ernstige financiële moeilijkheden ervaart ten tijden van corona dan twee studiejaar ervoor (2018-2019).

38 Gasiorowska, A. (2014). The relationship between objective and subjective wealth is moderated by financial control and mediated by money anxiety. *Journal of Economic Psychology*, 43, 64-74.

Onder wo-studenten is het aandeel dat financiële moeilijkheden ervaart stabiel gebleven. Waarom alleen sprake is van een stijging onder hbo-studenten is nader onderzocht. Een mogelijke verklaring is dat bepaalde achtergrondkenmerken van studenten van sterkere invloed zijn voor hbo-studenten dan wo-studenten, zoals de financiële situatie van ouders of verzorgers. De resultaten uit onze analyses vinden echter geen bewijs voor deze verklaring. Ondanks dat we op basis van het huidige onderzoek geen verklaring voor kunnen vinden, blijkt het beeld wel in lijn met bestaande (monitor)onderzoeken. Uit de Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2020-2021 blijkt dat de ervaren mate van financiële moeilijkheden onder hbo-studenten doorgaans iets hoger ligt. Ook de resultaten uit het Nibud Studentenonderzoek 2021 laten zien dat hbo-studenten minder vaak dan wo-studenten aangeven makkelijker rond te komen.

Naast verschillen tussen hbo- en wo-studenten zijn er ook verschillen tussen andere groepen studenten in het hoger onderwijs. Over het algemeen lijken vrouwen en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond meer financiële moeilijkheden te ervaren dan mannen en studenten zonder een dergelijke migratieachtergrond. Ook oudere studenten ervaren meer moeilijkheden dan studenten die jonger zijn. Studenten waarvan de ouders een bovenmodaal inkomen hebben ervaren daarentegen minder financiële moeilijkheden. Alleen tussen hbo- en wo-studenten geldt dat deze verschillen aanzienlijk zijn toegenomen in coronatijd ten opzichte van twee jaar ervoor (zoals aangestipt in alinea hierboven).

In vergelijking met hbo- en wo-studenten ervaart een aanzienlijk hoger percentage mbo-studenten veel tot ernstige financiële moeilijkheden in coronatijd ten opzichte van ho-studenten (32% in mbo t.o.v. 24% in het hbo en 18% in het wo). Ook wanneer we rekening houden met relevante achtergrondkenmerken ervaart een groter aandeel mbo-studenten financiële moeilijkheden vergeleken met studenten in het hoger onderwijs. Omdat onder mbo-studenten geen voormeting heeft plaatsgevonden, is niet bekend of er binnen deze groep sprake is van een toe- of afname in de coronacrisis (vergeleken met de situatie daarvoor). Wel is onder alle drie de groepen gevraagd in hoeverre corona invloed heeft op de ervaren financiële moeilijkheden. Hieruit blijkt dat onder mbo-studenten de grootste groep is die aangeeft dat corona hierop invloed heeft gehad (47% in mbo t.o.v. 36% in hbo en 27% in wo).

Binnen de groep mbo-studenten blijken de ervaren financiële moeilijkheden vaker voor te komen onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en studenten waarvan de ouders ondermodaal verdienen. Omdat het een relatief kleine groep mbo-studenten betreft, is het niet mogelijk om binnen deze groep verdere uitsplitsingen te maken naar leerweg (bol/bbl) en niveau (bovenop de uitsplitsingen naar relevante achtergrondkenmerken).

In welke sectoren werkten studenten voor de coronacrisis en waar werken ze nu?

Studenten werken met name in de sectoren Horeca, Handel en Zakelijke dienstverlening (uitzendbureaus). Ook tijdens corona zijn dit de sectoren waarin studenten het vaakst werken. Wel zijn er per sector sterke verschillen te zien in de mate van herstel: in sommige sectoren ligt het aantal werkende studenten in augustus 2020 even hoog als in augustus 2019 (bv. Horeca en Handel), voor andere sectoren ligt dit aanzienlijk lager (Zakelijke dienstverlening, Cultuur, recreatie, overige diensten, Informatie en communicatie). Daarnaast zijn er verschillende sectoren waarin geen of nauwelijks veranderingen hebben opgetreden. Op het niveau van de door ons onderzochte sectoren (conform de 1-digit -SBI indeling) zijn er geen sectoren waar studenten substantieel vaker werken.

In welke sectoren zijn (bij)banen voor studenten weggevallen door de coronacrisis? Zijn dit sectoren met krapte op de arbeidsmarkt (ook voorheen) of met een tijdelijke toenemende behoefte?

Voor alle sectoren geldt dat er continu wisselingen zijn (ook vóór corona); studenten stoppen met baantjes en tegelijkertijd beginnen er nieuwe studenten in die sector. Dit geldt ook voor sectoren die harder geraakt zijn tijdens de coronacrisis. Voor de sectoren met het achtergebleven herstel (Zakelijke dienstverlening, Cultuur, recreatie en overige diensten en Informatie en communicatie) geldt voor alle drie dat de vacaturegraad (en dus de krapte) is toegenomen sinds het vierde kwartaal van 2020. Dit wil uiteraard niet zeggen dat er een match mogelijk is; in de sector Informatie en communicatie speelt deze krapte al langer en het is niet te verwachten dat ongekwalificeerde studenten overal aan de slag kunnen. Een andere sector waar krapte een duidelijke rol speelt is de Horeca, waar we sterke stijgingen en dalingen zagen van het aantal werkende studenten. Hoe deze krapte zich ontwikkelt valt niet te voorspellen. Door de algeheel toegenomen vacaturegraad hebben werkzoekende studenten meer te kiezen waardoor het aanbod moeilijker te vinden is. Aan de andere kant is het evident dat eventuele verdere coronamaatregelen de vraag naar personeel direct kan doen dalen. Geïnterviewden uit de horeca gaven aan dat het in coronatijd moeilijker was om het personeel aan te vullen zodra de economie weer bijtrok en dat het enkele maanden heeft geduurd om de tekorten weg te werken. Geïnterviewden uit de uitzendbureaus bevestigen het beeld van de cijfers van het CBS: zij merken dat er inderdaad sprake is van krapte nu de economie weer aantrekt. Op dit moment is bij hen de vraag naar werk groter dan het aandeel studenten dat zij in dienst hebben. Belangrijk om te vermelden is dat de interviews geen representatief beeld geven van de gehele sector, maar het geeft wel de mogelijkheid om de kwantitatieve resultaten iets beter te duiden en te koppelen aan de praktijk (dit geldt ook voor de onderstaande onderzoeksvraag).

Worden studenten actief geworven door deze sectoren? Hoe kunnen studenten gestimuleerd worden om in deze sectoren te gaan werken?

De sectoren die een grote daling in het aandeel studenten hebben ervaren en waarmee gesproken is, zijn: (1) Sport en recreatie (onderdeel van de sector Cultuur), (2) Logiesverstrekking, (3) Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer en (4) Eet- en drinkgelegenheden. Deze sectoren werven deels actief studenten en deels gaat dit vanzelf. Het gaat deels vanzelf doordat studenten een sterke affiniteit hebben met bepaalde sectoren waardoor zij automatisch veel studenten trekken, zoals poppodia en bioscopen. Veelgenoemde manieren om studenten te werven is via-via en middels promotie via sociale media. Ook het hebben van een hecht en gezellig team wordt vrijwel door alle geïnterviewden aangegeven als een belangrijke reden voor studenten om ergens te gaan werken. Sommige geïnterviewden geven aan dat zij ten tijden van corona ook een loonsverhoging of een eenmalige financiële beloning hebben ingezet als extra stimulans voor studenten om ergens te (blijven) werken.

4.2 Aanknopingspunten voor beleid en verder onderzoek

Aanknopingspunten beleid

De onderzochte financiële gevolgen voor studenten in dit onderzoek zijn met name korte termijn gevolgen; het verliezen van een baan of inkomen en het op korte termijn krijgen van financiële problemen. Dat dit korte termijn problemen zijn staat niet vast maar wordt bepaald door hoe lang de negatieve financiële gevolgen van corona op de economie aanhouden. Door het economische herstel en door het loslaten van coronamaatregelen (in combinatie met verschillende steunmaatregelen) zien we dat er na de eerste lockdown periode snel veel studenten weer aan het werk zijn gegaan in de getroffen sectoren. Op basis hiervan lijken steunmaatregelen om deze periodes te overbruggen de juiste koers. Tegemoetkomingen van DUO zoals verlenging van het reisrecht met twaalf maanden, een tegemoetkoming voor extra kosten door studievertraging en kortingen op het lesgeld, cursusgeld en collegegeld bieden studenten extra financiële ondersteuning. Ook het soepeler omgaan met een aantal voorwaarden zoals het weg laten vallen van de bijverdiengrens en toelatingseisen, kunnen zorgen over financiën en de studie doen verminderen.

Onze bevindingen laten zien dat de gemiddelde student in het hoger onderwijs bekend is met drie tot vier regelingen en aangeeft van één regeling gebruik te maken. Dit terwijl sommige tegemoetkomingen van DUO gelden voor (bijna) alle of in ieder geval een groot deel van de studenten. Er lijkt sprake te zijn van een onderrapportage, wat erop kan duiden dat niet alle studenten goed op de hoogte zijn van de tegemoetkomingen en dat zij daarvoor (al) in aanmerking (zijn) komen. Aanknopingspunt voor het beleid is om de bekendheid met deze tegemoetkomingsregelingen te verbeteren.

Aanknopingspunten verder onderzoek

Zoals hierboven gesteld is in dit onderzoek de situatie voor en tijdens corona onderzocht. Door de situatie per maand te onderzoeken hebben we een beeld gekregen van de invloed van de coronacrisis, maar tegelijkertijd ook het herstel in de zomer gezien. Voor de tweede lockdown periode is geen data beschikbaar voor de situatie erna; hoewel het herstel na de eerste lockdown hoopvol stemt voor de situatie na de tweede lockdown is dit uiteraard geen zekerheid en is verder onderzoek hier wenselijk. Daarnaast zijn de lange termijn gevolgen interessant om nader te onderzoeken en in kaart te brengen. Voor een aanzienlijk deel van de studenten zullen baantjes tijdens de studietijd weinig tot niet bepalend zijn voor de verdere loopbaan. Op dit vlak zal het interessanter zijn om te kijken naar de lange termijn invloeden van bijvoorbeeld tijdens een lockdown-periode intreden op de arbeidsmarkt (of dat juist daarom uitstellen) of het lopen van een stage tijdens lockdown-periodes. Uit een van de eerste onderzoeken hiernaar blijkt dat jongeren die hun loopbaan in crisistijd beginnen achterstanden vaak weer inlopen.³⁹

³⁹ Wolbers, M.H.J. (2014). Een verloren generatie van jongeren op de arbeidsmarkt? *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 30(2), 103-119.

Bijlage 1: Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 2.1: Aantal werkende studenten naar onderwijstype (absolute aantallen) (bron: CBS-microdata) ..	14
Figuur 2.2: Aandeel werkende studenten naar onderwijstype (%) (bron: CBS-microdata)	15
Figuur 2.3: Aandeel werkende studenten per maand voor mbo bol naar niveau (%) (bron: CBS-microdata)	15
Figuur 2.4: Aantal werkende studenten (mbo bol, hbo vt, wo vt) per maand naar sector (bron: CBS- microdata)	16
Figuur 2.5: Aantal werkende studenten (mbo bol, hbo vt, wo vt) per maand naar sector in indexcijfers (september = 100) (bron: CBS-microdata)	17
Figuur 2.6: Aandeel studenten dat werk had in februari, maar niet meer in mei, naar onderwijstype (bron: CBS-microdata)	18
Figuur 2.7: Aandeel mbo bol studenten dat werk had in februari, maar niet meer in mei, naar niveau (bron: CBS-microdata)	18
Figuur 2.8: Aandeel studenten met werk in februari maar niet in mei, naar onderwijstype en sector (bron: CBS-microdata)	19
Figuur 2.9: Aantal werkende studenten voor februari, mei en augustus 2020 (mbo bol, hbo vt en wo) en veranderingen daarin (bron: CBS-microdata)	20
Figuur 2.10: Gemiddelde inkomen per maand naar opleidingssoort voor alle studenten (bron: CBS- microdata)	21
Figuur 2.11: Gemiddelde inkomen per maand naar opleidingssoort voor werkende studenten (bron: CBS- microdata)	21
Figuur 2.12: Gemiddelde inkomen per maand voor mbo bol, naar niveau, voor alle studenten (bron: CBS- microdata)	22
Figuur 2.13: Verdeling inkomen voor studenten; gepresenteerd tot en met €1.500 voor februari 2020 (bron: CBS-microdata)	22
Figuur 2.14: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei, naar onderwijstype (bron: CBS- microdata)	23
Figuur 2.15: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei voor studenten mbo bol, naar niveau (bron: CBS-microdata)	23
Figuur 2.16: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei, naar onderwijstype en sector (bron: CBS-microdata)	24
Figuur 2.17: Verandering werken in sector feb-mei naar onderwijstype (bron: CBS-microdata)	25
Figuur 2.18: Overgang februari/mei 2020: werk hebben en in dezelfde sector voor mbo bol, hbo vt en wo vt (bron: CBS-microdata)	26
Figuur 2.19: Overgang februari/mei 2020: Werk hebben en in dezelfde sector voor mbo bol, hbo vt en wo vt per sector (bron: CBS-microdata)	26
Figuur 2.20: Verandering werken in sector feb-mei naar onderwijstype en sector (t.o.v. het aantal studenten dat in februari en mei werk had) (bron: CBS-microdata)	27
Figuur 2.21: Studentenstromen van sector waar ze in februari 2020 werken naar sector in mei 2020 (mbo bol, hbo vt, wo vt) (bron: CBS-microdata)	28
Figuur 2.22: Vacaturegraad per sector (bron: CBS statline)	30
Figuur 3.1: Aandeel studenten met een betaalde baan voor en tijdens corona (bron: aanvullende enquête 2021)	34
Figuur 3.2: Maandelijkse inkomsten (in euro-bedragen) uit verschillende bronnen van studenten in het hbo en wo in 2018-2019 en 2020-2021 (bron: Studentenmonitor 2019 en aanvullende enquête 2021)	35
Figuur 3.3: Maandelijkse uitgaven (in euro-bedragen) van studenten in het hbo en wo in 2018-2019 en 2020-2021 (bron: Studentenmonitor 2019 en aanvullende enquête 2021)	36

Figuur 3.4: Totale inkomen veranderd in studiejaar 2020-2021 door corona, naar opleidingsniveau (bron: aanvullende enquête 2021)	37
Figuur 3.5: Copingstrategieën van studenten die terugval in inkomsten hebben ervaren, naar opleidingsniveau (bron: aanvullende enquête)	38
Figuur 3.6: Ervaren financiële moeilijkheden (subjectief) in het hoger onderwijs, studiejaar 2018-2019 en 2020-2021 (bron: Studentenmonitor 2019 en aanvullende enquête)	39
Figuur 3.7: Ervaren financiële moeilijkheden (rechts) en de invloed van corona daarop in 2020-2021 (links), naar opleidingsniveau (bron: aanvullende enquête 2021)	40
Figuur 3.8: Aandeel thuiswonende studenten in het hoger onderwijs in 2018-2019 en 2020-2021 (bron: Studentenmonitor 2019 en aanvullende enquête 2021)	40
Figuur 3.9: Aantal tegemoetkomingen bekend en gebruikt door studenten in het hoger onderwijs (bron: aanvullende enquête 2021)	41
Figuur 3.10: Tegemoetkomingen bekend bij studenten in het hoger onderwijs (bron: aanvullende enquête 2021)	42
Figuur 3.11: Tegemoetkomingen in gebruik door studenten in het hoger onderwijs (bron: aanvullende enquête 2021)	43
Figuur 0.1: Aandeel werkende studenten, voor studenten met al dan niet een herinschrijving in het jaar erna (bron: CBS-microdata)	55
Figuur 0.2: Aantal werkende studenten (mbo bol) per maand naar sector in indexcijfers (september = 100) (bron: CBS-microdata)	56
Figuur 0.3: Aantal werkende studenten (hbo vt) per maand naar sector in indexcijfers (september = 100) (bron: CBS-microdata)	56
Figuur 0.4: Aantal werkende studenten (hbo vt) per maand naar sector in indexcijfers (september = 100) (bron: CBS-microdata)	57
Figuur 0.5: Aandeel studenten dat werk had in februari maar niet in mei, naar onderwijstype en opleiding ouders (bron: CBS-microdata)	57
Figuur 0.6: Aandeel studenten dat werk had in februari maar niet in mei, naar onderwijstype en inkomen ouders (bron: CBS-microdata)	58
Figuur 0.7: Aandeel studenten met werk in februari maar niet in mei, naar onderwijstype en migratieachtergrond (bron: CBS-microdata)	58
Figuur 0.8: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei, naar onderwijstype en opleiding ouders (bron: CBS-microdata)	58
Figuur 0.9: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei, naar onderwijstype en inkomen ouders (bron: CBS-microdata)	59
Figuur 0.10: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei, naar onderwijstype en migratieachtergrond (bron: CBS-microdata)	59
Figuur 0.11: Verandering werken in sector feb-mei voor studenten mbo bol, naar niveau (bron: CBS-microdata)	59
Figuur 0.12: Verandering werken in sector feb-mei naar onderwijstype en opleiding ouders (bron: CBS-microdata)	60
Figuur 0.13: Verandering werken in sector feb-mei naar onderwijstype en inkomen ouders (bron: CBS-microdata)	60
Figuur 0.14: Verandering werken in sector feb-mei naar onderwijstype en migratieachtergrond (bron: CBS-microdata)	60

Tabel 2.1: Studenten in BRP per onderwijssoort (2020/2021).....	12
Tabel 2.2: Achtergrondkenmerken naar student	13
Tabel 2.3: Sectoren geselecteerd voor interviews	29
Tabel 3.1: Ongewogen steekproefaantallen Studentenmonitor hoger onderwijs 2018-2019.....	33
Tabel 3.2: Responsverantwoording aanvullende vragenlijst 2021	33

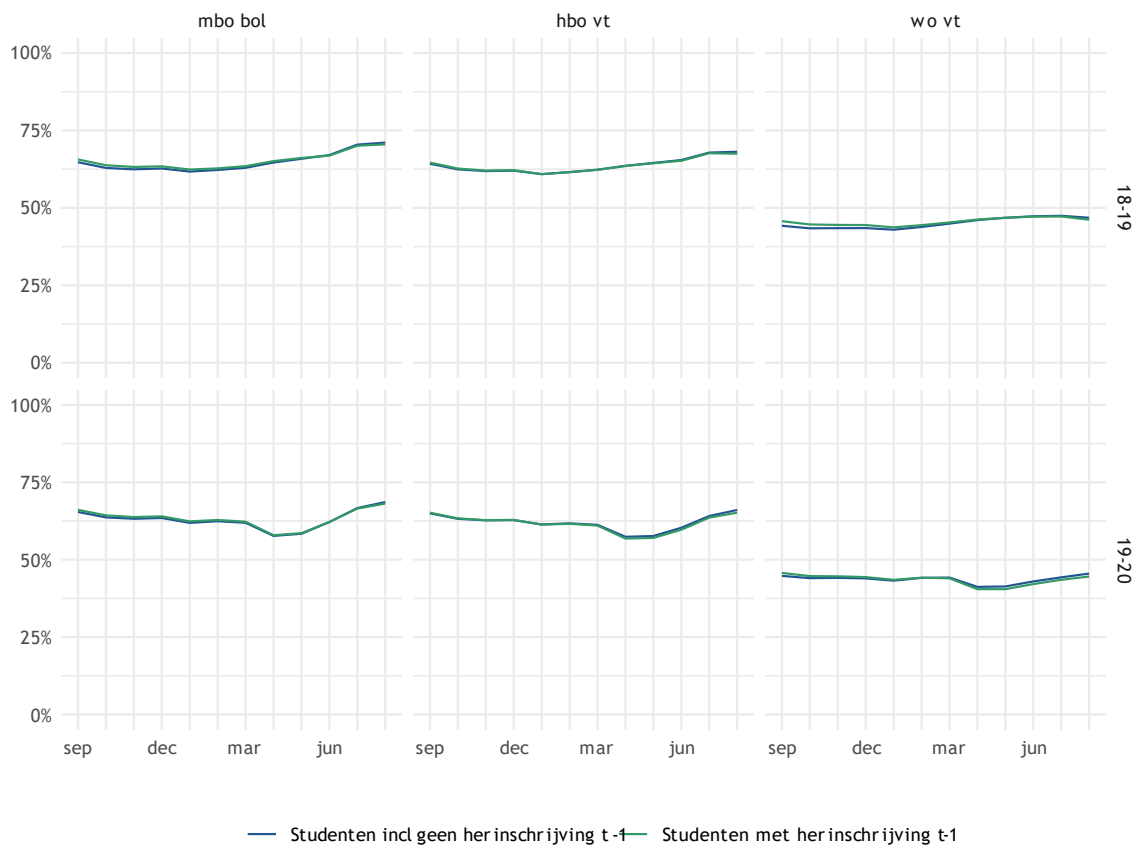
Bijlage 2: Overzicht sectoren

Tabel 0.1: SBI 2008 indeling (versie 2018; update 2021)

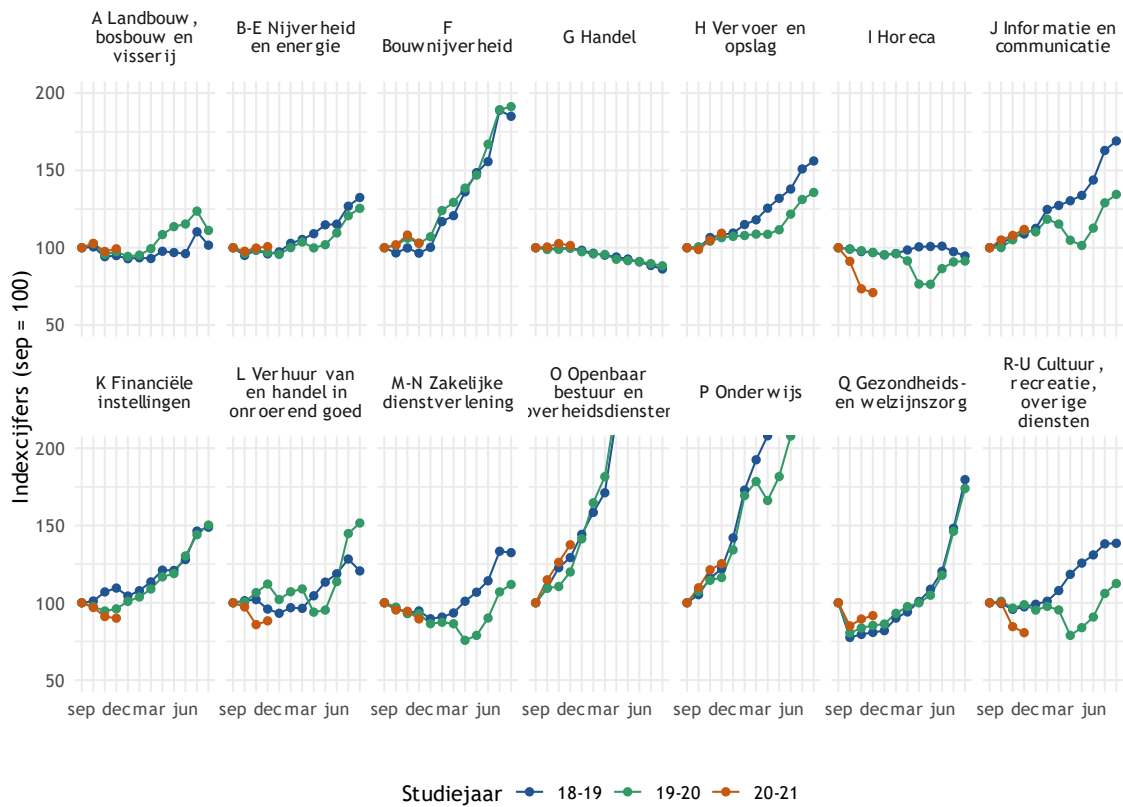
1-digit	2-digit
A Landbouw, bosbouw en visserij	01 Landbouw, jacht en dienstverlening voor de landbouw en jacht 02 Bosbouw, exploitatie van bossen en dienstverlening voor de bosbouw 03 Visserij en kweken van vis en schaaldieren
B Winning van delfstoffen	06 Winning van aardolie en aardgas 08 Winning van delfstoffen (geen olie en gas) 09 Dienstverlening voor de winning van delfstoffen
C Industrie	10 Vervaardiging van voedingsmiddelen 11 Vervaardiging van dranken 12 Vervaardiging van tabaksproducten 13 Vervaardiging van textiel 14 Vervaardiging van kleding 15 Vervaardiging van leer, lederwaren en schoenen 16 Primaire houtbewerking/vervaardiging artikelen van hout, kurk, riet, vlechtwerk (geen meubels) 17 Vervaardiging van papier, karton en papier- en kartonwaren 18 Drukkerijen, reproductie van opgenomen media 19 Vervaardiging van cokesovenproducten en aardolieverwerking 20 Vervaardiging van chemische producten 21 Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten 22 Vervaardiging van producten van rubber en kunststof 23 Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten 24 Vervaardiging van metalen in primaire vorm 25 Vervaardiging van producten van metaal (geen machines en apparaten) 26 Vervaardiging van computers en van elektronische en optische apparatuur 27 Vervaardiging van elektrische apparatuur 28 Vervaardiging van overige machines en apparaten 29 Vervaardiging van auto's, aanhangwagens en opleggers 30 Vervaardiging van overige transportmiddelen 31 Vervaardiging van meubels 32 Vervaardiging van overige goederen 33 Reparatie en installatie van machines en apparaten
D Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht	35 Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht
E Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering	36 Winning en distributie van water 37 Afvalwaterinzameling en -behandeling 38 Afvalinzameling en -behandeling; voorbereiding tot recycling 39 Sanering en overig afvalbeheer
F Bouwnijverheid	41 Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw en projectontwikkeling 42 Grond-, water- en wegenbouw (geen grondverzet) 43 Gespecialiseerde werkzaamheden in de bouw G Groot- en detailhandel; reparatie van auto's 45 Handel in en reparatie van auto's, motorfietsen en aanhangers 46 Groothandel en handelsbemiddeling 47 Detailhandel (niet in auto's)
H Vervoer en opslag	49 Vervoer over land 50 Vervoer over water 51 Luchtvaart 52 Opslag en dienstverlening voor vervoer 53 Post en koeriers
I Logies-, maaltijd- en drankverstrekking	55 Logiesverstrekking 56 Eet- en drinkgelegenheden
J Informatie en communicatie	58 Uitgeverijen 59 Productie en distributie films en televisieprogramma's; maken en uitgeven van geluidsopnamen 60 Verzorgen en uitzenden van radio- en televisieprogramma's 61 Telecommunicatie 62 Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatietechnologie 63 Dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie
K Financiële instellingen	64 Financiële instellingen (geen verzekeringen en pensioenfondsen) 65 Verzekeringen en pensioenfondsen (geen verplichte sociale verzekeringen)

	66 Overige financiële dienstverlening
L Verhuur van en handel in onroerend goed	68 Verhuur van en handel in onroerend goed
M Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening	69 Rechtskundige dienstverlening, accountancy, belastingadvisering en administratie 70 Holdings (geen financiële), conerndiensten binnen eigen concern en managementadvisering 71 Architecten, ingenieurs en technisch ontwerp en advies; keuring en controle 72 Speur- en ontwikkelingswerk 73 Reclame en marktonderzoek 74 Industrieel ontwerp en vormgeving, fotografie, vertaling en overige consultancy 75 Veterinaire dienstverlening
N Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	77 Verhuur en lease van auto's, consumentenartikelen, machines en overige roerende goederen 78 Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer 79 Reisbemiddeling, reisorganisatie, toeristische informatie en reserveringsbureaus 80 Beveiliging en opsporing 81 Facility management, reiniging en landschapsverzorging 82 Overige zakelijke dienstverlening
O Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen	84 Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen
P Onderwijs	85 Onderwijs
Q Gezondheids- en welzijnszorg	86 Gezondheidszorg 87 Verpleging, verzorging en begeleiding met overnachting 88 Maatschappelijke dienstverlening zonder overnachting
S Overige dienstverlening	94 Levensbeschouwelijke en politieke organisaties, belangen- en ideële organisaties, hobbyclubs 95 Reparatie van computers en consumentenartikelen 96 Wellness en overige dienstverlening; uitvaartbranche
T Huishoudens als werkgever; niet-gedifferentieerde productie van goederen en diensten door huishoudens voor eigen gebruik	97 Huishoudens als werkgever van huishoudelijk personeel 98 Niet-gedifferentieerde productie van goederen en diensten door particuliere huishoudens voor eigen gebruik
U Extraterritoriale organisaties en lichamen	99 Extraterritoriale organisaties en lichamen

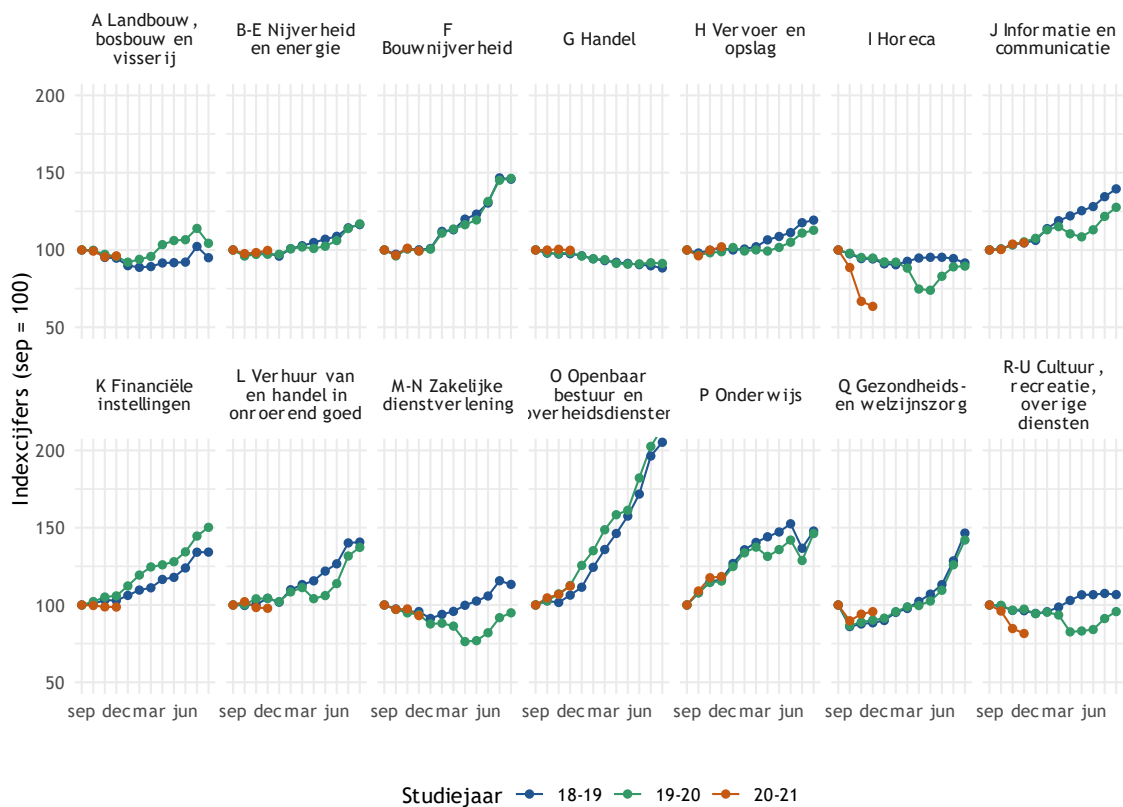
Bijlage 3: Figuren CBS

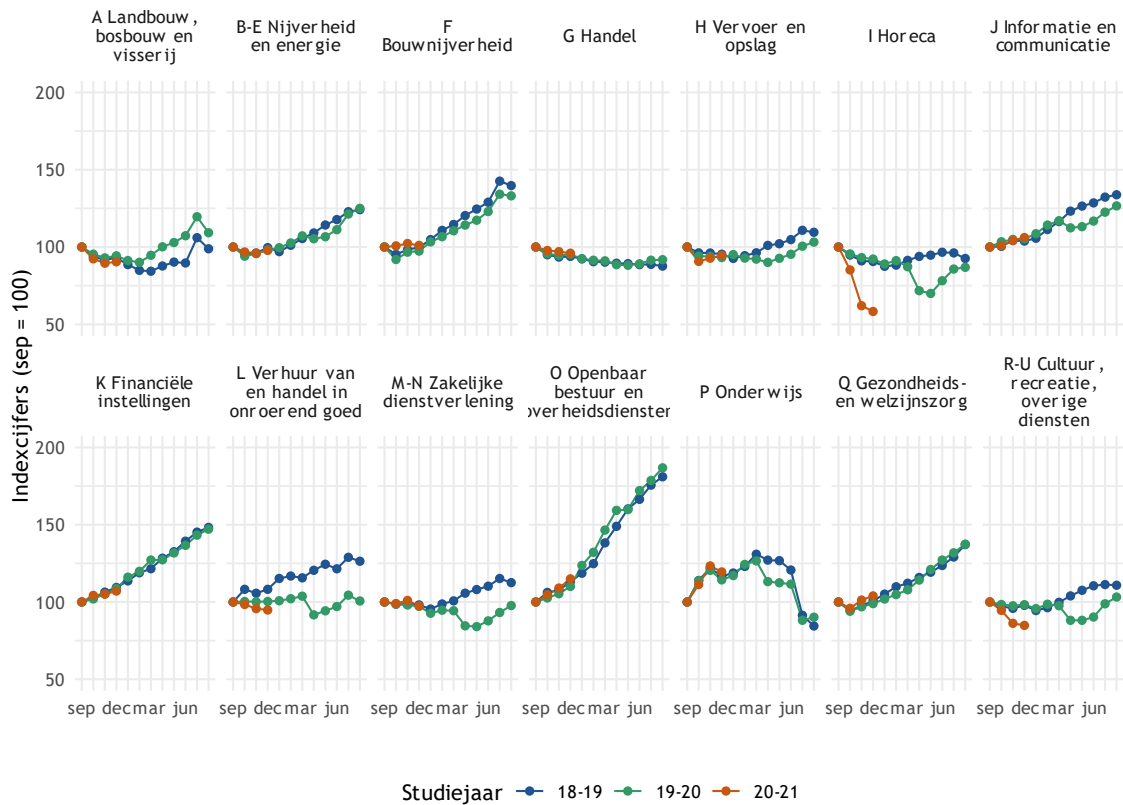
Figuur 0.1: Aandeel werkende studenten, voor studenten met al dan niet een herinschrijving in het jaar erna (bron: CBS-microdata)

Figuur 0.2: Aantal werkende studenten (mbo bol) per maand naar sector in indexcijfers (september = 100) (bron: CBS-microdata)

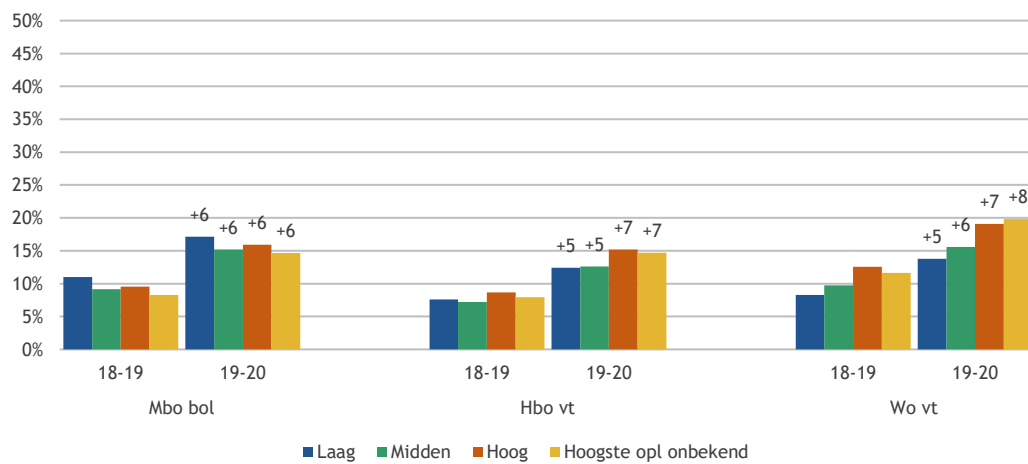

Figuur 0.3: Aantal werkende studenten (hbo vt) per maand naar sector in indexcijfers (september = 100) (bron: CBS-microdata)

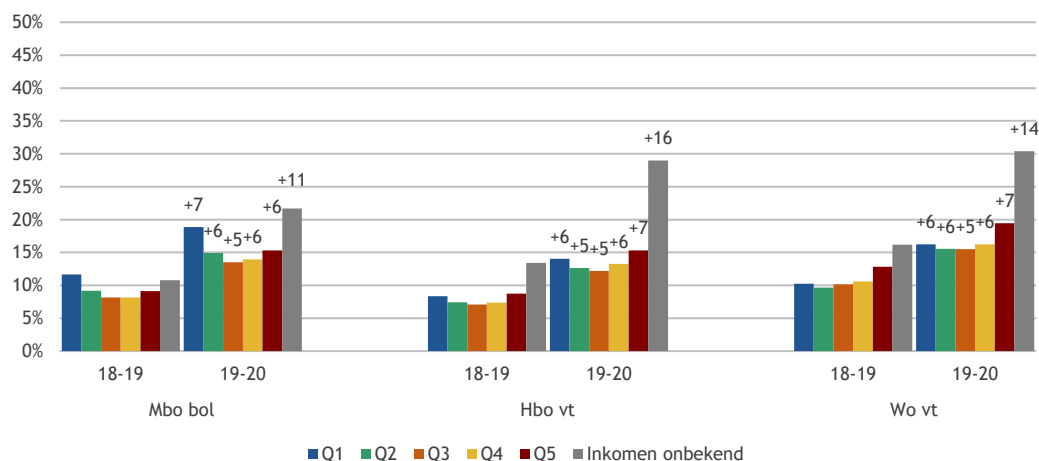

Figuur 0.4: Aantal werkende studenten (hbo vt) per maand naar sector in indexcijfers (september = 100) (bron: CBS-microdata)

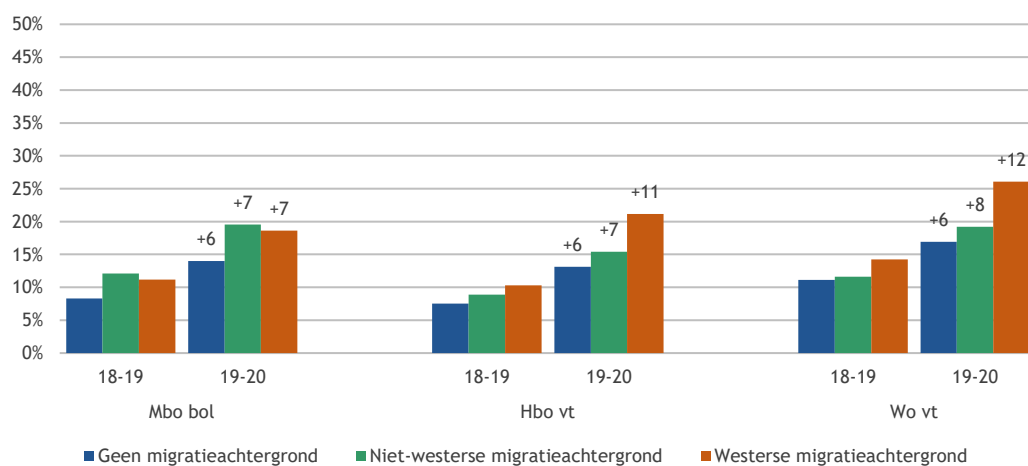
Niet meer werken in mei naar achtergrondkenmerk

Figuur 0.5: Aandeel studenten dat werk had in februari maar niet in mei, naar onderwijstyp en opleiding ouders (bron: CBS-microdata)

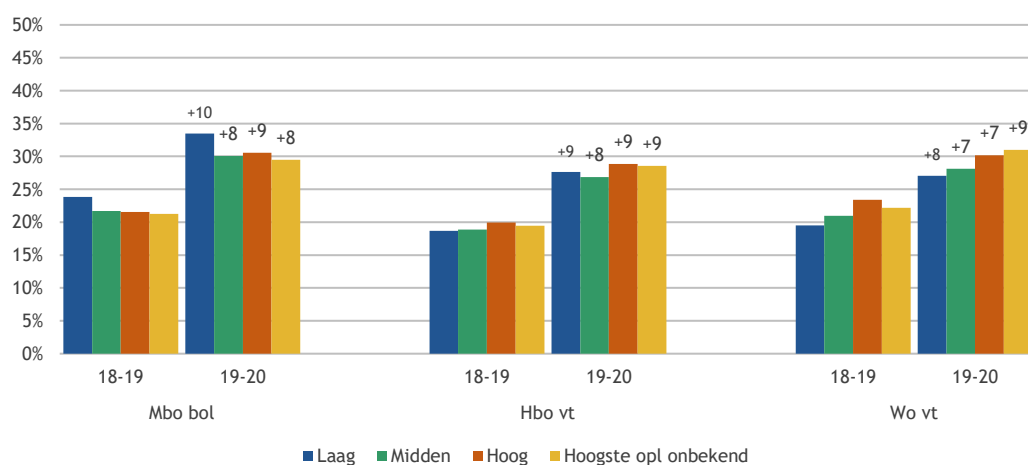

Figuur 0.6: Aandeel studenten dat werk had in februari maar niet in mei, naar onderwijstype en inkomen ouders (bron: CBS-microdata)

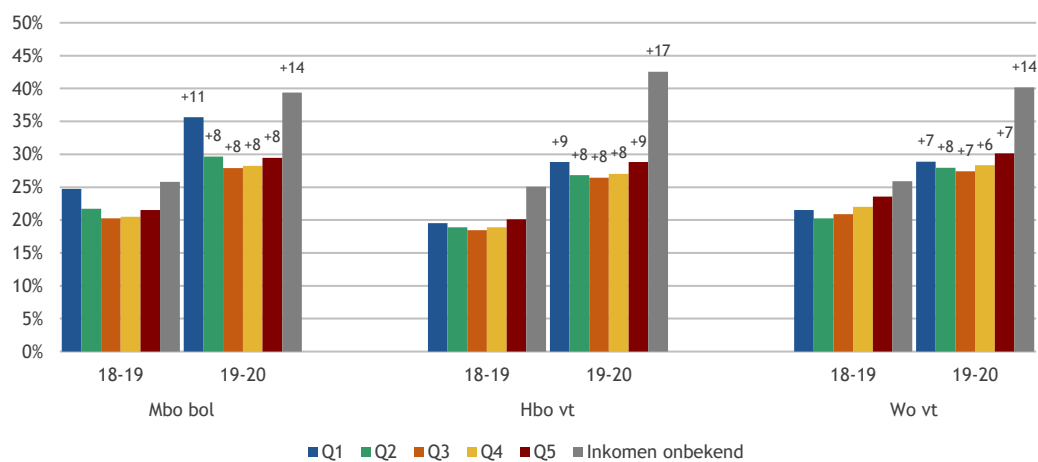

Figuur 0.7: Aandeel studenten met werk in februari maar niet in mei, naar onderwijstype en migratieachtergrond (bron: CBS-microdata)

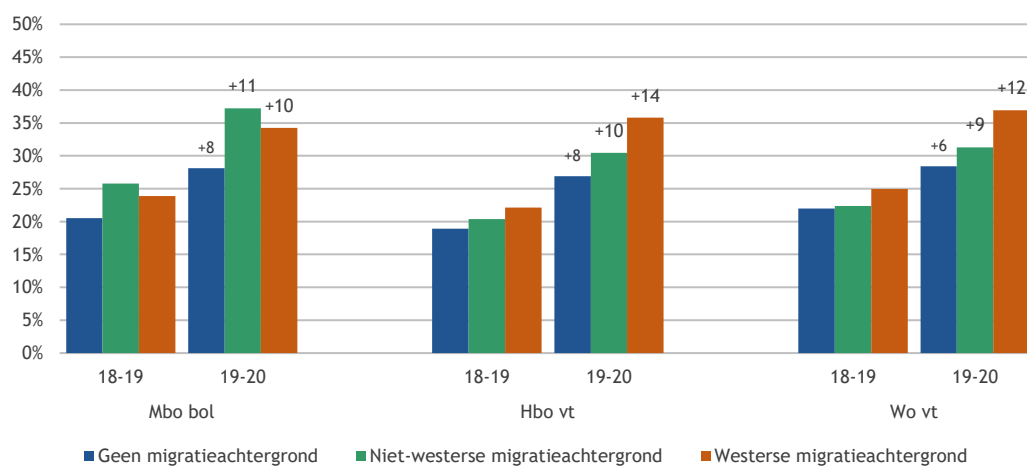
Inkomensdaling in mei naar achtergrondkenmerk

Figuur 0.8: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei, naar onderwijstype en opleiding ouders (bron: CBS-microdata)

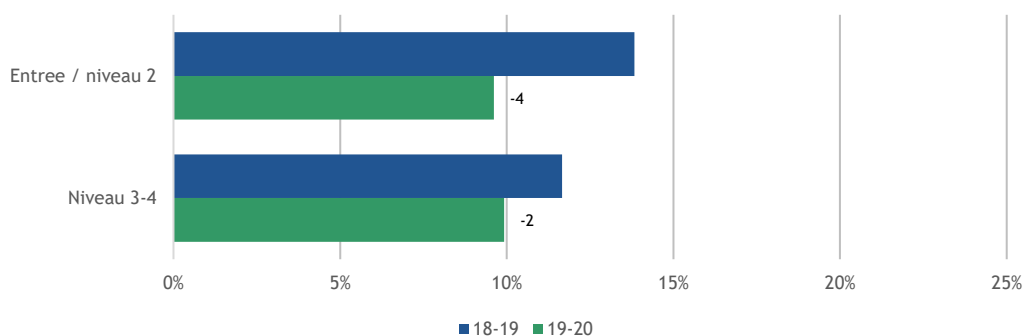

Figuur 0.9: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei, naar onderwijstype en inkomen ouders (bron: CBS-microdata)

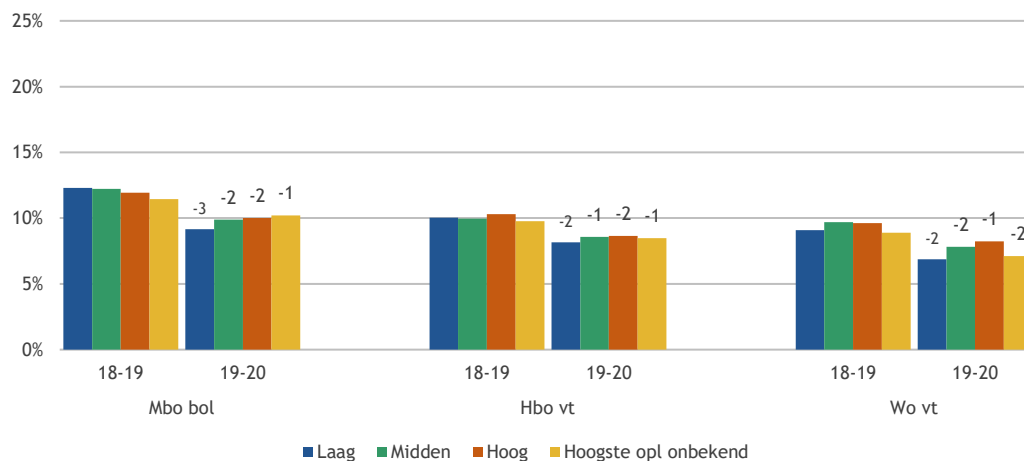
Figuur 0.10: Verandering in daling inkomen tussen februari en mei, naar onderwijstype en migratieachtergrond (bron: CBS-microdata)

Werken in een andere sector in mei naar achtergrondkenmerk

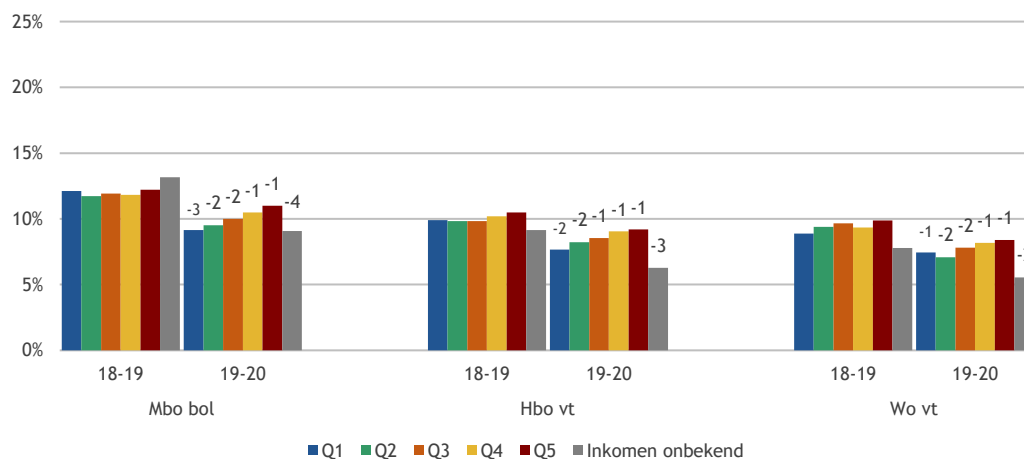

Figuur 0.11: Verandering werken in sector feb-mei voor studenten mbo bol, naar niveau (bron: CBS-microdata)

Verandering werken in sector februari-mei naar opleidingsniveau en inkomen ouders

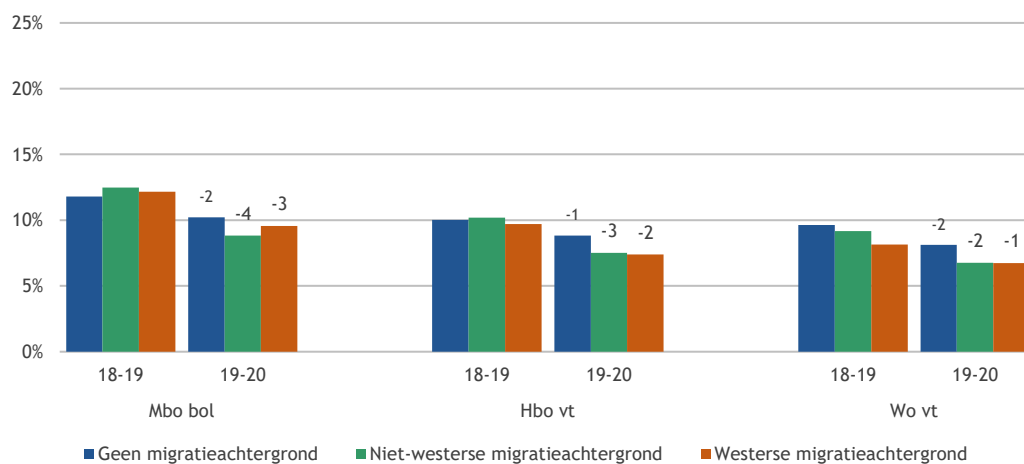

Figuur 0.12: Verandering werken in sector feb-mei naar onderwijstype en opleiding ouders (bron: CBS-microdata)

Figuur 0.13: Verandering werken in sector feb-mei naar onderwijstype en inkomen ouders (bron: CBS-microdata)

Verandering werken in sector feb-mei naar migratieachtergrond

Figuur 0.14: Verandering werken in sector feb-mei naar onderwijstype en migratieachtergrond (bron: CBS-microdata)

Bijlage 4: Vragenlijst financiële situatie studenten mbo en ho

Studie- en studentkenmerken

- V1. Sta je in het studiejaar 2020-2021 ingeschreven voor een opleiding in het hoger onderwijs (hbo/wo) of middelbaar beroepsonderwijs (mbo)?
- 01 Ja
 - 02 Ik stond wel ingeschreven maar ik ben na 1 februari gestopt met studeren [einde vragenlijst]
 - 03 Ik stond wel ingeschreven maar ik ben vóór 1 februari gestopt met studeren [einde vragenlijst]
 - 04 Nee, ik stond in studiejaar 2020-2021 niet ingeschreven [einde vragenlijst]
- V2. Volg je een opleiding aan een mbo-instelling, aan een hogeschool of aan een universiteit? Indien je meer dan één opleiding volgt, vul dan de vragen in voor je belangrijkste opleiding
- 01 Mbo-instelling
 - 02 Hogeschool
 - 03 Universiteit
- V3. [Indien mbo-student] Welk type mbo-opleiding doe je?
- 01 BOL
 - 02 BBL
- V4. [Indien mbo-student] Welk niveau in het mbo doe je?
- 01 Niveau 1
 - 02 Niveau 2
 - 03 Niveau 3
 - 04 Niveau 4
- V5. [Indien ho-student] Welk type opleiding doe je?
- 01 Bacheloropleiding
 - 02 Masteropleiding
 - 03 Universitaire lerarenopleiding
 - 04 Associate degree
 - 05 Premaster / schakelstudie
- V6. [Indien ho-student] Hoe sta je ingeschreven?
- 01 Voltijd
 - 02 Deeltijd
 - 03 Duaal
 - 04 Contractstudent
- V7. Ben je dit jaar voor het eerst in het [hoger onderwijs] [mbo] gaan studeren of heb je hiervoor ook al in het [hoger onderwijs] [mbo] gestudeerd?
- 01 Ik studeer dit jaar voor het eerst in het [hoger onderwijs] [mbo]
 - 02 Ik heb hiervoor ook al gestudeerd in het [hoger onderwijs] [mbo]
- V8. [Indien ho-student] Aan welke onderwijsinstelling studeer je? [hier lijsten instellingen ho toevoegen, inclusief 'andere instelling, namelijk...']
- V9. [Indien ho-student] In welke sector studeer je?
- 01 Economie
 - 02 Gedrag en Maatschappij
 - 03 Gezondheidszorg
 - 04 Landbouw en Natuurlijke Omgeving
 - 05 Natuur, techniek, bètastudies
 - 06 Onderwijs
 - 07 Recht
 - 08 Taal en Cultuur
 - 09 Sectoroverstijgend

V10. [Indien mbo-student] Aan welke onderwijsinstelling volg je je opleiding? [hier lijsten mbo-instellingen toevoegen, inclusief 'andere instelling, namelijk...']

V11. [Indien mbo-student] In welke sector volg je je opleiding?

01	Bouw en infra	09	Handel en ondernemerschap
02	Afbouw, hout en onderhoud	10	Economie en administratie
03	Techniek en procesindustrie	11	Veiligheid en sport
04	Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek	12	Uiterlijke verzorging
05	Media en vormgeving	13	Horeca en bakkerij
06	Informatie en communicatietechnologie	14	Toerisme en recreatie
07	Mobiliteit en voertuigen	15	Zorg en welzijn
08	Transport, scheepvaart en logistiek	16	Voedsel, natuur en leefomgeving

V12. Wat is de 4-cijferige postcode van je woonadres?

@@@@

V13. Met welk geslacht stond je oorspronkelijk geregistreerd in het geboorteregister?

01	Man
02	Vrouw

V14. Hoe identificeer je jezelf (het sterkst)?

01	Man
02	Vrouw
03	Non-binair
04	Anders

V15. Wanneer ben je geboren?

MMYYYY

V16. Hoeveel kinderen heb je?

01	Geen
02	[aantal]

V17. Welke van de onderstaande diploma's heb je behaald? Meer antwoorden mogelijk.

V17_01	Mavo-/vmbo-diploma
V17_02	Havo-diploma
V17_03	Vwo-diploma
V17_04	Mbo-diploma
V17_05	Propedeuse- en/of bachelordiploma hbo
V17_06	Propedeuse- en/of bachelordiploma wo

V18. Met wie woon je doordeweeks gedurende het studiejaar 2020-2021 samen? Meer antwoorden mogelijk.

V18_01	Ouders (grootouders, oom, tante, etc.)
V18_02	Partner
V18_03	Kind(eren)
V18_04	Andere personen (studenten / vrienden, etc.)
V18_05	Ik woon alleen

V19. Wat is je woonsituatie doordeweeks?

01	Ik woon in een studentenflat of studentenwoning van een studentenhuinvestingsorganisatie
02	Ik woon in een particulier studentenhuus
03	Ik woon in een eigen woning of appartement (koop of huur)
04	Anders

V20. Is je woonsituatie veranderd door corona?

01	Ja, ik ben ergens anders gaan wonen door corona
02	Nee, ik ben niet ergens anders gaan wonen door corona

- V21. [Indien veranderd door corona] Hoe is jouw woonsituatie door corona veranderd? Meer antwoorden mogelijk.
- V21_01 Ik ben weer thuis bij mijn ouders/verzorgers/familie gaan wonen
 V21_02 Ik ben verhuisd en ben goedkoper gaan wonen (qua huur of hypotheek)
 V21_03 Ik ben verhuisd en ben duurder gaan wonen (qua huur of hypotheek)
 V21_04 Ik ben verhuisd maar ik betaal ongeveer evenveel aan huur of hypotheek
 V21_05 Ik ben verhuisd en woon nu samen met een partner
 V21_06 Ik ben verhuisd en woon nu niet meer samen met mijn partner
 V21_07 Ik ben verhuisd naar een studentenflat of studentenwoning van een studentenhuinvestingsorganisatie
 V21_08 Ik ben verhuisd naar een particulier studentenhuus
 V21_09 Ik ben verhuisd naar een eigen woning of appartement (koop of huur)
 V21_10 Anders, namelijk [invulveld]
- V22. [Indien thuiswonend] Wat is de belangrijkste reden dat je bij je ouders woont?
- 01 Omdat ik het leuk vind
 02 Ik woon niet ver van de instelling, hogeschool of universiteit waar ik studeer
 03 Het is te duur om op mezelf te wonen
 04 Vanwege persoonlijke omstandigheden
 05 Geen andere geschikte woonruimte beschikbaar
 06 Anders
- V23. Heeft een van jouw ouders/verzorgers (of hebben beide ouders/verzorgers) een diploma behaald in het hbo of aan een universiteit?
- 01 Ja
 02 Nee
- V24. Hoe goed hebben je ouders/verzorgers het financieel gezien, als je dit vergelijkt met andere families?
- 01 Heel goed
 02 Goed
 03 Gemiddeld
 04 Niet zo goed
 05 Helemaal niet goed
- V25. Waar zijn jij en jouw ouders geboren? [Drie kolommen ikzelf - moeder - vader; single respons]
 [Dropdown-lijst landen + Niet van toepassing]

Studievoortgang

- V26. Hoeveel procent kans geef je jezelf het eindexamen van je opleiding te behalen?
- 01 0%
 02 10%
 03 20%
 04 30%
 05 40%
 06 50%
 07 60%
 08 70%
 09 80%
 10 90%
 11 100%
- V27. Hoe is je studievoortgang ten opzichte van het programma dat je volgt?
- 01 Ik loop veel achter op het programma
 02 Ik loop enigszins achter op het programma
 03 Ik loop op schema
 04 Ik loop enigszins voor op het programma
 05 Ik loop veel voor op het programma
- V28. Hoe is je studievoortgang ten opzichte van je eigen ambities?
- 01 Ik loop veel achter op het schema dat ik zelf zou willen/bedacht had
 02 Ik loop enigszins achter op het schema dat ik zelf zou willen/bedacht had
 03 Ik loop op schema
 04 Ik loop enigszins voor op het schema dat ik zelf zou willen/bedacht had
 05 Ik loop veel voor op het schema dat ik zelf zou willen/bedacht had

Stage en werk

- V29. [Indien mbo-student] Heb je stage/beroepspraktijkvorming (bpv) gelopen in dit studiejaar (2020-2021) of doe je dat op dit moment?
- 01 Ja, ik loop op dit moment stage/bpv
 - 02 Ja, ik heb stage/bpv gelopen maar doe dat nu niet
 - 03 Nee, ik had stage/bpv moeten lopen maar deze is niet doorgegaan door corona
 - 04 Nee, ik kon om een andere reden geen stage-/bpv-plaats vinden
 - 05 Nee, stage/bpv zat dit jaar niet in mijn studieprogramma
- V30. [Indien mbo-student] Hoe moeilijk was het voor je om dit studiejaar (2020-2021) een stage-/bpv-plaats te vinden?
- 01 Heel moeilijk
 - 02 Moeilijk
 - 03 Niet moeilijk, maar ook niet makkelijk
 - 04 Makkelijk
 - 05 Heel makkelijk
 - 06 Niet van toepassing
- V31. [Indien mbo-student] Hoe moeilijk was het voor jou om dit studiejaar (2020-2021) een werkplek te vinden voor je opleiding?
- 01 Heel moeilijk
 - 02 Moeilijk
 - 03 Niet moeilijk, maar ook niet makkelijk
 - 04 Makkelijk
 - 05 Heel makkelijk
 - 06 Niet van toepassing
- V32. [Indien ho-student] Loop je momenteel stage/co-schappen of heb je dit studiejaar (2020-2021) stage/co-schappen gelopen? Kies het antwoord waarvoor je het grootste aantal uren stage liep.
- 01 Ik liep stage voor mijn hbo-opleiding
 - 02 Ik liep co-schappen (medisch universiteit: geneeskunde en tandheelkunde)
 - 03 Ik liep stage voor een universitaire lerarenopleiding
 - 04 Ik liep stage voor een andere universitaire opleiding
 - 05 Ik had stage moeten lopen maar deze is niet doorgegaan door corona
 - 06 Nee, stage zat dit jaar niet in mijn studieprogramma
- V33. [Indien ho-student] Hoe moeilijk was het voor je om dit studiejaar (2020-2021) een stageplek te vinden?
- 01 Heel moeilijk
 - 02 Moeilijk
 - 03 Niet moeilijk, maar ook niet makkelijk
 - 04 Makkelijk
 - 05 Heel makkelijk
 - 06 Niet van toepassing

Betaald werk

Heb je meer dan één baan? Vul je dan de volgende vragen in voor de baan met de meeste uren per week (je 'hoofdbaan').

- V34. Had je vóór de uitbraak van corona in maart 2020 een betaalde baan gehad?
- 01 Ja, een vast aantal uren per maand
 - 02 Ja, incidenteel
 - 03 Nee
- V35. [Indien werk] Had je een arbeidsovereenkomst?
- 01 Vast contract
 - 02 Tijdelijk contract, met uitzicht op vast
 - 03 Tijdelijk contract, zonder uitzicht op vast
 - 04 Nul-urencontract
 - 05 Geen arbeidsovereenkomst

V36. [Indien werk] In welke sector werk was deze baan?

Landbouw, bosbouw en visserij

01 Landbouw, bosbouw en visserij

Nijverheid en industrie

02 Delfstoffenwinning

03 Industrie

04 Energievoorziening

05 Waterbedrijven en afvalbeheer

Bouw

06 Bouwnijverheid

Handel, vervoer en horeca

07 Handel

08 Vervoer en opslag

09 Horeca

Overige dienstverlening

10 Informatie en communicatie

11 Financiële dienstverlening

12 Verhuur en handel van onroerend goed

Zakelijke dienstverlening

13 Specialistische zakelijke diensten

14 Verhuur en overige zakelijke diensten

Overheid en zorg

15 Openbaar bestuur en overheidsdiensten

16 Onderwijs

17 Gezondheids- en welzijnszorg

Cultuur, recreatie en overige diensten

18 Cultuur, sport en recreatie

19 Overige dienstverlening

20 Huishoudens

21 Extraterritoriale organisaties

V37. [Indien werk] Hoeveel verdiende je netto per maand met deze baan? Als je incidenteel werkte, kun je dan aangeven hoeveel je verdient hebt in een doorsneemaand?

€.....

V38. [Indien werk] Welke werkzaamheden verrichtte je in deze baan?

[Invulveld]

V39. [Indien werk] Heb je deze baan gehouden tijdens de eerste lockdown (periode van maart 2020 tot en met juni 2020)?

01 Ja, ik heb dezelfde baan gehouden

02 Nee, maar ik heb een andere baan gevonden tijdens de eerste lockdown

03 Nee, ik heb niet gewerkt tijdens de eerste lockdown

V41_toel: Je kunt je antwoord onderstaand toelichten:

[Invulveld]

V40. Heb je een betaalde baan gehad tijdens de eerste lockdown (periode van maart 2020 tot en met juni 2020)?

01 Ja, een vast aantal uren per maand

02 Ja, incidenteel

03 Nee

V41. [Indien werk] Had je een arbeidsovereenkomst bij jouw (nieuwe) baan tijdens de eerste lockdown?

01 Vast contract

02 Tijdelijk contract, met uitzicht op vast

03 Tijdelijk contract, zonder uitzicht op vast

04 Nul-urencontract

05 Geen arbeidsovereenkomst

V42. [Indien werk] In welke sector werk was deze baan (tijdens de eerste lockdown)?

Landbouw, bosbouw en visserij

01 Landbouw, bosbouw en visserij

Nijverheid en industrie

02 Delfstoffenwinning

03 Industrie

04 Energievoorziening

05 Waterbedrijven en afvalbeheer

Bouw

06 Bouwnijverheid

Handel, vervoer en horeca

07 Handel

08 Vervoer en opslag

09 Horeca

Overige dienstverlening

10 Informatie en communicatie

11 Financiële dienstverlening

12 Verhuur en handel van onroerend goed

Zakelijke dienstverlening

13 Specialistische zakelijke diensten

14 Verhuur en overige zakelijke diensten

Overheid en zorg

15 Openbaar bestuur en overheidsdiensten

16 Onderwijs

17 Gezondheids- en welzijnszorg

Cultuur, recreatie en overige diensten

18 Cultuur, sport en recreatie

19 Overige dienstverlening

20 Huishoudens

21 Extraterritoriale organisaties

- V43. [Indien werk] Hoeveel verdiende je netto per maand met deze baan? Als je incidenteel werkte, kun je dan aangeven hoeveel je verdiend hebt in een doorsneemaand?
€.....
- V44. [Indien werk] Welke werkzaamheden verrichtte je in deze baan?
[Invulveld]
- V45. Heb je in het studiejaar 2020-2021 gewerkt tijdens de tweede lockdown (periode van oktober 2020 tot en met mei 2021)? Meer antwoorden mogelijk. Als je meerdere banen hebt, vul je de vraag in voor de baan met de meeste uren per week (je 'hoofdbaan').
V45_01 Ja, ik heb/had dezelfde baan als vóór corona (in de periode voor maart 2020)
V45_02 Ja, ik heb/had dezelfde baan als tijdens de eerste lockdown (in de periode van maart tot en met juni 2020)
V45_03 Ja, ik heb een [andere] baan gevonden tijdens de tweede lockdown (in de periode van oktober 2020 tot en met mei 2021)
V45_04 Nee, ik had toen geen betaalde baan
- V47_toel: Je kunt je antwoord onderstaand toelichten:
[Invulveld]
- V46. [Indien werk] Had je een arbeidsovereenkomst bij jouw (nieuwe) baan tijdens de tweede lockdown?
01 Vast contract
02 Tijdelijk contract, met uitzicht op vast
03 Tijdelijk contract, zonder uitzicht op vast
04 Nul-urencontract
05 Geen arbeidsovereenkomst
- V47. [Indien werk] In welke sector was deze baan (tijdens de tweede lockdown)?
<u>Landbouw, bosbouw en visserij</u>	<u>Zakelijke dienstverlening</u>
01 Landbouw, bosbouw en visserij	13 Specialistische zakelijke diensten
<u>Nijverheid en industrie</u>	14 Verhuur en overige zakelijke diensten
02 Delfstoffenwinning	<u>Overheid en zorg</u>
03 Industrie	15 Openbaar bestuur en overheidsdiensten
04 Energievoorziening	16 Onderwijs
05 Waterbedrijven en afvalbeheer	17 Gezondheids- en welzijnszorg
<u>Bouw</u>	<u>Cultuur, recreatie en overige diensten</u>
06 Bouwnijverheid	18 Cultuur, sport en recreatie
<u>Handel, vervoer en horeca</u>	19 Overige dienstverlening
07 Handel	20 Huishoudens
08 Vervoer en opslag	21 Extraterritoriale organisaties
09 Horeca	
<u>Overige dienstverlening</u>	
10 Informatie en communicatie	
11 Financiële dienstverlening	
12 Verhuur en handel van onroerend goed	
- V48. [Indien werk] Hoeveel verdiende je netto per maand met deze baan? Als je incidenteel werkte, kun je dan aangeven hoeveel je verdiend hebt in een doorsneemaand?
€.....
- V49. [Indien werk] Welke werkzaamheden verrichtte je in deze baan?
[Invulveld]
- V50. Heb je op dit moment een betaalde baan? Meer antwoorden mogelijk.
V50_01 Ja, ik heb dezelfde baan als vóór corona (in de periode voor maart 2020)
V50_02 Ja, ik heb dezelfde baan als tijdens de eerste lockdown (in de periode van maart tot en met juni 2020)
V50_03 Ja, ik heb dezelfde baan als tijdens de tweede lockdown (in de periode van oktober 2020 tot en met mei 2021)
V50_04 Ja, ik heb nu een hele andere baan dan hiervoor (dan tijdens de bovengenoemde perioden)
V50_05 Nee, ik heb nu geen betaalde baan
- V52 toel: Je kunt je antwoord onderstaand toelichten:
[Invulveld]

V51. [Indien werk] Heb je een arbeidsovereenkomst?

- 01 Vast contract
- 02 Tijdelijk contract, met uitzicht op vast
- 03 Tijdelijk contract, zonder uitzicht op vast
- 04 Nul-urencontract
- 05 Geen arbeidsovereenkomst

V52. [Indien werk] In welke sector is deze baan?

Landbouw, bosbouw en visserij

01 Landbouw, bosbouw en visserij

Nijverheid en industrie

02 Delfstoffenwinning

03 Industrie

04 Energievoorziening

05 Waterbedrijven en afvalbeheer

Bouw

06 Bouwnijverheid

Handel, vervoer en horeca

07 Handel

08 Vervoer en opslag

09 Horeca

Overige dienstverlening

10 Informatie en communicatie

11 Financiële dienstverlening

12 Verhuur en handel van onroerend goed

Zakelijke dienstverlening

13 Specialistische zakelijke diensten

14 Verhuur en overige zakelijke diensten

Overheid en zorg

15 Openbaar bestuur en overheidsdiensten

16 Onderwijs

17 Gezondheids- en welzijnszorg

Cultuur, recreatie en overige diensten

18 Cultuur, sport en recreatie

19 Overige dienstverlening

20 Huishoudens

21 Extraterritoriale organisaties

V53. [Indien werk] Hoeveel verdien je netto per maand met deze baan? Als je incidenteel werkt(e), kun je dan aangeven hoeveel je verdiend hebt in een doorsneemaand?

€.....

V54. [Indien werk] Welke werkzaamheden verricht je in deze baan?

[Invulveld]

Tijdbesteding

V55. Als je je totale tijdbesteding aan opleiding en betaald werk in het studiejaar 2020-2021 in ogenschouw neemt, hoe tevreden ben je daar dan over? [grid3: 1 = ik wil minder, 2 = Het is goed zo, 3 = Ik wil meer]

V55a Contacturen met je instelling (op locatie of online)

V55b Zelfstudie

V55c Betaald werk

V55d Bestuurswerk gerelateerd aan je studie

V55e Overig bestuurs- of vrijwilligerswerk

Financiën

V56. Kun je aangeven hoeveel inkomsten je in dit studiejaar (2020-2021) gemiddeld per maand hebt ontvangen uit onderstaande bronnen? We vragen je de netto bedragen in te vullen. Vul een nul (0) in als je deze inkomsten niet hebt gehad. Het gaat om een geldbedrag dat je krijgt. Betalen je ouders bepaalde kosten voor jou, bijvoorbeeld jouw collegegeld, zorgverzekering, of de huur dan valt dat onder uitgaven die ouders voor je doen. [open numeriek; automatisch laten optellen]

V56a Basisbeurs

V56b Aanvullende beurs

V56c Lening (incl. collegegeldkrediet) [i: Indien je incidenteel leent, vul dan het gemiddelde bedrag van het afgelopen semester in]

V56d Studiebeurzen (ERASMUS, VSB, etc.)

V56e Bijdrage ouders/verzorgers/partner (2)

V56f Profileringsfonds of andere financiële ondersteuning van je instelling [i: Ook wel genoemd afstudeerfonds/afstudeerregeling/Fonds Ondersteuning Student (FOS)/universiteitsfonds, etc.]

V56g Uitkering of toeslagen (zorgtoeslag, huurtoeslag, etc.)

V56h Inkomsten uit huidige baan

V56i Inkomsten uit eerdere baan

V56j Inkomsten uit spaargelden (bijv. een bedrag dat je maandelijks van een spaarrekening afhaalt)

V56k Overige inkomsten (geen studiefinanciering, maar bijv. incidentele inkomsten, belastingteruggave, vakantiegeld, 13de maand, gratificaties, bonussen e.d.)

V57. Kun je aangeven hoe hoog dit studiejaar (2020-2021) je kosten/uitgaven zijn voor de volgende posten? Geef a.j.b. per post aan hoeveel je zelf betaalt en hoeveel door anderen wordt betaald. Je kunt de bedragen telkens per maand of per jaar invullen. Vul een '0' in als jij of anderen deze uitgaven niet hebben gehad. [Vier kolommen: zelf betaald - betaald door ouders/partner/ anderen. Genest binnen financier per maand / per jaar) binnen financier slechts 1 antwoord mogelijk.

- V57a Huisvesting (incl. huur/hypotheek, water en elektra)
- V57b Eten en drinken
- V57c Ontspanning/uitgaan/sport
- V57d Reiskosten
- V57e Ziektekosten (verzekering, dokterskosten, niet-vergoede medicijnen)
- V57f Communicatie (mobiele telefoon/internet)
- V57g Kosten zorg voor kinderen (Kinderopvang, etc.)
- V57h Afbetaling schulden (exclusief hypotheek)
- V57i Overige kosten/uitgaven (kleding, toiletartikelen, sigaretten, verzekeringen, kleine gadgets, huisdieren etc.)
- V57j Collegegeld/bijdrage(n) aan instelling (€2.143 is het wettelijk vastgesteld collegegeld)
- V57k Studiekosten: studieboeken/andere leermiddelen of benodigdheden voor studie
- V57l Contributies (bijv. studievereniging/studentenvakbond,
- V57m Overige studiegerelateerde uitgaven (bijles etc.)
- V57n Overige grote uitgaven (bijv. auto/vakantie/computer/laptop) Overige grote uitgaven (bijv. auto/vakantie/computer/laptop)

V58. Is jouw totale inkomen tijdens het studiejaar 2020-2021 veranderd door corona?

- 01 Ja, toegenomen
- 02 Ja, afgenomen
- 03 Ja, helemaal weggevallen
- 04 Nee, veranderingen in mijn inkomen zijn volledig gecompenseerd door mijn werkgever
- 05 Nee, geen verandering

V59. [Indien terugval in inkomen] Hoe heb je jouw terugval in inkomen opgevangen in het studiejaar 2020-2021? Meer antwoorden mogelijk.

- V59_01 Mijn uitgaven teruggebracht
- V59_02 Extra geld van mijn ouders gekregen
- V59_03 Thuis gaan wonen
- V59_04 Extra gaan lenen via DUO
- V59_05 Extra gaan lenen via een andere weg dan DUO
- V59_06 Profileringsfonds of andere financiële ondersteuning van je instelling
- V59_07 Meer uren gaan werken
- V59_08 Een extra (bij)baan/meerdere (bij)banen
- V59_09 Anders, namelijk [invulveld]

V60. Ervaar je op dit moment financiële moeilijkheden?

- 01 Geen moeilijkheden
- 02 ...
- 03 ...
- 04 ...
- 05 Ernstige moeilijkheden

V61. Heeft corona invloed gehad op de mate van ervaren financiële moeilijkheden?

- 01 Op dit moment ervaar ik meer financiële moeilijkheden door corona dan daarvoor
- 02 Op dit moment ervaar ik niet meer of minder financiële moeilijkheden door corona
- 03 Op dit moment ervaar ik minder financiële moeilijkheden door corona dan daarvoor

Bekendheid regelingen

V62. De economische en maatschappelijke gevolgen van het coronavirus zijn in Nederland voor iedereen merkbaar. Daarom zijn er een steun- en herstelregelingen ingevoerd. Ben je bekend met onderstaande regelingen die ervoor bedoeld zijn om tegemoet te komen aan de negatieve gevolgen van het coronavirus?

Antwoordopties:

1=Nee, helemaal niet bekend met de regeling

2=Ja, enigszins bekend met/op de hoogte van de regeling

3=Ja, zeer goed bekend met/volledig op de hoogte van de regeling

Regelingen van DUO:

V62a Tegemoetkoming voor wegvallen beurs

V62b Tegemoetkoming voor extra kosten studievertraging

V62c Verlenging reisrecht met 12 maanden

V62d Korting op lesgeld, cursusgeld en collegegeld

V62e Hulp bij financiële problemen

V62f Versoepelingen voor leraren

Overige regelingen:

V62g Doorbetalen inkomen werkgever via Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid (NOW)

V62h Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten (TONK)

V62i Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo)

V62j Tegemoetkoming Vaste Lasten (TVL)

V62k Borgstelling MKB-kredieten (BMKB)

V62l Corona Overbruggingslening Regeling (COL-regeling) voor Start-ups en Scale-ups

V62m Time-out-arrangement (TOA)

V63. Van welke van deze regelingen heb je (direct of indirect) gebruikgemaakt in studiejaar 2020-2021? Meer antwoorden mogelijk.

Regelingen van DUO:

V63_01 Tegemoetkoming voor wegvallen beurs [i]

V63_02 Tegemoetkoming voor extra kosten studievertraging [i]

V63_03 Verlenging reisrecht met 12 maanden [i]

V63_04 Korting op lesgeld, cursusgeld en collegegeld [i]

V63_05 Hulp bij financiële problemen [i]

V63_06 Versoepelingen voor leraren [i]

V63_07 Anders, namelijk: [invulveld]

Overige regelingen:

V63_08 Doorbetalen inkomen werkgever via Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid (NOW) [i]

V63_09 Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten (TONK) [i]

V63_10 Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) [i]

V63_11 Tegemoetkoming Vaste Lasten (TVL) [i]

V63_12 Borgstelling MKB-kredieten (BMKB) [i]

V63_13 Corona Overbruggingslening Regeling (COL-regeling) voor Start-ups en Scale-ups [i]

V63_14 Time-out-arrangement (TOA) [i]

V63_15 Anders, namelijk: [invulveld]

*** Einde vragenlijst ***

